

RAPORT Z BADANIA

**WIEŚ CZY
GLOBALNA
WIOSKA?**

Wykonawca

 Agrotec
POLSKA Sp. z o.o.
doradztwo ekspertyzy ewaluacje szkolenia

Warszawa, grudzień 2012

Warszawa, grudzień 2012 roku

Zespół autorski:

Wojciech Pieniążek

Michał Marciniak

Zespół redakcyjny:

Agnieszka Rudolf

Marta Cichowicz – Major

Cezary Przybył

Justyna Ratajczak

Emilia Nasiłowska

Maria Pacuska

Jarosław Chojecki

Paweł Huras

Dorota Smolarczyk

ks. dr Andrzej Józef Adamski

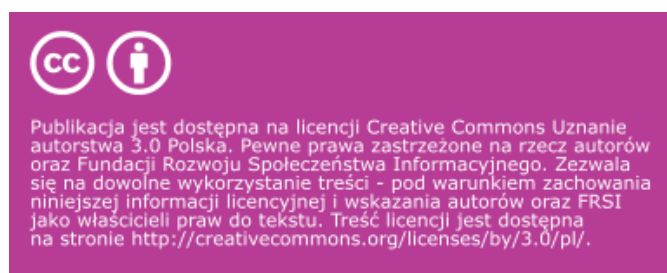
dr Piotr Drzewiecki

Badanie „Wieś czy globalna wioska?” w ramach programu Edukacja kulturalna i diagnoza kultury priorytetu Edukacja medialna badania. Wersja 1.0 Raportu

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Treść raportu dostępna na licencji Uznanie autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)

<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

Wykonawca

Dzika 19/23 lok. 55, 00-172 Warszawa

tel.: +48 22 403-80-26

fax: +48 22 403-80-25

web www.agrotec.pl

Spis treści

Streszczenie	3
1. Wprowadzenie	10
1.1. Kapitał społeczny na obszarach wiejskich a kompetencje komunikacyjne ich mieszkańców	10
1.2. Zmiany instytucjonalne na obszarach wiejskich: wyzwania dla komunikacji społecznej	11
1.3. Możliwości jakie stwarzają nowe technologie	18
1.4. Pojęcie kompetencji komunikacyjnych.....	23
2. Metodologia i przebieg badania	25
3. Przemiany modelu komunikacji w społeczności wiejskiej	26
4. Internet i Nowe Media na wsi: analiza instytucjonalna	34
5. Komunikowanie: nawyki, umiejętności, postawy	47
6. Czy sieć wzmocnić może sąsiedzka więź?.....	62
7. Co robić? Rekomendacje	69
Spis ilustracji.....	76
Załącznik 1. Lista dokumentów objętych badaniem	77
Załącznik 2. Analiza wybranych forów internetowych o tematyce wiejskiej pod względem liczby użytkowników, zamieszczanych wiadomości, wpisów i liczby odwiedzin	80
Załącznik 3. Wykaz wybranych stron internetowych o tematyce wiejskiej	81
Załącznik 4. Analiza wybranych stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem zakresu zawartości witryny	93
Załącznik 5. Zestawienie stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem branży i tematyki .	96
Załącznik 6. Zestawienie stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem zakresu narzędzi komunikacyjnych, za pomocą których realizowana jest usługa	100
Załącznik 7. Zestawienie stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem zakresu narzędzi komunikacyjnych, za pomocą których użytkownicy mogą współtworzyć społeczność internetową wokół strony	102
Załącznik 8. Analiza stron internetowych JST z terenów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich.....	104
Załącznik 9. Studium przypadku platformy internetowej Witryna Wiejska	113
Załącznik 10. Studium przypadku sołtys w sieci.....	115
Załącznik 11. Studium przypadku agroturystyka w sieci.....	118

Streszczenie

Powodem podjęcia badań była hipoteza, że zjawisko wykluczenia cyfrowego na obszarach wiejskich ma inną postać i przyczyny, niż te, które zwykło się przyjmować tak potocznie, jak i w większości poświęconych temu zagadnieniu dokumentów strategicznych. Wykluczenie cyfrowe przedstawiane jest w nich zwykle w kategoriach braku dostępu do szerokopasmowego Internetu i niedostatków technicznych kompetencji w zakresie obsługi urządzeń umożliwiających komunikację elektroniczną oraz ich oprogramowania. Z analizy dynamiki zmian w tym obszarze wynika jednak, że znaczenie tego typu wykluczenia staje się drugorzędne. Można natomiast mówić o cyfrowym wykluczeniu innego typu: braku kompetencji komunikacyjnych, pozwalających na kreatywne i zgodne z potrzebami społeczności wiejskich wykorzystanie cyfrowych technologii informacyjnych dla komunikacji wewnątrz społeczności lokalnych i wykorzystanie tych technologii w celach poprawiających sytuację życiową użytkowników, a nie tylko dla rozrywki i kontaktów towarzyskich.

Punktem wyjściowym badań była obserwacja, że co najmniej od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku traci na znaczeniu rolnicza funkcja wsi, a wzrasta jej rola w ochronie takich unikalnych dóbr, jak różnorodność biologiczna, krajobraz i dziedzictwo kulturowe. Wieś przestaje być miejscem zamieszkania i pracy względnie jednolitej społeczności producentów rolnych. Społeczności wiejskie różnicują się szybko według wielu kryteriów: zawodowego, źródeł dochodów, poziomu i typu wykształcenia, tradycji kulturowych. Dzielą się na wiele różnorodnych grup interesów, dla których często jedynym wspólnym mianownikiem staje się miejsce zamieszkania. Oznacza to dekompozycję modelu, który w socjologii wsi określany jest jako „tradycyjna społeczność wiejska”. W tej sytuacji pomyślny rozwój obszarów wiejskich w znacznej mierze zależy od zdolności ich mieszkańców do mobilizacji i łączenia zasobów, które sprzyjają kreatywności oraz wzmacniają wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów. Zależy zatem od tych cech, które składają się na definicję kapitału społecznego przyjętą w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2011-2020. Oznacza to w tym kontekście przede wszystkim pytanie o to, na ile nowe media mogą przyczynić się do wzrostu poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i do przekształcenia jego charakteru: z kapitału adaptacji i przetrwania w kapitał pomostowy. Współczesne społeczności wiejskie w nowej rzeczywistości komunikacyjnej, przy wykorzystaniu potencjału Web 2.0 mogą – hipotetycznie – osiągnąć większy stopień wewnętrznej integracji i zarazem budować ten rodzaj kapitału społecznego, wzmacniającego ich konkurencyjność ekonomiczną oraz redukując w ten sposób dystans cywilizacyjny wobec większych miast. **Warunkiem tego jest pokonanie drugiego stopnia wykluczenia cyfrowego, jakim jest posiadanie lub brak odpowiednich kompetencji w korzystaniu z sieciowych narzędzi komunikacji.**

„Tradycyjna społeczność wiejska” jest w stanie wytwarzać tylko jeden jego typ kapitału społecznego: kapitał przetrwania i adaptacji. W sytuacji, gdy z całą pewnością mamy do czynienia z dekompozycją „tradycyjnej społeczności wiejskiej”, kapitał ten na jakości traci i zaczyna ograniczać się do kręgów rodzinnych, towarzyskich, a na styku z polityką

gminną zaczyna przybierać formy patologiczne. Analiza tego momentu rozwojowego społeczności wiejskich prowadzi do postawienia trzech kluczowych pytań:

- jaki kierunek przekształceń sprzyjać może włączaniu tych podlegających przemianom zbiorowości w szerszy obieg życia społecznego?
- jakie elementy „modelu tradycyjnego” uda się i warto zachować (oraz w jaki sposób)?
- czym jest punkt docelowy tych przemian: jakimś innym rodzajem społeczności wiejskiej, społecznością identyczną ze zurbanizowaną lub do niej zbliżoną, czy może zupełnie innym typem społeczności, powstałym w wyniku globalnych, rewolucyjnych przemian funkcjonowania nowoczesnych społeczeństw, wynikających przede wszystkim ze zmian funkcji mediów elektronicznych, czyli tym, co określa się terminem *społeczeństwo sieci*?

W badaniu zwracamy uwagę na kilka specyficznych potencjałów społeczności wiejskich, które mimo zachodzących przemian mogą być szansą na rozwój kapitału społecznego mieszkańców wsi w oparciu o specyfikę życia wiejskiego, jakkolwiek by życie to nie odbiegało od tradycyjnych wzorców. Pewne cechy społeczności tradycyjnej cechy mogą podlegać transgresji, zachowując funkcje, choć zmieniając formę. Po części dlatego, że mimo zmian otoczenia społecznego i samych społeczności, pozostają żywe jako struktury długiego trwania, po części zaś dlatego, że w warunkach małej wspólnoty terytorialnej, sąsiedzkiej – nadal są istotne jako czynnik budujący kulturową identyfikację członka społeczności.

Pierwszym z tych potencjałów jest **wspólnotowość**. Tradycyjna wspólnota wiejska ma charakter wszechogarniający i integralny, natomiast nowe media oferują użytkownikowi możliwość uczestniczenia w wielu zbiorowościach, które określić można raczej jako „sieci” czy „obiegi”. Nie można zatem mówić o wspólnocie w klasycznym sensie. Nowe media (przynajmniej w wydaniu Web 2.0) są jednak narzędziem, w istotę którego wpisane jest tworzenie relacji. Jest to cecha na tyle fundamentalna, że mówi się o wspólnotach internetowych. W przypadku stosunkowo mało liczebnej zbiorowości, zamieszkujących konkretne i niezbyt obszerne terytorium, zróżnicowanej zawodowo, pod względem wykształcenia, wiekowo – a tak można chyba określić większość współczesnych społeczności wiejskich – czynnikiem więziotwórczym może być miejsce zamieszkania i wszystko, co się z tym wiąże: możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, rozwój infrastruktury, polityka lokalna, kultura lokalna itp. Można przyjąć, że wokół tych kwestii rozwijać się mogą relacje społeczne, wspomagane instrumentarium nowych mediów.

Zauważamy tu także swoisty paradoks: w warunkach, gdy tradycyjna wspólnota staje się już нефunkcjonalna, reintegracja więzi między mieszkańcami wsi wokół takich wartości jak lokalność okazuje się coraz żywszą społeczną potrzebą. Towarzyszy temu szereg procesów o szerszym, politycznym wymiarze: decentralizacja państwa, regionalizacja, odzyskiwania podmiotowości przez różne środowiska lokalne. Na obszarach wiejskich na najszerszą chyba skalę w Polsce zachodzi integracja oddziaływań ekonomicznych z tworzeniem nowych struktur instytucjonalnych i próbami modelowania relacji między funkcjonującymi na obszarach wiejskich aktorami.

Kolejny potencjał kryje się w fakcie, że Web 2.0 oznacza przełom kulturowy (wciąż niezakończony i obrastający w konflikty i sprzeczności interesów, czego dowodem mogły być choćby spory wokół ACTA) polegający na **zatarciu granicy pomiędzy twórcą**

a odbiorcą, wytwórcą a konsumentem. Ta „kultura uczestnictwa”, o której mówimy w kontekście Web 2.0, występuje, choć w innej modalności, także w społecznościach wiejskich, tradycyjnych, ale i tych współczesnych, o rozmytej tożsamości i zdeintegrowanych.

Trzeci potencjał kryje się w **dystansie przestrzennym**, jaki dzieli mieszkańców wsi nie tylko od większych ośrodków miejskich, ale przede wszystkim od siebie. We współczesnych społecznościach wiejskich komunikację wykraczającą poza najbliższe sąsiedztwo ogranicza zamieszkiwanie w rozproszeniu. W społecznościach tradycyjnych problem ten nie występował, gdyż ich członkowie w obrębie parafii czy wsi spotykali się przy okazji wspólnej pracy, wspólnych rozrywek czy obrzędów religijnych. Dzisiejsza wieś, zamieszkała przez ludzi różnych zawodów, o różnym rytmie pracy, często do pracy dojeżdżających – staje się pomalą archipelagiem rodzin i gospodarstw, rzadko wchodzących ze sobą w interakcje. Kontakty w przestrzeni wirtualnej mogą być szansą na odbudowę przestrzeni publicznej społeczności lokalnej.

Wiejscy użytkownicy cyfrowych technologii komunikacyjnych – szczególnie młodszy, a także ci starsi, którzy są z nimi bardziej obcy – funkcjonują raczej w sieciach, społecznościach i obiegach globalnych, niż lokalnych. Internet nie jest postrzegany jako instrument komunikacji w obrębie lokalnej społeczności, a raczej jako instrument izolacji jednostek, kierujący ich społeczną aktywność na zewnątrz. Wyniki badania wskazują, że skierowanie tej energii na rzecz reintegracji społeczności lokalnej **nie będzie procesem zachodzącym samoczynnie**. Nie wskazuje na to zdecydowanie bierne korzystanie przez większość mieszkańców wsi z nowych mediów. Są oni raczej konsumentami gotowych treści, niż współtwórcami obiegu informacji i wspólnot *online*.

Nie sposób jednak nie zauważyć, że w ciągu ostatnich lat **powstała infrastruktura instytucjonalna, która wręcz wymaga szerszego zastosowania instrumentów Web 2.0**, by lepiej spełniała cele, dla których jest tworzona. To oczywiście przede wszystkim obejmująca niemal wszystkie polskie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie sieć Lokalnych Grup Działania i Lokalnych Grup Działania. To także wzrost znaczenia samorządów wiejskich. Wreszcie – choć tutaj daleko jeszcze do osiągnięcia „masy krytycznej” – ma miejsce proces samoorganizacji społeczności wiejskich poprzez rozwój organizacji pozarządowych. Istnienie odpowiedniej infrastruktury instytucjonalnej oraz proces wyłaniania się liderów lokalnych, którzy mogliby dzięki instrumentom Web 2.0 osiągać większą skuteczność w swoich działaniach, zderza się z podstawowym deficytem kompetencji komunikacyjnych mieszkańców obszarów wiejskich, który określić można jako **blokadę ekspresji**.

Na blokadę ekspresji składa się kilka czynników:

- **Wzór kulturowy**, promujący konformizm, niewyróżnianie się, niechęć do manifestującej się zbyt jawnie konkurencji między jednostkami.
- **Praktyki edukacyjne**, które nie sprzyjają odwadze w wypowiedaniu się.
- **Problem wtórnej alfabetyzacji**, tworzenie się nowego alfabetyzmu cyfrowego.

W tych okolicznościach, wobec braku samoczynnych procesów zmiany postaw mieszkańców wsi wobec możliwości stwarzanych przez nowe media, interwencja powinna skupiać się na dostarczeniu odpowiednich narzędzi, które mogą posłużyć do aktywizacji „uśpionych” potencjałów wiejskich społeczności lokalnych i ich pojedynczych

przedstawicieli. Narzędzia te mogą przybrać postać zestawu wzorcowych, gotowych rozwiązań (również w postaci odpowiedniego oprogramowania czy platform komunikacyjnych).

Postulat tworzenia narzędzi ułatwiających korzystanie z nowych mediów i aktywizujących lokalne społeczności wiejskie wymaga rozpoznania, co jest dzisiaj w nich kontekstem i specyfiką komunikacji.

Pierwszym z takich obszarów zainteresowania jest niewątpliwie **działalność gospodarcza**, notabene nie tylko rolnicza. Prowadzenie firmy na wsi lub towarowego gospodarstwa wiąże się zwykle z większymi utrudnieniami w dostępie do informacji, do klienta, do kontaktów z partnerami niż w przypadku działalności w mieście, gdzie większość instytucji otoczenia biznesu jest łatwo dostępna. Oprócz globalnych i krajowych sieci, z których korzystają badani (uczestnicy wywiadów zogniskowanych) korzystne byłoby budowanie zatem lokalnych sieci otoczenia biznesu, których brak. Platformami mogą być tutaj strony LGD i LGR. Szczególnym obszarem działalności gospodarczej, w którym możliwa jest zarówno wymiana doświadczeń w skali krajowej, regionalnej i lokalnej, jest **turystyka wiejska**. Turystyka wiejska bowiem to nie tylko promocja pojedynczych gospodarstw, lecz wymagająca współpracy promocja produktów turystycznych i regionów, a także dziedzina gospodarki, w której konkurencja powinna mieć miejsce raczej między regionami turystycznymi, a nie poszczególnymi usługodawcami.

Drugi obszar zainteresowań to **polityka lokalna, zarządzanie społecznością, sprawy publiczne**. Przykładem rozwiązania, które może być wdrożone od razu, są pomysły wykorzystania Internetu do zarządzania sołectwem. W tym obszarze jest duże pole do zagospodarowania przez niezależne dziennikarstwo obywatelskie i organizacje pozarządowe. W chwili obecnej jedynym w zasadzie podmiotem, który ma wpływ na ten obszar jest samorząd, co ma zarówno dobre, jak i złe strony. Dobrą jest istnienie jakiegokolwiek instytucji, która organizuje życie publiczne i przynajmniej w tym zakresie, jaki wiąże się z wyborami – inspirowanie debatę. Samorządy jednak, z uwagi na to, że są często głównymi pracodawcami w gminie i często jako jedyny podmiot dysponują wystarczającym potencjałem kompetencji i potencjałem finansowym do pozyskiwania i wykorzystywania środków unijnych – monopolizują życie publiczne i mogą utrudniać pojawianie się inicjatyw niezależnych.

Trzeci obszar zainteresowań wiąże się ze zjawiskiem **„społecznego tworzenia tożsamości”**. Tradycje lokalne w globalizującym się społeczeństwie stały się dobrym narzędziem budowania własnej marki, wizerunku, promocji. Posiadanie tradycji staje się wartością.

W każdym z tych trzech obszarów możemy odnotowywać aktywność mieszkańców wsi w środowisku nowych mediów cyfrowych, jest to jednak zazwyczaj **aktywność prywatna**, zróżnicowana wg zainteresowań, wykształcenia, wieku i wielu innych indywidualizujących czynników. **Aktywność publiczna**, związana z faktem przynależności do społeczności lokalnej jest zjawiskiem zdecydowanie rzadszym, ponadto nie charakteryzuje się szczególną pomysłowością i oryginalnością. Naturalną konsekwencją blokady ekspresji jest **blokada kreatywności**.

Rodzaj deficytów, jaki obserwujemy, powoduje, że edukacja medialna, która mogłaby przyczyniać się do wzrostu poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich, powinna zmierzać w dwóch kierunkach:

Po pierwsze, w kierunku **zmian mentalnościowych**, pojmowanych jako **przezwyciężanie blokady ekspresji**. Oznacza to nacisk na **łączenie edukacji medialnej z edukacją obywatelską**; oznacza także **kształtowanie indywidualnych postaw i otoczenia** w taki sposób, by publiczna ekspresja nie była przedmiotem represji i źródłem wstydu. Tego rodzaju zmiany, jak kształtowanie postaw zapoczątkowane mogą być najłatwiej w przypadku najmłodszych członków społeczności, co oznacza, że, miejscem, gdzie taka edukacja może być najskuteczniejsza – jest szkoła, zaś powinna ona zaczynać się już w przedszkolu. W tym przypadku, wobec mocno zazwyczaj ugruntowanych postaw dorosłych, najbardziej skuteczny wydaje się kierunek oddziaływania edukacyjnego, który Margaret Mead uważała za właściwy dla szybko zmieniającego się świata: podejście **prefiguratywne**, czyli przekaz wiedzy i wartości dorosłym przez dzieci.

Postulat zmian mentalnościowych jest do zrealizowania w dłuższej perspektywie, pokolenia, lub nawet dłuższej. W perspektywie krótszej bardziej skuteczne wydaje się **wykorzystanie już istniejących na obszarach wiejskich potencjałów**, które obudzić można przez **dostarczanie odpowiednich narzędzi**. I tak, na przykład, wobec wyraźnego deficytu dziennikarstwa obywatelskiego można zadbać o organizację warsztatów dla zainteresowanych (którzy zapewne się znajdują) i opracowanie zestawów narzędzi, oprogramowania, podręczników – swoistych start up-ów dla pragnących realizować tego rodzaju inicjatywę. Istotne w tym przypadku byłoby także pobudzenie zainteresowania i życzliwości – najlepiej owocującej wsparciem finansowym – ze strony przedstawicieli lokalnego samorządu. Tego rodzaju start-up-y takie mogą być przygotowywane dla różnych obszarów aktywności: biznesu, kultury, zarządzania. Można przyjąć, że „wrzucenie” w ileś społeczności wiejskich takich porcji know-how, za którymi powinna iść też jakaś motywacja prestiżowa lub finansowa (nagroda, grant, publikacja...) – stwarza przynajmniej szansę, by, po pierwsze, przełamać barierę ekspresji. Po drugie jednak, przede wszystkim, stwarza szansę na pobudzenie kreatywności mieszkańców wsi. Barierą, którą należy przezwyciężyć, jest **pozostawanie większości wiejskich użytkowników nowych mediów w sferze kultury Web 1.0**, to, że przeciętny mieszkaniec wsi jest w sieci bardziej konsumentem gotowych treści niż ich wytwórcą lub współtwórcą, bardziej *smart shopperem* w supermarkecie informacji i rozrywki, niż świadomym swoich możliwości prosumentem w interaktywnej rzeczywistości nowych mediów. Na pytanie, na ile jest to nastawienie trwałe, a na ile wynika z przyczyn incydentalnych i podlegających interwencji – odpowiedzieć można jedynie za pomocą swego eksperymentu społecznego: wprowadzając do społeczności wiejskich pewne rozwiązania niebędące ich spontanicznym wytworem, które albo zostaną podchwyczone i wykorzystane, albo nie znajdą odbiorców.

Nie należy zapominać też, że ważnym wymiarem sytuacji społecznej na obszarach wiejskich, z którego wynikają pewne szanse i bariery dla kształtowania się kapitału społecznego – jest **interwencja prorozwojowa, dofinansowana ze środków Unii Europejskiej**. Szanse wydają się wynikać z zakresu tej interwencji oraz wielkości środków finansowych, które są na nią przeznaczane; bariery natomiast wiążą się z jej formułą, której zarzuca się nadmierne biurokratyzowanie i uzależnienie od potencjału

instytucjonalnego samorządów oraz niewystarczającą partycypację organizacji pozarządowych, grup nieformalnych, środowisk niezainteresowanych politycznymi aspektami życia lokalnej społeczności, lokalnych liderów i autorytetów społecznych. Wydaje mi się, że obecnie realna funkcja lokalnego lidera społecznego wiąże się z jego umiejętnościami aplikowania o środki europejskie i administrowania dofinansowanymi z tych środków projektami, co automatycznie wzmacnia pozycję liderów samorządowych lub mających wsparcie silnych (w sensie tak kapitału finansowego, jak instytucjonalnego) organizacji i struktur. Czyli, przede wszystkim: urzędów gmin, LGD, LGR, Izb Rolniczych, stowarzyszeń agroturystycznych itp. Komunikacja, związana z tą problematyką odbywa się głównie w obrębie takich „silnych struktur”, przy wykorzystaniu ich kanałów komunikacyjnych i ma raczej charakter ogólnokrajowy, a nie lokalny, czyli wspólnotowo-sąsiedzki. Realizatorzy projektów bardziej zainteresowani są tworzeniem regionalnych i krajowych struktur wsparcia dla własnej działalności (czyli tworzeniem ekskluzywnych raczej, a nie inkluzywnych sieci), zaś w mniejszym stopniu zależy im na tworzeniu społecznego otoczenia projektów tam, gdzie są one realizowane. LGD i LGR nie kreują szerszych społeczności związanych ze swoją działalnością: przyciągają przede wszystkim zainteresowanych pozyskaniem środków projektodawców, przy czym z uwagi na brak rozbudowanych lokalnych sieci komunikacji, związanych z ich działalnością – są to zapewne nie wszyscy potencjalni nosiciele pomysłów ważnych dla społeczności, a także nie wszyscy, którzy ze środków europejskich mogliby skorzystać, lecz nie korzystają, gdyż brak im odpowiedniej informacji, zachęty czy partnerów. Ponieważ nie ma problemów z samym wykorzystaniem środków – potrzeba lepszej komunikacji związanej z tym obszarem nie wydaje się oczywista, a nawet może być przez obecnych beneficjentów postrzegana jako źródło konkurencji. Brak konkurencji – choć zapewne dla obecnych beneficjentów wygodny – prowadzi jednak do tego, że realizowane są projekty niewątpliwie przydatne, lecz mało oryginalne, niezbyt Lokalne dziennikarstwo obywatelskie, fora dyskusyjne, blogi – których rozwój jest, naszym zdaniem, uwarunkowany w pierwszym rzędzie dostarczeniem odpowiednich narzędzi oraz know-how – mogłyby prowadzić do zmiany tej sytuacji. Na pewno projekty rozwojowe – jako że ich realizacja albo odpowiada interesom członków społeczności, albo je narusza, a rzadko pozostaje dla nich neutralna – powinny stać się zaczynem dyskusji nie tylko w ekskluzywnych środowiskach projektodawców, ale przede wszystkim wśród tych, których interesom projekty sprzyjają lub zagrażają, czyli tym, których w tych kontekście zwie się po angielsku „stakeholders”, co nie do końca adekwatnie tłumaczone jest jako „interesariusze”. Przełamanie bariery ekspresji w tym przypadku może mieć duże znaczenie dla tworzenia społecznego otoczenia projektów i na pewno będzie się przyczyniało do tego, by realizowane były te, które w największej mierze odpowiadają potrzebom lokalnych społeczności.

W tych okolicznościach poszerzony powinien zostać **zakres pojęcia lidera wiejskiego**. Właściwie nie o poszerzeniu w tym przypadku należy mówić, lecz raczej o przywróceniu funkcji wcześniejszej: nie tylko organizatora społecznej aktywności, ale także jej inspiratora, facilitatora czy wreszcie – społecznego autorytetu. Sieć – jeśli stanie się obszarem sąsiedzkich kontaktów – jest dla takiej osoby naturalnym środowiskiem komunikacji – znów pod warunkiem, że zostaną w tym celu stworzone odpowiednie narzędzia: start-upy platform, w oparciu o które można tworzyć i promować lokalne portale, media internetowe, platformy blogowe itp. Narzędzia takie można tworzyć w oparciu o dostępne już w sieci usługi – np. serwisy społecznościowe, pokazując przede

wszystkim, jak wykorzystać je do celów komunikacji lokalnej. W społeczności wiejskiej, której członkowie o wiele mniej niż dawniej mają okazji by spotykać się, w której trudno o klasyczną przestrzeń publiczną – przestrzeń wirtualna staje się tym obszarem, w którym lider i jego działania mogą być dla współmieszkańców rzeczywiście widoczne; jest też praktycznie jedyną przestrzenią, w której może przemówić praktycznie do wszystkich, z pewnością – do wszystkich zainteresowanych.

Opracowanie takich narzędzi (start-upów) wymaga odpowiedzi na kilka pytań:

- Kto mógłby być przede wszystkim ich odbiorcą, czyli jakie są grupy docelowe potencjalnej oferty?
- Jakiego rodzaju narzędzia odpowiadają na zapotrzebowanie poszczególnych grup docelowych?
- Jakie działania powinny towarzyszyć wprowadzeniu na rynek każdego z ewentualnych start-upów: z zakresu promocji, edukacji, finansowania itp.?
- Kto (jakie instytucje, organizacje) posiada potencjał i kompetencje, by tego rodzaju działania prowadzić?

Odpowiedzi na te pytania wykraczają poza zakres zrealizowanego badania. Wynika stąd wniosek, że **badanie wymaga kontynuacji**. Dalsze badanie powinno skupiać się na identyfikacji potencjalnych grup docelowych, ale przede wszystkim, jeżeli ma być krokiem naprzód w stosunku do już wypracowanych rekomendacji – powinno być połączone z konsultacjami z potencjalnymi realizatorami działań, które, metodami warsztatowymi, prowadzić będą do wypracowania przynajmniej wstępnych propozycji działań wspierających tworzenie wspomnianych narzędzi. Wynikiem tych konsultacji mogą być również konkretne projekty, rozwiązania z zakresu finansowania, i promocji, które mogą stanowić zestaw propozycji do wykorzystania w warunkach lokalnych – tam gdzie spotkają się z zainteresowaniem i okażą skuteczne.

Rekomendacje z badania zawarte zostały w Rozdziale 7. Co robić? Tabela rekomendacji.

1. Wprowadzenie

1.1. Kapitał społeczny na obszarach wiejskich a kompetencje komunikacyjne ich mieszkańców

Powodem podjęcia badań, z których zdajemy sprawę w niniejszym raporcie, była hipoteza, że zjawisko wykluczenia cyfrowego na obszarach wiejskich ma inną postać i przyczyny, niż te, które zwykło się przyjmować tak potocznie, jak i w większości poświęconych temu zagadnieniu dokumentów strategicznych. Wykluczenie cyfrowe przedstawiane jest w nich zwykle w kategoriach braku dostępu do szerokopasmowego Internetu i niedostatków technicznych kompetencji w zakresie obsługi urządzeń umożliwiających komunikację elektroniczną oraz ich oprogramowania.

Wg Raportu „Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce”, wraz z upowszechnieniem technologii informacyjno-komunikacyjnych sama dostępność sprzętu i fakt korzystania przestają różnicować. Znacznie większe różnice ujawniają się pomiędzy użytkownikami, którzy mają odpowiednie kompetencje i potrafią użyć technologii w sposób przynoszący korzyści i poprawiający ich sytuację życiową, a tymi, którzy ich nie posiadają, dla których komputery i Internet to przede wszystkim źródło rozrywki. Można w tym przypadku mówić o cyfrowym wykluczeniu innego typu: braku kompetencji komunikacyjnych, pozwalających na kreatywne i zgodne z potrzebami społeczności wiejskich wykorzystanie cyfrowych technologii informacyjnych.

Jedną z takich potrzeb jest rozwój kapitału społecznego na obszarach wiejskich. Pojęcie kapitału społecznego jest w ostatnich latach jedną z najważniejszych kwestii w dyskusji o polskich szansach rozwojowych. Wzrost kapitału społecznego został wymieniony w raporcie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” jako jedno z 10 wyzwań stojących przed Polską w najbliższych latach. Zadania związane ze wzmacnianiem kapitału społecznego ujęte zostały w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego na lata 2011-2020 (SRKS), której powstawanie koordynowane jest przez MKiDN. W dyskusjach naukowych nad tym pojęciem tworzone są różne definicje i propozycje sposobów pomiaru, ale na potrzeby projektowanego badania najbardziej użyteczna wydaje się definicja sformułowana właśnie w SRKS: wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów. Wśród różnych badań poświęconych kwestii jego tworzenia brak badań odnoszących się do kompetencji komunikacyjnych mieszkańców obszarów wiejskich, co stanowi poważną lukę w podstawach teoretycznych planowanych i podejmowanych interwencji.

Potrzeba wzmocnienia kapitału społecznego jako tzw. kapitału pomostowego (charakteryzowanego przez inkluzyjność i przejrzystość sieci społecznych) dostrzegana jest we wszystkich polskich dokumentach strategicznych. Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” stwierdza, że kapitał społeczny w Polsce przybiera najczęściej postać kapitału przetrwania i adaptacji. Wpływać na to mają przede wszystkim specyficzne uwarunkowania historyczne, przekładające się na wyniesione z przeszłości nawyki i postawy, a także niedostatki infrastruktury społecznej (działanie instytucji publicznych, mediów i niedostatek przestrzeni publicznych). Deficyt umiejętności społecznych – powodując niską zdolność do mobilizacji i elastycznego łączenia różnorodnych zasobów,

kompetencji i talentów – istotnie ogranicza wykorzystanie potencjału rozwojowego Polski. Teza ta, określająca generalne wyzwanie rozwojowe kraju, w jeszcze większym stopniu jest trafna w przypadku obszarów wiejskich, gdzie zarówno deficyt kapitału społecznego, jak i jego znaczenie rozwojowe należą do największych na tle całego społeczeństwa.

Jeżeli społeczny kapitał pomostowy jest równoznaczny z otwartością sieci społecznych oraz ich przejrzystością, to komunikacja społeczna zyskuje kluczowe znaczenie zarówno w wymiarze kultury komunikowania, jak i infrastruktury medialnej. Zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, media i treści medialne pełnią istotną rolę jako przestrzeń komunikacji i wspólnego przebywania, a także źródło odniesień dla tożsamości indywidualnej i zbiorowej.

1.2. Zmiany instytucjonalne na obszarach wiejskich: wyzwania dla komunikacji społecznej

Obszary wiejskie w Polsce stanowią 93% całkowitej powierzchni kraju, na której znajduje się ponad 43 tys. miejscowości wiejskich¹. Choć pełnią one obecnie wiele funkcji (w sferze konsumpcji, jak i produkcji rolniczej i pozarolniczej), to jednak wciąż istotnie odbiegają poziomem życia od terenów miejskich i stanowią dość niespójny konglomerat gospodarczy, społeczny i kulturowy. Na obszarach wiejskich Polski w okresie transformacji społeczno-gospodarczej miał i ma miejsce szereg pozytywnych, jak również negatywnych procesów. Te pierwsze wiążą się ze wzrostem poziomu wykształcenia mieszkańców, intensywnym rozwojem pozarolniczej działalności gospodarczej, rozbudową systemów infrastruktury technicznej czy wzrostem aktywności społeczności lokalnej. Z kolei te drugie łączą się między innymi z nasilonym procesem odpływu migracyjnego młodych osób, spadkiem dochodów uzyskiwanych z produkcji rolniczej czy społecznymi i ekonomicznymi konsekwencjami zjawiska bezrobocia. Liczba mieszkańców wsi od 2004 r. wzrosła o ponad 230 tys. osiągając w 2010 r. wielkość ponad 15 mln mieszkańców, co stanowi 39% ogółu mieszkańców kraju². Obszary wiejskie równocześnie pełnią szereg funkcji społecznych, ekonomicznych i kulturowych. Są przede wszystkim miejscem zamieszkania i pracy związanej z produkcją rolno-spożywczą, miejscem rekreacji i odpoczynku.

W ostatnich latach obserwowane jest zjawisko migracji mieszkańców miast na podmiejskie tereny wiejskie. Według autorów Raportu o stanie wsi Polska wieś 2012³ ostatnie lata sygnalizują pojawienie się nowej, nie masowej, ale widocznej w statystykach migracji z miast do podmiejskich wsi. W 2010 roku z miast na pobyt stały na wieś przeniosło się 139 tys. Polaków. W odwrotnym kierunku – ze wsi do miasta – w tym samym roku migrowało 93,8 tys. osób⁴. Efektem tego jest podstawienie tzw. drugich domów na wsi. Zdecydowaną większość właścicieli drugich domów stanowią mieszkańcy dużych miast, którzy przy wyborze takiego miejsca najczęściej kierują się jego atrakcyjnością przyrodniczą w połączeniu z bliskością w sensie przestrzennym, co predestynuje właśnie miejscowości w strefach podmiejskich. Kluczowe znaczenie w determinowaniu lokalizacji drugich domów na obszarach wiejskich w mają przede wszystkim te czynniki, które łączą się z atrakcyjnością turystyczno-rekreacyjną

¹ Bank Danych Lokalnych GUS.

² ibidem.

³ Polska wieś 2012 Raport o stanie wsi, Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), Warszawa, (2012)

⁴ Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2010 roku. Stan w dniu 31.12, GUS, Warszawa 2011

miejsowości. Pomimo, że zjawisko drugich domów w badaniach procesów migracyjnych miasto-wieś prezentowane jest krytyczne z uwagi na wzrost zanieczyszczenia środowiska wiejskiego, wzrost hałasu i nadmierną konsumpcję przestrzeni rolniczej, zjawisko to może mieć istotne znaczenie dla rozwoju kapitału społecznego na wsi.

Rysunek 1 Wielofunkcyjność obszarów wiejskich

Źródło: Opracowanie własne na podstawie J. Wilkin *Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich*, [w:] *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020*, red. M. Kłodziński, Warszawa, IRWIR PAN, 2008.

Coraz większą popularnością cieszy się turystyka wiejska, agroturystyka czy wręcz ekoturystyka. Ponad połowa gmin w kraju spełnia bowiem kryteria wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej i ma warunki sprzyjające rozwojowi turystyki. Potencjałem tym jest możliwość świadczenia usług agroturystycznych⁵. Specyfiką agroturystyki jest nie tylko wynajmowanie miejsca noclegowego, ale – co stanowi podstawową różnicę w stosunku do turystyki wiejskiej – umożliwienie spędzenia wolnego czasu w gospodarstwie rolnym, przebywanie bezpośrednio z rodziną gospodarza, smakowanie lokalnej kuchni i kultury oraz wypoczynek na łonie natury, a także możliwość uprawiania sportu. Usługi agroturystyczne najczęściej polegają na noclegu z wyżywieniem na terenie gospodarstwa rolnego. Coraz bardziej powszechne jest jednak oferowanie dodatkowych atrakcji związanych z tradycyjnym gospodarowaniem, na przykład wypiekanie chleba lub dojenie krowy. Popularnością cieszy się również wypożyczanie sprzętu rekreacyjnego, organizacja wycieczek, kuligów czy wieczorów z muzyką, tańcem i śpiewem. Właściciele gospodarstw agroturystycznych zamieszczają ogłoszenia na serwisach internetowych. Powstają liczne portale informacyjne dotyczące agroturystyki i turystyki wiejskiej oraz funpage na serwisach społecznościowych (Facebook)⁶. Pozytywny element wzrostu liczby gospodarstw agroturystycznych w kraju związany jest również z dostępnym wsparciem

⁵ A. Drzewiecki, *Agroturystyka*, Bydgoszcz, Instytut Wydawniczy Świadectwo, 1995.

⁶ np. <http://www.facebook.com/agroturystykawielkopolska>

finansowym ze środków WPR oraz oferowanym doradztwem rolnym w ramach działalności Ośrodków Doradztwa Rolniczego.

Wież polska spełnia wszystkie te cele, ale w różnym stopniu, zależnie od specyfiki społeczno-kulturowej i ekonomicznej poszczególnych regionów oraz od położenia względem największych ośrodków miejskich. Obszary wiejskie w sąsiedztwie dużych i średnich ośrodków miejskich pełnią przede wszystkim funkcje mieszkaniowe uzupełniane usługami rynkowymi. Poza strefą sąsiedztwa z miastem wieś pełni funkcje związane z produkcją żywności, a na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo dodatkowo funkcje turystyczne i rekreacyjne. Obszary wiejskie charakteryzują się rozproszoną siecią osadniczą i generalnie małą liczbą mieszkańców poszczególnych miejscowości wiejskich. Utrudnia to rozwój tych obszarów, nie sprzyja utrzymaniu żywotności społecznej, podraża koszty budowy infrastruktury ITC i często wyklucza podejmowanie działalności pozarolniczej, głównie z uwagi na brak odpowiedniej liczby jej odbiorców.

Co najmniej od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku traci na znaczeniu rolnicza funkcja wsi, a wzrasta jej rola w ochronie takich unikalnych dóbr, jak różnorodność biologiczna, krajobraz i dziedzictwo kulturowe. Zmiana ta oznacza, że wieś przestaje być miejscem zamieszkania i pracy względnie jednolitej społeczności producentów rolnych. Społeczności wiejskie różnicują się szybko według wielu kryteriów: zawodowego, źródeł dochodów, poziomu i typu wykształcenia, tradycji kulturowych. Dzielą się na wiele różnorodnych grup interesów, dla których często jedynym wspólnym mianownikiem staje się miejsce zamieszkania. W tej sytuacji pomyślny rozwój obszarów wiejskich w znacznej mierze zależy od zdolności ich mieszkańców do mobilizacji i łączenia zasobów, które sprzyjają kreatywności oraz wzmacniają wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów. Zależy zatem od tych cech, które składają się na definicję kapitału społecznego przyjętą w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2011-2020.

W Strategii Rozwoju Regionalnego Kraju⁷ wskazano proces restrukturyzacyjny i poprawę dostępu do podstawowych dóbr i usług publicznych jako jeden z podstawowych celów polityki regionalnej. Wykluczenie cyfrowe, które samo w sobie jest czymś niekorzystnym, może prowadzić do wykluczenia społecznego (z ang. *digital divide*). To z kolei niesie za sobą niebezpieczeństwo podziału społeczeństwa na osoby z dostępem do sieci internetowej i nowoczesnych form komunikacji oraz na osoby bez takich możliwości lub nieposiadające niezbędnych umiejętności⁸. Zjawisko wykluczenia cyfrowego jest szczególnie niebezpieczne na obszarach wiejskich, gdzie dostęp do technologii informacyjno - komunikacyjnych (w skrócie ICT, z ang. Information and communication technologies, zwanych zamiennie technologiami informacyjno-telekomunikacyjnymi, teleinformatycznymi lub technikami informacyjnymi) jest mniejszy niż w mieście⁹.

Elementem mającym wpływ na rozwój umiejętności komunikacyjnych mieszkańców terenów wiejskich jest niewątpliwie realizacja programów unijnych¹⁰. Instytucje sektora publicznego odpowiedzialne za zarządzanie tymi programami oraz uczestniczące w ich

⁷ Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo została przyjęta 25 września 2012 r. przez Radę Ministrów

⁸ Raport Portret internauty. Komunikat z badań, CBOS, Warszawa 2009 rok

⁹ Wykluczenie cyfrowe na potrzeby raportu rozpatrywane jest na kilku poziomach: dostęp do technologii (posiadanie komputera w gospodarstwie domowym, dostęp do sieci); umiejętności korzystania z nowych technologii (umiejętność obsługi komputera, kompetencje związane z wyszukiwaniem i wykorzystaniem informacji obecnej w sieci) oraz wzorce korzystania z nowych mediów (traktowanie Internetu jako medium dostarczającego rozrywkę czy jako miejsce zdobywania informacji, komunikacja).

¹⁰ Pośród funduszy unijnych kierowanych bezpośrednio do mieszkańców wsi wymienić należy m.in.: płatności bezpośrednie do gruntów rolnych, SAPARD, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”, Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 oraz obecnie realizowany Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

wdrażaniu zobowiązane są do przestrzegania określonych zasad informacji w odniesieniu do naborów wniosków, jak również do ogłaszania na stronie internetowej listy projektów, które będą objęte wsparciem. Celem tych działań realizowanych nierzadko z wykorzystaniem ITC (strona www, newsletter) jest poziomu świadomości i wiedzy społeczeństwa na temat programów unijnych. Za pośrednictwem witryny internetowej podawane są również najważniejsze komunikaty dotyczące wdrożenia programów.

Od momentu pojawienia się Internetu, medium to nieustannie wkracza coraz głębiej w sferę życia codziennego mieszkańców wsi. Stopniowo dla wielu ludzi Internet stał się podstawowym źródłem informacji i narzędziem komunikacji z innymi (serwisy społecznościowe) niezależnie od miejsca zamieszkania użytkownika i administracyjnie wyznaczone podziały kraju na gminy wiejskie, miejsko – wiejskie i miejskie. Popularność i zapotrzebowanie na tego typu serwisy bierze się z tego, że społeczność wirtualna umożliwia wykonywanie tych samych czynności, jakie wykonujemy w świecie rzeczywistym; pozwala wyrażać siebie, nawiązywać przyjaźnie i dzielić się pomysłami. Tworzenie społeczności internetowych to przede wszystkim proces. Celem jest wykreowanie układu wzajemnych relacji pomiędzy organizacją (administrującą witryną internetową) a mieszkańcami obszaru, podmiotami działającymi na obszarze i na rzecz mieszkańców obszaru, a także turystami przyjeżdżającymi na obszar, którzy w ramach tego układu komunikują się ze sobą, wymieniają poglądy, twórczo dyskutują o lokalnych problemach¹¹. Zasadniczą rolę w tworzenie społeczności internetowych mają organizacje pozarządowe funkcjonujące na terenach wiejskich, których działalności finansowana jest ze środków europejskich.

Szczególne zadania w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego spoczywają na **administracji rządowej** oraz **samorządzie lokalnym**. W zakresie administracji rządowej istotne są działania skierowane na zapewnienie bezpiecznego i skutecznego dostępu on-line do wszystkich rejestrów państwowych i systemów ewidencyjnych administracji publicznej oraz rozwój umiejętności niezbędnych do aktywnego i twórczego uczestnictwa w usługach społeczeństwa informacyjnego. W tym kontekście zapewnienie funkcjonowania elektronicznej platformy usług administracji publicznej (ePUAP). Natomiast jednostki terytorialne, zajmujące się problemami lokalnymi i znające potrzeby mieszkańców, a jednocześnie będące miejscem najczęstszego kontaktu przeciętnego człowieka z władzą, odgrywają istotną rolę w stymulowaniu rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Szansą rozwój umiejętności internetowych w relacji gmina – mieszkańiec może być głównie konieczność sprawnej komunikacji i organizacji mieszkańców w celu rozwoju gminy.

Rozwój umiejętności informatycznych wymusza niejako rozwój elektronicznych usług finansowych oferowanych przez **sektor bankowy i bankowość elektroniczną**¹². Nowoczesne technologie wprowadzają szerokie możliwości dla banku i jego klienta. Coraz bardziej powszechna stają się usługi home banking, w których użytkownicy mają dostęp oprócz dostępu do swojego konta bankowego także do innych informacji takich jak kursy walut, prognozy, danych o banku. Zgodnie ze *Strategią rozwoju obrotu bezgotówkowego*

¹¹ Por. Leaderowskie społeczności internetowe tworzenie i funkcjonowanie, poradnik dla lokalnych grup działania, red. L. Leśniak, 2011, CDR w Krakowie

¹² Bankowość elektroniczna definiowana jest, jako zbiór rozwiązań biznesowych i technologicznych umożliwiających interakcję banku z klientem, przy użyciu urządzeń technicznych przekazujących dane kanałami elektronicznymi przy jednoczesnym zintegrowaniu takiego kanału wymiany usług i informacji w strukturze technologicznej i organizacyjnej banku

w Polsce na lata 2009-2013¹³ opracowaną przez Związek Banków Polskich liczba aktywnych klientów bankowości elektronicznej przekroczyła już 10 mln. Analizując jednak rozwój bankowości elektronicznej należy zauważyć, że dotychczasowe działania, zmierzające do aktywizacji ludności w zakresie wykorzystania produktów bankowych, koncentrowały się na aktywizacji przede wszystkim mieszkańców dużych miast i osób aktywnych zawodowo. Charakter oraz treść działań aktywizacyjnych pozostawił mieszkańców mniejszych miast i wsi poza obszarem ich oddziaływania.

W obecnej perspektywie finansowej UE na lata 2007-2013 realizowany jest program Leader¹⁴ w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich¹⁵ finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich¹⁶ oraz Oś priorytetowa 4 w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013” (PO RYBY 2007-2013)¹⁷ finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rybackiego¹⁸. W ramach Leader wydatkowanych zostanie do 2013 roku 787 mln euro z PROW i ponad 313 mln euro z PO RYBY 2007-2013. Oba programy unijne mają na celu budowanie kapitału społecznego odpowiednio na terenach wiejskich i terenach zależnych od rybactwa. W ramach ww. programów finansowane jest funkcjonowanie lokalnych grup i animacja lokalnego środowiska; finansowane są również operacje na rzecz współpracy ponadregionalnej i międzynarodowej NGO's. W ramach programu Leader na obszarach wiejskich funkcjonują stowarzyszenia, związki stowarzyszeń lub fundacje (partnerstwa publiczno-prywatne) i wdrażane są lokalne strategie rozwoju. Partnerstwa lokalne złożone są z przedstawicieli sektora publicznego (samorząd, administracja publiczna), sektora społecznego (izby rolnicze, związki zawodowe, przedstawiciele lokalnej kultury i sztuki) oraz sektora prywatnego (lokalni przedsiębiorcy). Za pośrednictwem lokalnych grup wdrażane są operacje przewidziane do finansowania ze środków unijnych. Również ze środków wspólnotowych wiejskie NGO's otrzymują wsparcie na funkcjonowanie (aktywizację ludności wiejskiej i zatrudnienie pracowników). Dzięki Leader na obszarach wiejskich powstało dotychczas ponad trzysta trzydzieści Lokalnych Grup Działania (LGD) natomiast na obszarach zależnych od rybactwa utworzonych zostało blisko pięćdziesiąt Lokalnych Grup Rybackich (LGR). Terytorium kraju jest pokryte w ponad 90% działaniem LGD, natomiast LGR realizują swoje lokalne strategie na 22% terytorium kraju (Rys. 1):

¹³ *Strategia rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce na lata 2009-2013*, NBP, ZBP, Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego i Mikropłatności, (2009)

¹⁴ Sam termin „LEADER” jest francuskim akronimem wyrażenia „powiązania pomiędzy działaniami w zakresie rozwoju obszarów wiejskich”.

¹⁵ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 zatwierdzony przez Komisję Europejską decyzją z dnia 7 września 2009 roku, z późn. zm.

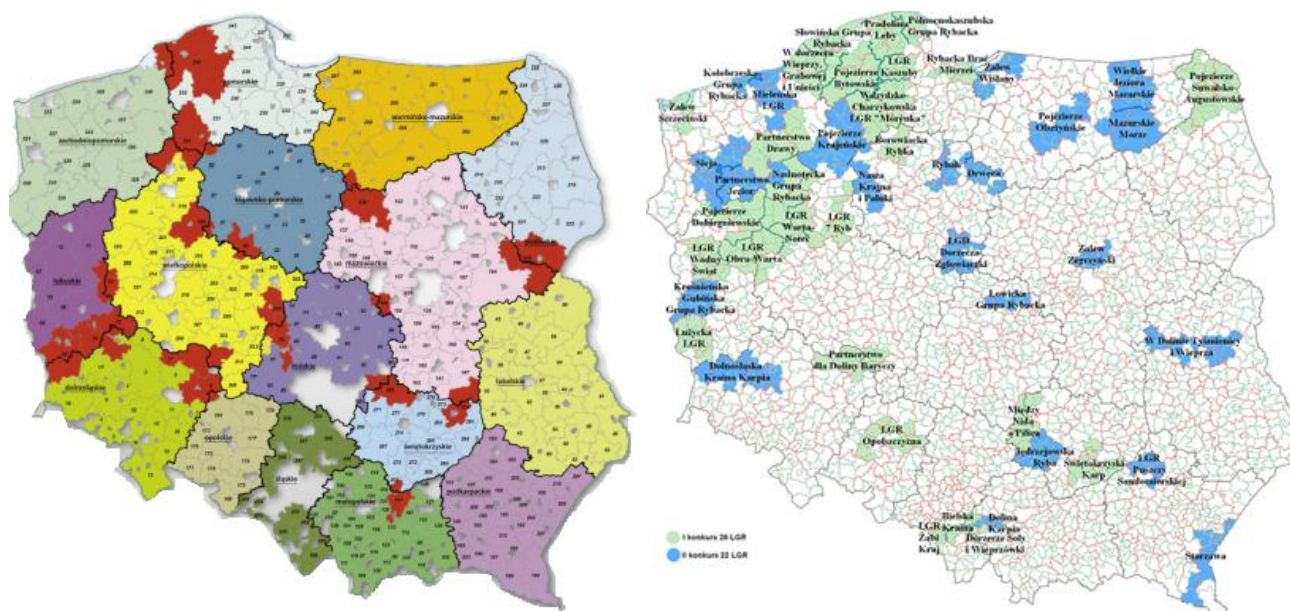
Szerzej na stronie: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dokumenty-analizy-raporty>

¹⁶ EFRROW ustanowiony rozporządzeniem Rady (WE) nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej

¹⁷ Program operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”, październik 2008 r. przygotowywany na podstawie rozporządzenia Rady (WE) nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego i zatwierdzony przez Komisję Europejską decyzją z dnia 16 października 2008 roku, z późn. zm. Tekst jednolity do pobrania na stronie: www.minrol.gov.pl

¹⁸ EFR ustanowiony rozporządzeniem Rady (WE) nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego (Dz. Urz. WE nr L223/1 z 15.8.2006 z późn.zm.).

Rysunek 2 Mapa obszarów lokalnych strategii wdrażanych przez Lokalne Grupy Działania i Lokalne Grupy Rybackie w kraju

Źródło: www.minrol.gov.pl

Wydatkowania środków Leader oraz Osi priorytetowej 4 zakłada podejście oddolne¹⁹ zamiast tradycyjnego podejścia odgórnego²⁰. Podejście oddolne oznacza, że lokalni partnerzy biorą udział w podejmowaniu decyzji co do strategii i przy wyborze priorytetów do realizacji na ich własnym terenie. **Istotnym elementem prowadzonych działań informacyjnych, komunikacyjnych i aktywizujących lokalną społeczność zamieszkującą tereny wiejskie przez są prowadzone przez LGD i LGR strony internetowe.**

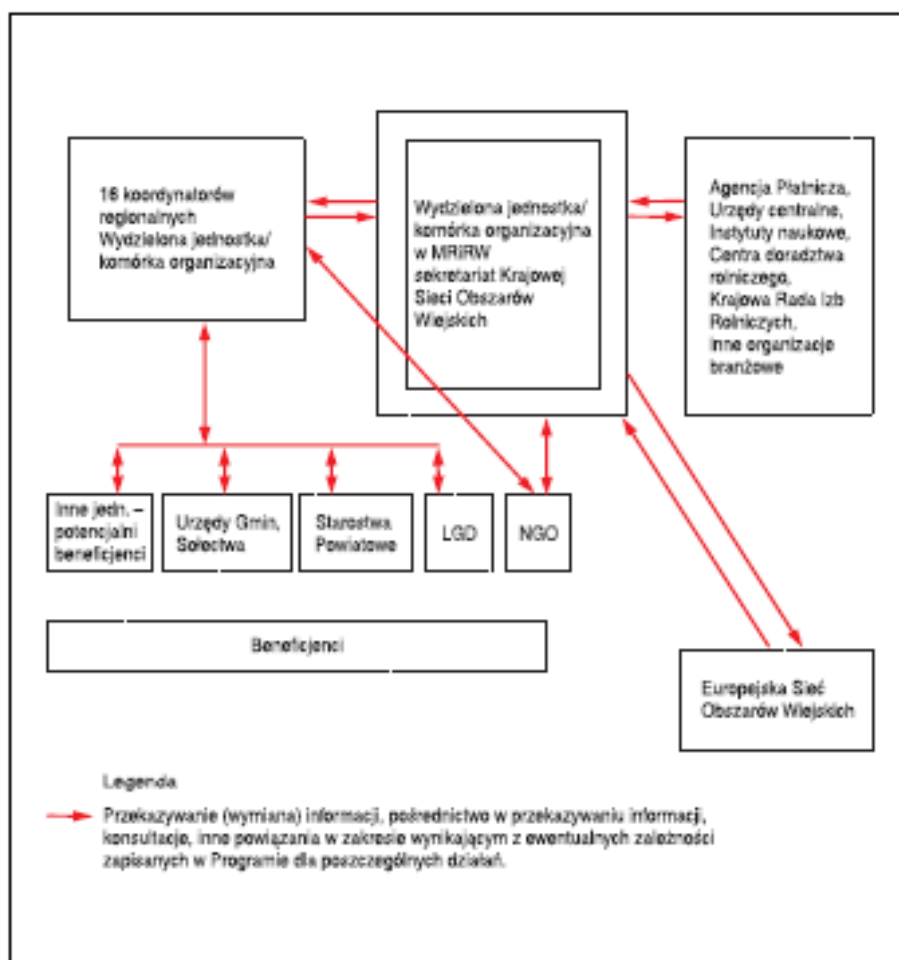
Istotną instytucją zajmującą się informowaniem mieszkańców obszarów wiejskich o programach finansowanych ze środków unijnych skierowanych na wieś i małe miasta jest Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich²¹. W ramach KSOW realizowane są liczne działania informacyjno – promocyjne skierowane do zróżnicowanej grupy beneficjentów wiejskich programów unijnych: rolników, grup producentów rolnych jednostek samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, przedsiębiorców działających na terenach wiejskich oraz wiejskich organizacji pozarządowych tj. koła gospodyń wiejskich, ochotnicze straże pożarne. Tak zróżnicowany krąg beneficjentów programów unijnych wymagał ustanowienia specjalnego kanału przekazu informacji o środkach WPR na rzecz mieszkańców terenów wiejskich wykorzystania funduszy strukturalnych poprzez zapewnienie czytelnych informacji na temat tych funduszy.

¹⁹ (ang. bottom-up approach) – metoda wdrażania określonej polityki polegająca na ustalaniu na poziomie lokalnym celów i kierunków jej realizacji, wdrażanej następnie na również na poziomie lokalnym

²⁰ (ang. top-down approach) – metoda wdrażania określonej polityki polegająca na ustaleniu na poziomie centralnym, regionalnym celów i kierunków jej realizacji wdrażanej następnie na poziomie lokalnym

²¹ KSOW finansowana jest ze środków pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, obejmującej m.in. koszty organizacji i funkcjonowania jednostki centralnej oraz jednostek regionalnych (m.in. zatrudnienie pracowników, koszty funkcjonowania biura, sprzęt informatyczny oraz software wraz z kosztami obsługi). Szczegółowe zadania KSOW określa rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 marca 2009 roku w sprawie krajowej sieci obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 53, poz. 436 z późn. zm.).

Rysunek 3 Schemat przepływu informacji w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Źródło: M. Marciniak, „Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich – narzędzie dla rozwoju obszarów wiejskich”, *Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia nr 38/2010*, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Warszawa 2010, s. 84

Krajowa Sieć wyposażona w zestaw różnych narzędzi ułatwiających komunikację, współpracę i pozyskiwanie informacji, została tak pomyślana, by uwzględniać różnorodne potrzeby i umiejętności komunikacyjne mieszkańców terenów wiejskich. Kolejnym elementem KSOW jest „sieciowanie” partnerów różnych sektorów, czyli budowanie kapitału społecznego w wymiarze ponadlokalnym dla realizacji zadań w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Sieć Obszarów Wiejskich ma także podkreślać i uwidaczniać wartość dodaną, jaka powstaje w skutek wspierania obszarów wiejskich. W 2010 roku uruchomiony został portal internetowy KSOW, stanowiący główne narzędzie służące do efektywnego i szybkiego przekazywania informacji i wiedzy na temat rozwoju obszarów wiejskich. Pod adresem www.ksow.pl oraz www.ksow.gov.pl dostępne jest m.in. forum dyskusyjne służące zamieszczaniu opinii, użyteczne linki do innych stron i bogate bazy danych partnerów KSOW.

Na podstawie analizy danych statystycznych GUS²² dostrzec można również zmiany na przestrzeni ostatnich lat w funkcjonowaniu administracji publicznej. Nowe środki komunikacji prowadzą do powstawania nowych wzorców zachowań, zmieniają się wzorce zachowań konsumpcyjnych. Postępująca dyfuzja przyczynia się do wzrostu

²² GUS, Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2007-2011, 2012

gospodarczego i miejsc pracy, efektywności sektora publicznego i jakości życia. Proces zmiany funkcjonowania administracji publicznej w kraju podyktowany jest również zobowiązaniami wynikającymi z członkostwa z Unii Europejskiej. Jednym z siedmiu projektów przewodnich strategii Europa 2020 jest Europejska agenda cyfrowa, nakreślająca działania, które mają przyczynić się do zapewniania Europie inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu²³. Administracja publiczna dostosowuje sposoby interakcji z obywatelami i przedsiębiorstwami – wdrażając elementy e-administracji. Pod tą nazwą kryje się wykorzystanie ICT w celu usprawnienia funkcjonowania administracji publicznej i zmniejszenia formalności, a tym samym wspierania wzrostu gospodarczego. Podstawowym celem wdrażania e-administracji jest jej usprawnienie i przyspieszenie procesu obsługi²⁴. Dla mieszkańców terenów wiejskich szczególnie istotnym efektem realizacji działań e-administracji ma być zwiększenie udziału mieszkańców wsi i małych miast w życiu społecznym (e-uczestnictwo) i nawiązanie bliższej współpracy (prywatnej – obywatelskiej – publicznej) rozwiązywaniu potrzeb lokalnych.

1.3. Możliwości jakie stwarzają nowe technologie

Według autorów raportu *Diagnoza Społeczna 2011*, w ostatnich latach odnotować można duży przyrost gospodarstw domowych posiadających komputer i telefon komórkowy²⁵. Dla większości Polaków telefon komórkowy jest narzędziem codziennego użytku. Obecnie telefon komórkowy posiada ponad 80% osób powyżej 16 roku życia. Ponad połowa gospodarstw posiada komputer stacjonarny. Natomiast laptop, notebook lub tablet jest w 38% gospodarstw domowych²⁶. Rośnie liczba gospodarstw domowych posiadających płatną telewizję satelitarną lub kablową.

Badania NetTrack prowadzone przez firmę Millward Brown SMG/KRC pokazują, że stale rośnie liczba mieszkańców wsi korzystających z komputera i Internetu. Obecnie w skali kraju w sieci jest 16,7 mln Polaków²⁷. Z przedstawionych powyżej danych dostrzec można pozytywną tendencję wzrostu użytkowników Internetu na wsi. Związane jest to z realizacją licznych projektów mających na celu rozbudowę infrastruktury Internetu szerokopasmowego zapewniając dostęp do tzw. Internetu socjalnego. Podstawową formą wsparcia tych działań przez JST jest w ramach działania 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu - eInclusion, Osi priorytetowej 8 Społeczeństwo informacyjne - zwiększanie innowacyjności gospodarki Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007 - 2013, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego²⁸. Bezpłatny dostęp do Internetu socjalnego oferowany jest również przez operatora Aero 2. Operator oferuje dostęp Internetu na poziomie nie większym niż 256 kb/s wyłącznie w ramach własnej infrastruktury sieci telekomunikacyjnej. Aktualny zasięg operatora prezentuje poniższa rycina:

²³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 19 maja 2010 r. zatytułowany „Europejska agenda cyfrowa” [COM(2010) 245 wersja ostateczna – nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym].

²⁴ W portalu poświęconym e-administracji <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/ict-public-services> omówiono unijną politykę w tej dziedzinie

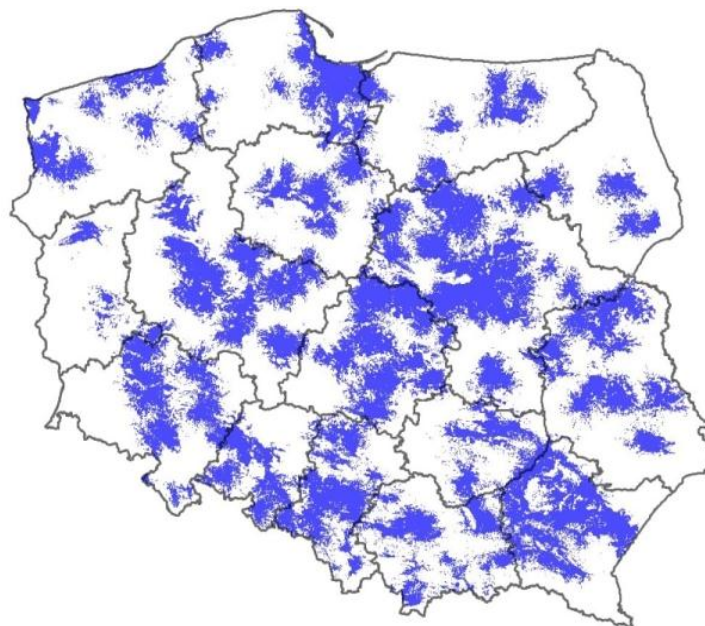
²⁵ Raport *Diagnoza Społeczna 2011*, Warunki i jakość życia Polaków 2011, red. J. Czapiński, T. Panek

²⁶ *ibidem*, str. 299

²⁷ Badanie *NetTrack*, MillwardBrown SMG/KRC

²⁸ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego to jeden z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, którego zadaniem jest zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju regionów należących do Unii Europejskiej. Na lata 2007-2013 Środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) przeznaczone dla Polski dostępne są w ramach następujących programów: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (PO IŚ), Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG), 16 Regionalnych Programów Operacyjnych dla województw (RPO), Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW), Program Operacyjny Pomoc Techniczna (PO PT) oraz Programy Operacyjne Europejskiej Współpracy Terytorialnej (PO EWT).

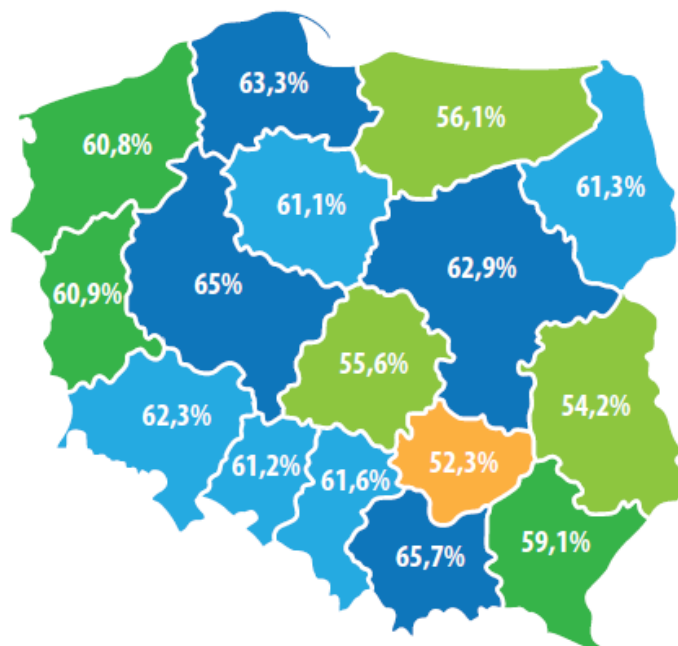
Rysunek 4 Zasięg bezpłatnego Internetu socjalnego operatora Aero 2

Źródło: <http://media2.pl/telekomunikacja/80324-Darmowy-Internet-mobilny-od-Aero-2.html>

W roku 2011 dostępem do Internetu dysponowało 52% gospodarstw domowych na wsi, zaś w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców 73%²⁹. W skali kraju widać jednak zróżnicowanie w zakresie dostępu do Internetu w poszczególnych województwach. Na podstawie danych *Diagnozy Społecznej 2011*, w 2011 roku najwięcej gospodarstw z dostępem do Internetu znajdowało się w województwach małopolskim i wielkopolskim. Najuboższe pod tym względem było województwo świętokrzyskie (Rys. 3).

Rysunek 5 Procent gospodarstw domowych z dostępem do Internetu w województwach

Źródło: UNDP Polska Projekt Internet na wsi – wykluczeni cyfrowo? na podstawie *Diagnoza Społeczna 2011*, str. 303

²⁹ Raport *Diagnoza Społeczna 2011*, Warunki i jakość życia Polaków 2011, red. J. Czapiński, T. Panek, str. 303

Dostępność Internetu na wsi zbliżyła się znacząco do poziomu małych i średnich miast, gdzie wynosi ona od 61 do 65%. Różnice w dostępności do innych technologii komunikacyjnych (telefonia komórkowa, telewizja satelitarna) również się zacierają, gdyż wyraźnie obniża się cenowy próg dostępu do nich. Rośnie znaczenie serwisów społecznościowych. Blisko połowa z użytkowników Internetu (44,4%) deklaruje, że codziennie korzysta z portali społecznościowych, takich jak Facebook, Myspace czy Nasza Klasa, a niemal co trzeci ankietowany przyznaje, że codziennie spędza czas na portalach wideo typu YouTube³⁰. Media społecznościowe stają się esencją interaktywności. Dziś już „nie wystarczy mówić, teraz trzeba rozmawiać, nie wystarczy ogłaszać, teraz trzeba słuchać, nie wystarczy pokazywać, teraz trzeba angażować a na dodatek przejmować się każdym z osobna (zamiast mówić do wszystkich na raz) i podlegać weryfikacji 24h na dobę”³¹. Media społecznościowe wymagają więc innej komunikacji i nowego poziomu zaangażowania. Internet działa bez przerwy, dając możliwość komunikowania się w czasie rzeczywistym. **Jednakże z uwagi na znaczenie jakie odgrywa Internet w różnych sferach życia, a także dla przemian społeczno-gospodarczych właśnie Internet postrzegany jest jako główne narzędzie technologii informacyjno-komunikacyjnej (ITC).**

Według autorów Raportu *Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce*³² wraz z upowszechnieniem ITC sama dostępność sprzętu i fakt korzystania przestają różnicować obszary wiejskie od miasta i terenów obszarów zurbanizowanych. Znacznie większe różnice na linii miasto – wieś ujawniają się pomiędzy użytkownikami, którzy mają odpowiednie kompetencje i potrafią użyć technologii w sposób przynoszący korzyści i poprawiający ich sytuację życiową, a tymi, którzy ich nie posiadają, dla których komputery i Internet to przede wszystkim źródło rozrywki. Wspólnym elementem dla obu grup jest jednak to, że Internet staje się naturalnym środowiskiem rozwijania pasji, zdobywania informacji i wiedzy, poszerzania zainteresowań, ale i kontaktu z przyjaciółmi czy po prostu spędzania wolnego czasu jest środowisko Internetu³³.

Internet służy najczęściej jako narzędzie do komunikowania się. Chętnie wykorzystywany jest również w celu odnajdywania informacji. Znacznie mniej mieszkańców wsi niż miast wykorzystuje Internet w celu załatwienia formalności bankowych czy urzędowych. Pośród mieszkańców miast bardziej popularne jest również czytanie gazet online i robienie zakupów przez Internet, w przeciwieństwie do mieszkańców wsi, gdzie jednak jest to już również istotna funkcja.

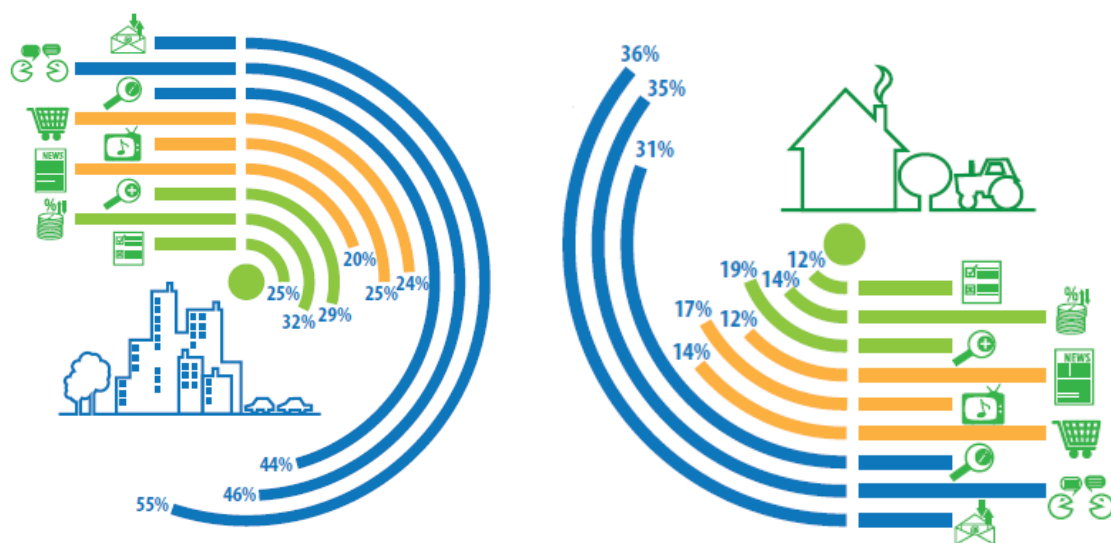
³⁰ Badanie Mindreader 2011, Mindshare

³¹ Raport Social Media Manual 2010, Interactive Research Center

³² Raport *Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – Raport Otwarcia*, (2011) Narodowy Instytut Audiowizualny, str. 23

³³ *Ibidem*

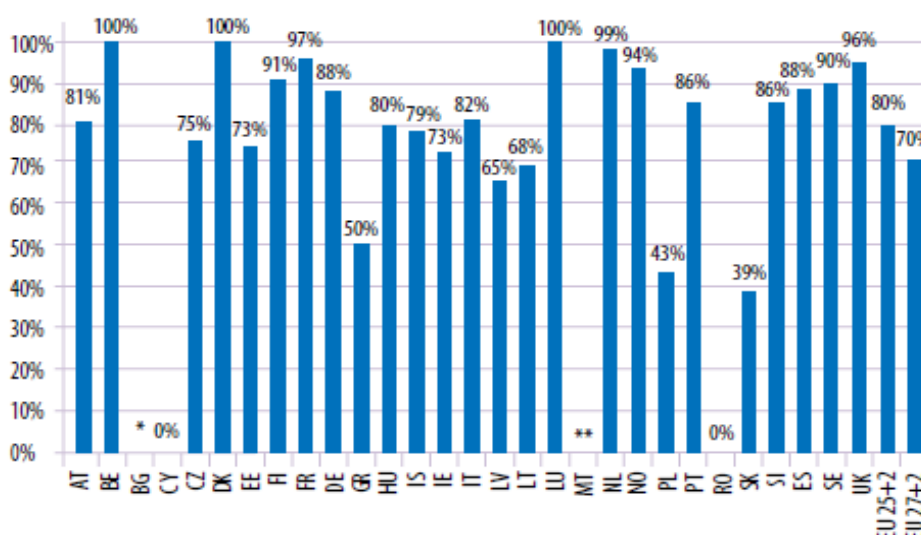
Rysunek 6 Sposób wykorzystania Internetu na wsi i w mieście

Źródło: UNDP Polska Projekt Internet na wsi – wykluczeni cyfrowo? na podstawie GUS Mały Rocznik Statystyczny 2011 str. 305

Według danych KE, na koniec 2009 roku niespełna pięćdziesiąt procent obszarów wiejskich w Polsce miało dostęp do infrastruktury szerokopasmowego Internetu³⁴. Podobnie niski wskaźnik prezentowały Słowacja (39%) a także nowe kraje członkowskie UE Bułgaria i Rumunia³⁵. Dostęp do infrastruktury szerokopasmowego Internetu na wsi w Polsce plasował się zatem poniżej średniej unijnej. W porównaniu z obszarami miejskimi, gdzie ogólny wskaźnik dostępności sieci informatycznych wynosi ponad 86%, dostrzegana jest wyraźna dysproporcja w dostępie do sieci. Według danych unijnych na wsi i w mniejszych miejscowościach nie tylko mniej gospodarstw posiada komputer z dostępem do Internetu niż w większych miastach, ale nawet wśród gospodarstw mających komputer udział tych z dostępem do sieci jest mniejszy.

Wykres 1 Dostęp do infrastruktury szerokopasmowego Internetu w UE na terenach wiejskich

* Brak danych dotyczących Wielkiej Brytanii (GB).

** Dane nie dotyczą Malty (MT).

³⁴ W 2005 r. stopień dostępu do Internetu na terenach wiejskich wynosił wg. danych KE około 19%.

³⁵ Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. *Lepszy dostęp do najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych na obszarach wiejskich*, KE, Bruksela, dnia 3 marca 2009, KOM(2009) 103 wersja ostateczna, s. 6.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego, Lepszy dostęp do najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych na obszarach wiejskich, KE, 2009.

W 2009 roku Komisja Europejska podjęła decyzję o wprowadzeniu możliwości dofinansowania inwestycji z zakresu budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich. Decyzja ta jest zgodna z założeniami Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej i miała przyczynić się do wyrównywania szans rozwojowych między miastem a obszarami wiejskimi. Uznano, że społeczności wiejskie należą do najbardziej narażonych w sytuacji spowolnienia gospodarczego, a w okresie kryzysu ryzyko wykluczenia tej grupy społecznej jest jeszcze większe. Szerokopasmowy Internet jest jednym z najważniejszych instrumentów współczesnej gospodarki. Korzystanie z sieci może znacząco poprawić warunki prowadzenia działalności gospodarczej (przykładowo dla rolnika oznacza to możliwość wypełnienia i złożenia do urzędu wniosku pomocowego z funduszy unijnych). W dzisiejszych czasach dostęp od Internetu ułatwia znalezienie nowych rynków zbytu i pomaga zmniejszyć koszty. Stanowi on podstawę funkcjonowania zarówno szkół, bibliotek, administracji rządowej, jak i prywatnych firm. Internet jest też nieodzownym elementem sprawnie działającej współczesnej gospodarki. Sytuacja ta nie dotyczy jednak wszystkich obszarów: istnieją społeczności wiejskie, które nie mają dostępu do wszystkich usług, jakie oferuje rynek, z powodu niedostatecznego zagęszczenia ludności i wiążących się z tym wysokich kosztów. Dlatego też za jeden z celów europejskiego planu naprawy gospodarczej obrano rozwój sieci szerokopasmowych. W planie podkreśla się również konieczność zwiększenia wydajności wielu istniejących już sieci, a także zachęcania do konkurencyjnych inwestycji w sieci światłowodowe oraz zwolnienia spektrum, które mogłoby być wykorzystane na bezprzewodowe połączenia szerokopasmowe.

Zasadnicze dla rozwoju wsi jest skuteczne zachęcanie do rozpowszechnienia i pełnego wdrożenia ITC w skali całego sektora rolno-spożywczego i wśród ogółu gospodarstw rolnych. Znaczna część mieszkańców wsi dostrzega korzyści z dostępu do Internetu. Przestaje on być jedynie tradycyjną domeną ludzi młodych i mieszkańców miast. Internet przyczynia się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i integracji społecznej. Dzięki sprawnie działającej sieci wspierane mogą być mechanizmy zrzeszania się i organizowania społeczności wiejskiej.

Tradycyjnie już problemem na wsi jest mała samoorganizacja rolników, a wiadomo, że duży może więcej. Indywidualnemu rolnikowi, który ma niewielkie gospodarstwo, trudno znaleźć zbytu na to, co wyprodukuje. Żaden duży zakład rolno-spożywczy nie będzie podpisywał kontraktu z małym producentem, bo to się nie opłaca. Wielu producentów rolnych szybko to zrozumiało, bardzo dobrze umiało wykorzystać wejście do Unii wsparcie na tworzenie grup producentów rolnych. Na procesy samoorganizowania się rolników wpływa wiele czynników, w tym: tradycje w zakresie wspólnej działalności, polityka wobec wsi i rolnictwa, skuteczna działalność doradcza skłaniająca do podejmowania działalności zespołowej, występowanie liderów skłonnych skupić wokół siebie oraz swoich pomysłów innych rolników, umiejętności pełnienia roli menedżera w sprawnym prowadzeniu zespołowej działalności gospodarczej i wiele innych.

Problem z wykorzystaniem sieci dla samoorganizacji rolników pojawia się w wykorzystaniu sieci do celów autentycznej samoorganizacji dla celów nieprywatnych. Podejmowanie tych działań na rzecz społeczności jest w dużym stopniu organizowane i realizowane przez liderów instytucji samorządowych i placówek powiązanych tj. gminy, sołectwa i szkoły w sposób tradycyjny. Działalność podejmowana przez te instytucje

polega głównie na zdobywaniu pieniędzy na inwestycję (odpowiednio w infrastrukturę wiejską lub szkolną) oraz w razie potrzeby organizowaniu mieszkańców dla dofinansowania lub fizycznej pomocy przy realizacji tych inwestycji. Jak się wydaje liderów w dużym stopniu wspiera istnienie ustalonych procedur informowania i organizowania mieszkańców wsi, na poziomie sołectwa. Sołtysi organizują zebrania mieszkańców wsi w celu przedyskutowania planowanego działania, a następnie zebrane osoby wybierają przedstawicieli, którzy wraz z sołtysem i przedstawicielami gminy są odpowiedzialni za dalsze prowadzenie podjętej inicjatywy, w tym organizowane pomocy mieszkańców.

Brak dostępu do sieci szerokopasmowej znacząco ogranicza konkurencyjność rolnictwa i obszarów wiejskich. Przez ograniczenia w dostępie do wiedzy rolnik wstrzymywany jest przed zastosowaniem udoskonalonych, innowacyjnych form zarządzania gospodarstwem i dostosowaniem wzorów produkcji do dzisiejszego stanu rozwoju gospodarczego, co hamuje wzrost jakości i ilości produkcji oraz ogranicza znajomość rynków i tendencji w gospodarce, wyników badań i rozwoju nauki i technologii w dziedzinie rolnictwa. Tym samym możliwości handlowe w gospodarstwach są uszczuplone, wykorzystanie usług doradczych uniemożliwiane, kontakty z administracją lokalną i krajową ograniczone, a udział w procesie podejmowania decyzji – wstrzymany. Brak dostępu do Internetu oraz e-usług może ponadto osłabiać bodźce zachęcające rolników do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych oraz hamować pozytywne oddziaływanie dzielenia się doświadczeniami z sukcesów i ich wymiany.

Dla małych i średnich przedsiębiorstw działających na obszarach wiejskich wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych może być katalizatorem współpracy, łączenia się w sieci i wzrostu, służąc umacnianiu ich konkurencyjności. Dostęp do infrastruktury szerokopasmowego Internetu na wsi może wywrzeć pozytywny wpływ na ich wydajność oraz produktywność siły roboczej, pomagając rolnikom w pełnieniu rozlicznych funkcji na obszarach wiejskich.

1.4. Pojęcie kompetencji komunikacyjnych

Pojęcie komunikowania jest obszerne i zarazem nieostre, gdyż jest to aspekt aktywności ludzkiej obecny we wszystkich zachowaniach człowieka. Zaslugą szkoły strukturalnej w antropologii jest zwrócenie uwagi, że komunikowanie stanowi podstawowe spoiwo i zarazem sens kultury. Edmund Leach [Culture and Communication, 1976] ludzkie zachowanie sprowadza do trzech rodzajów aktywności: biologicznych, technicznych oraz ekspresywnych (symbolicznych). Komunikowania nie można jednak ograniczyć tylko do tego ostatniego typu, gdyż aktywności wszystkich rodzajów naznaczone są intencją komunikowania. Claude Levi-Strauss wyraża to jeszcze radykalniej, przyjmując analogię kultury i języka, i zarazem tożsamość kultury i zjawiska komunikacji, definiując kulturę jako system komunikacji między ludźmi, w obrębie którego poszczególne przedmioty stają się znakami i jako takie są wymieniane.

Niezależnie jednak od wagi przypisywanej komunikowaniu przez różnych autorów, każdy jego opis musi opierać się na schemacie pojęciowym obejmującym trzy podstawowe elementy: nadawcę, przekaz i odbiorcę. Przekaz z kolei jest zawsze w jakiś sposób zapośredniczony: za pomocą zmysłów lub przy udziale wspomagającego zmysły medium. Można zatem przyjąć za M. Mrozowskim [Media masowe, 2001], że komunikowanie jest rodzajem kontaktu nawiązywanego za pomocą zmysłów bądź też specjalnie do tego

przystosowanych narzędzi (środków komunikowania), między co najmniej dwiema osobami, z których jedna (nadawca) przekazuje drugiej (odbiorcy) za pomocą zrozumiałych dla nich obu znaków treści pojęciowe lub emocje z zamiarem wywołania u odbiorcy określonych reakcji. Skuteczność komunikacji wymaga więc spełnienia co najmniej trzech warunków:

- istnienia między nadawcą i odbiorcą przynajmniej częściowej zgodności w zakresie rozumienia systemu znaków (języka), jaki jest używany do sformułowania przekazu;
- adekwatności narzędzia komunikacji do rodzaju przekazu;
- umiejętności „obsługiwania” narzędzia przekazu tak przez nadawcę, jak i odbiorcę.

Ostatni z warunków zwraca naszą uwagę ku pojęciu kompetencji komunikacyjnej. Można przyjąć, że kompetencja komunikacyjna jest wariantem kompetencji kulturowej [L. Korporowicz, *Kompetencja kulturowa jako problem badawczy*, 1983 i *Tworzenie sensu. Język-kultura-komunikacja*, 1993], czyli całokształtem zdolności określających komunikacyjne zachowania człowieka. M. Mrozowski [2001] definiuje kompetencję komunikacyjną jako ogół wiedzy, umiejętności i sprawności określających zakres możliwości porozumiewania się człowieka z otoczeniem – zarówno z pozycji nadawcy – jak i odbiorcy przekazów werbalnych i niewerbalnych. Decyduje zatem o niej repertuar kodów i języków, znajomość norm społecznych i wzorców zachowań, regulujących przebieg interakcji komunikacyjnych, stopień biegłości w posługiwaniu się poszczególnymi środkami komunikacyjnymi, ogół predyspozycji, skłonności i nawyków, warunkujących typ uczestnictwa w procesie komunikacji (czynne, bierne).

Z założeń tych wynika, że od poziomu kompetencji komunikacyjnych w znacznej mierze zależy spójność grupy społecznej, w której proces komunikacji zachodzi, zarówno w sensie stwarzania warunków dla samorealizacji i dobrostanu uczestnika grupy (jednostki), jak i do realizacji przez tę grupę zbiorowych celów. Oznacza to, że kompetencje komunikacyjne są warunkiem pierwszym i niezbędnym dla budowy kapitału społecznego. Warto przy tej okazji podkreślić, że w chwili obecnej mamy do czynienia z rewolucyjnymi zmianami technologicznymi w zakresie środków przekazu, będących źródłem istotnych zmian kulturowych, które – w największym skrócie – prowadzą do zacierania się różnic między komunikacją indywidualną i masową. Może to oznaczać szansę zmiany kulturowej w kierunku wzmocnienia więzi społecznych, ale jest również przesłanką do hipotezy o „ukomórkowaniu” przestrzeni relacji, gdyż nowe technologie oferują techniczny sposób skrajnego ograniczenia (aż do poziomu jednostki) średnicy kręgów identyfikacji i przynależności [Jean Lohisse, *Les systemes de communication. Approche socio-antropologique*, 1998]. Kierunek zmiany kulturowej – w tym zmian odnoszących się do perspektyw wzrostu kapitału społecznego – zależy w dużej mierze od odpowiedniego kształtowania kompetencji komunikacyjnych, czyli, w konsekwencji, od edukacji medialnej i informacyjnej, która powinna być adekwatna do potrzeb i możliwości poznawczych grup i jednostek.

2. Metodologia i przebieg badania

Badanie było realizowane w 4 fazach:

Faza 1: Badanie źródeł zastanych.

Elementami tej fazy były:

Analiza stanu badań na temat potrzeb edukacji medialnej i informacyjnej na obszarach wiejskich oraz badań kompetencji komunikacyjnych mieszkańców obszarów wiejskich.

Kwerenda mediów lokalnych i regionalnych, mediów obywatelskich, blogów i platform blogowych, forów dyskusyjnych oraz innych form inicjatyw sieciowych, odnoszących się do tematyki wiejskiej i w które zaangażowani są lub je tworzą mieszkańcy wsi.

Faza 2: Badanie ilościowe mieszkańców obszarów wiejskich.

Celem badania była diagnoza kompetencji mieszkańców wsi w zakresie nowych mediów oraz ich praktyk w zakresie korzystania z nich. Badanie zostało przeprowadzone metodą kwestionariuszową z użyciem komputera CAPI (ang. Computer Assisted Personal Interviewing) na reprezentatywnej próbie mieszkańców obszarów wiejskich (535 osób). Metoda ta polega na przeprowadzaniu bezpośrednich wywiadów kwestionariuszowych z wykorzystaniem komputera. Przy jej zastosowaniu, oprócz przeprowadzenia ankiety, zastosowany został test postaw komunikacyjnych respondenta, związanych z Internetem, test jego aktywności sieciowej oraz test umiejętności korzystania z podstawowych aplikacji i serwisów (np. Skype, facebook).

Faza 3: Badania jakościowe.

W tej fazie zostały przeprowadzone dwa badania jakościowe:

4 grupowe wywiady zogniskowane (FGI, ang. Focus group interview) z mieszkańcami obszarów wiejskich. Z uwagi na trudności rekrutacyjne zrezygnowano z doboru grup wg kryterium wieku i wykształcenia. Przyjęto zasadę, by wywiady przeprowadzić w rejonach polski o stosunkowo niskim poziomie wykluczenia cyfrowego na obszarach wiejskich (województwa zachodnie) oraz w województwach tzw. ściany wschodniej, gdzie ten poziom jest wyraźnie wyższy.

5 studiów przypadku najciekawszych przykładów wykorzystywania nowych mediów na obszarach wiejskich: studium zawartości i użyteczności stron internetowych reprezentatywnej próby gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, LGD i LGR; studium wykorzystania cyfrowych technologii informacyjnych w rozwoju agroturystyki, studium portalu „Witryna Wiejska”, studium wykorzystania narzędzi internetowych do zarządzania sołectwem oraz studium Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej Ośrodka „Karta”.

Faza 4: Podsumowanie badania

Podsumowaniem badania był panel ekspertów. Panel miał formę warsztatowej dyskusji, w trakcie której zostały zaprezentowane wstępne wyniki badania i wstępne rekomendacje. W trakcie badania został także uruchomiony blog badania, na którym prezentowane były cząstkowe wyniki oraz publikowane artykuły, mające na celu wywołanie dyskusji, która mogłaby stanowić dodatkowy materiał do analizy. Zamiar ten został uwieńczony powodzeniem, gdyż pod niektórymi z artykułów toczyły się dość długie dyskusje (jedna z notek skomentowana została 51 razy); ze statystyk odwiedzin bloga wynika, że w połowie grudnia odwiedzało go średnio 300 osób dziennie.

3. Przemiany modelu komunikacji w społeczności wiejskiej

Komunikacja społeczna jako zjawisko złożone musi być analizowane z uwzględnieniem szerokiego kontekstu tego procesu: kulturowego, historycznego, instytucjonalnego, ekonomicznego. Jakikolwiek sensowny model interwencji (w tym przypadku edukacji medialnej) musi uwzględniać tego kontekstu złożoność. Jakakolwiek droga na skróty ze względów programowych, proceduralnych czy administracyjnych prowadzić może do marnowania środków i dlatego konstruowanie wszelkich programów zmian, które procesów komunikacji społecznej dotyczą, musi uwzględniać czynnik postaw i zachowania ludzi w długim okresie oraz wymaga projektowania adekwatnych narzędzi oddziaływania na te postawy. Stąd wynika konieczność przyjrzenia się przemianom modelu komunikacji w społecznościach wiejskich pod kątem zachodzących w nim przemian oraz utrzymujących się struktur „długiego trwania”.

Przyjęty w etnografii i socjologii wsi model społeczności wiejskiej ma charakter specyficznego kontinuum, w którym punkt wyjścia – społeczność tradycyjna – jest zdefiniowany dość precyzyjnie, natomiast punkt dojścia wymyka się definiowaniu i jawi jako co najmniej dyskusyjny. „Tradycyjność” społeczności wiejskiej przejawiać ma się w kilku wymiarach. Pierwszy z nich to zamieszkiwanie określonego typu przestrzeni, która jest opisywana przede wszystkim negatywnie – jako przestrzeń nieurbanizowana. Po drugie wszakże to nieurbanizowane terytorium ma dla członka społeczności określony zasięg i wyróżnia się tym, że jest współzamieszkałe przez grupę, z którą się identyfikuje, dzieli wzory zachowań, podobnie jak inni członkowie grupy pojmują świat. „Społeczność tradycyjna” jest zatem zawsze społecznością lokalną, tak, jak rozumieją to pojęcie klasycy polskiej socjologii, Florian Znaniecki³⁶ i Stanisław Ossowski³⁷, czyli przestrzenią relacji między jednostkami, zorganizowaną wokół wartości, jaką stanowi miejsce, terytorium, „mała ojczyzna”, będąca przestrzenią codziennego doświadczenia, w odróżnieniu od „ojczyzny dużej”, ideologicznej. Wyznacznikami identyfikacji w takiej społeczności jest „bycie stąd”, „tutejszość”, a podstawową relacją jest relacja sąsiedzka, bezpośrednia, czemu ma także sprzyjać niewielka liczebność zbiorowości, pozwalająca na wchodzenie w interakcje praktycznie ze wszystkimi pozostałymi jej członkami - na co zwraca z kolei uwagę Danuta Markowska³⁸.

W tym modelowym ujęciu społeczność wiejska jest także zbiorowością homogeniczną i zarazem izolowaną. Stefan Czarnowski³⁹ określa ją jako: (...) *lokalną społeczność zupełną (...). Zupełną, tzn. zamkniętą w sobie, obejmującą wszystkie prawie funkcje życia zbiorowego swych członków, przeciwstawiającą się społecznościom podobnym i wsiom innym, a także grupom i organizacjom istniejącym poza nią i przed nią*. Jej członkowie nie różnią się co do stylu i sposobu życia, środków utrzymania, mimo różnic majątkowych reprezentują - na tle świata zewnętrznego - podobny poziom cywilizacyjny. Przede wszystkim jednak należy mówić w jej przypadku o homogeniczności na poziomie symbolicznym, gdyż związany z rolnictwem i z cyklem przyrodniczym system pojęć, wyobrażeń, wartości i rytuałów jest dla wszystkich zrozumiały, jest przez wszystkich akceptowany i wszystkich obowiązuje, a zarazem jest przez wszystkich postrzegany jako

³⁶ Florian Znaniecki, Grupy społeczne jako wytwory uczestniczących w nich jednostek, [w:] Szacki Jerzy [red.], Znaniecki, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985; także: Florian Znaniecki, Wstęp do socjologii, PWN, Warszawa 1988.

³⁷ Stanisław Ossowski, O osobliwościach nauk społecznych, PWN, Warszawa 1983

³⁸ Danuta Markowska, *Tradycyjne społeczności wioskowe w procesie zmian*, „Etnografia Polska” 8/1964

³⁹ Stefan Czarnowski, Podłoże ruchu chłopskiego, [w:] *Dzieła*, t. 2, Warszawa 1956

jedyny prawidłowym system. Wyraża się to poprzez ostrą dychotomię orbis interior („nasz świat”) - orbis exterior (świat zewnętrzny), gdzie ten drugi jest światem na opak, chaotycznym i obcym, stanowiącym przeciwieństwo zrozumiałego i oswojonego świata własnego⁴⁰; pochodną wobec tej pierwotnej, „metafizycznej” opozycji jest z kolei opozycja o charakterze antropologicznym: swój-obcy, zakreślająca obszar, w którym możliwa jest komunikacja. Ta bowiem może zachodzić jedynie w obrębie orbis interior, tylko między „swoimi”, zaś „obcy” jako przedstawiciele antyświata są z perspektywy członka „tradycyjnej społeczności” pozbawieni komunikacyjnych kompetencji i z procesu komunikacji wyłączeni. Uczestnictwo w tym procesie możliwe jest tylko w jeden sposób: poprzez zgodne wyrażanie – lub raczej: powtarzanie – pierwotnego, mitycznego tekstu kultury. Każda próba refleksji nad tym tekstem, próba wprowadzenia zmian, czy choćby drobnych korekt - oznacza ryzyko całkowitej dekompozycji tego układu, na przykład takie, jak w znakomitym literackim obrazie tradycyjnej społeczności wiejskiej, *Konopielce* Edwarda Redlińskiego. Opisany tam został konflikt między narratorem-Kaziukiem a gromadą, wybuchający w momencie, gdy Kaziuk postanawia dokonać innowacji, z empiryczno-praktycznego punktu widzenia korzystnej, skutkującej ewidentnym podniesieniem wydajności pracy: zamiast żąć przy pomocy sierpa, wychodzi do żniwa z kosą. Dla gromady nie jest to jednak wcale oczywiste, wręcz przeciwnie, wszyscy, poza Kaziukiem, wbrew świadectwu własnych oczu zaprzeczają większej skuteczności kosy. Co ważniejsze, użycie kosy oznacza, że dokonujący tej modyfikacji staje się w oczach gromady totalnym burzycielem porządku społecznego i porządku świata w ogóle, tym aktem automatycznie wykraczającym poza wspólnotę symboliczną, czyli wyłączającym się z procesu komunikacji: *„Jak on kosy się nie wstyda, to on i niedziele naruszy. (...) W piątki będzie mięso jad! (...) Przed krzyżem czapki nie zdejmie! Obrazy pozdejmuje! Żonke porzuci! Bez ślubu żyć będzie! Boga wyprze się!”*⁴¹.

Jak widać więc, niemożliwe jest funkcjonowanie w obrębie społeczności tradycyjnej różnych wzorów zachowań czy odmiennych światopoglądów. Niemożliwe są również niosące pozytywny ładunek innowacje czy modyfikacje. Ludwik Stomma, zwracający uwagę na ten właśnie aspekt tradycyjnej społeczności wiejskiej mówił o kulturze charakteryzującej się wysokim stopniem izolacji świadomościowej. Odpowiednim dla jej opisu będzie także odwołanie się do semiotycznej typologii Uspienskiego i Lotmana, przeciwstawiającej kulturom nastawionym na wyrażenie (czyli odpowiadającym modelowi „tradycyjnej społeczności wiejskiej”) kultury postrzegające siebie jako system reguł⁴², co implikuje w przypadku pierwszym systemy zamknięte, dane użytkownikowi w gotowej postaci, nieewoluujące, a w drugim – ewoluujące i otwarte.

W związku z tym nie wolno pominąć też tej cechy tradycyjnej społeczności, jaką jest oralność, gdyż ona właśnie o takiej homeostazie „tradycyjnej społeczności wiejskiej” w znacznej mierze decyduje. Kultury nieużywające pisma w komunikacji nie pozwalają bowiem na porównanie wartości, idei, sensów obowiązujących w przeszłości z aktualnymi. Walter J. Ong⁴³ mówi że kultury niepiśmienne żyją : *„(...) w swoistej terażniejszości, zachowując równowagę albo homeostazę przez eliminację z pamięci tego, co przestało mieć znaczenie dla terażniejszości. (...) Znaczenia słowa wylaniają się ciągle z terażniejszości, choć oczywiście dawne znaczenia ukształtowały znaczenie obecne na wiele różnych sposobów, obecnie niemożliwych już do ustalenia (...)”*. Wiejska

⁴⁰ Por. Ludwik Stomma, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.*, Warszawa 1986

⁴¹ Edward Redliński, *Konopielka*, 1973

⁴² J. Lotman, B. Uspienski, *O semiotycznym mechanizmie kultury*, [w:] *Semiotyka kultury*, Warszawa 1977

⁴³ Walter J. Ong, *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, Lublin 1992

społeczność tradycyjna jest tworem statycznym i konserwatywnym, a na pewno jako taką siebie postrzega. Jest to ten wymiar izolacji świadomościowej, który odnosi się do osi czasu; czas - w sensie czasu historycznego – nie istnieje. Oczywiście w społeczności takiej zachodzą zmiany, niemniej jednak są one dostrzegalne tylko dla zewnętrznego, dysponującego piśmem obserwatora. Etnografowie wielokrotnie byli świadkami sytuacji, gdy utrwalony kilkadziesiąt lat wcześniej kształt jakiejś kultury zmienia się w mniejszym lub większym stopniu, choć jej nosiciele tej zmienności nie zauważają i aktualną rzeczywistość ujmują zawsze w kategoriach odwieczności i niezmienności, zawsze według dwóch, stanowiących awers i rewers zasad izolacji świadomościowej, dostrzeżonych i sformułowanych przez Ludwika Stommę⁴⁴: „ma być tak jak jest” oraz „jest tak, jak ma być”.

Podsumowując, tradycyjną społeczność wiejską charakteryzują następujące cechy, mające fundamentalne znaczenie dla procesów komunikowania jakie w niej zachodzą i jej komunikowania się z otoczeniem zewnętrznym:

- ścisły związek z zamieszkiwanym terytorium – lokalność;
- bezpośredni, sąsiedzki charakter relacji;
- swoista totalność, zaspokajanie w ramach jednej zbiorowości wszystkich potrzeb jednostki (czyli to, co S. Czarnowski określa jako „zupełność”), a którą łagodniej możemy określić jako wielofunkcyjność;
- różne wymiary homogeniczności: społeczna, ekonomiczna, symboliczna;
- różne wymiary izolacji: przestrzenna, społeczna i przede wszystkim świadomościowa;
- całkowite utożsamienie jednostki ze zbiorowością;
- oralność komunikacji, a raczej – w kontekście przemian, do których odnosi się nasz projekt – swoisty analfabetyzm kulturowy, niepiśmienność, która polega nie tyle na nieznanym piśmie, co raczej jego niestosowalności, nieużyteczności w funkcjonowaniu kultury.

Model o takich cechach przeżył ciągu ostatnich dwóch wieków co najmniej kilka ważnych rewolucji, które, co więcej, zachodziły w nierównomiernym tempie w różnych regionach, na co wpływ miał podział kraju między zaborców, zmiany terytorialne i globalne procesy społeczne, związane najpierw z I, a potem II wojną światową, wreszcie cykl zmian ustrojowych od kapitalistycznej industrializacji II połowy XIX w. i I połowy XX, ewoluującego od formy totalitarnej ku autorytaryzmowi i słabnącego w swym ideologicznym zdeterminowaniu komunizmu, wreszcie przemiany demokratyczne i transformacja gospodarcza lat ostatnich, z akcesją do Unii Europejskiej jako zwieńczeniem. Przez cały ów okres model ten zachowywał sporą żywotność, a na pewno decydował o kulturowej odrębności wsi na tle ogółu społeczeństwa. Ze względów demograficznych (postępujący w całym dwusetleciu wzrost odsetka ludności o korzeniach chłopskich w społeczeństwie polskim, migracje ze wsi do miast) miał on również istotny wpływ na kulturę narodową. Z tej przyczyny, rozważając kwestie kompetencji komunikacyjnych wsi, nie można pominąć znaczenia modelu „wiejskiej społeczności tradycyjnej” jako istotnego kontekstu obserwowanych przemian.

⁴⁴ Ludwik Stomma, op. cit.

Pierwsza z tych rewolucji to oczywiście zniesienie pańszczyzny, w różnych momentach w każdym z zaborów i na różnych warunkach prawnych, co zdecydowało bez wątpienia o zróżnicowaniu tak tempa, jak i stopnia włączania się ludności wiejskiej w ogólnonarodowe procesy gospodarcze i kulturowe. W dwudziestoleciu międzywojennym przyspieszeniu uległ proces, do którego można odnieść słowa Jana Turowskiego: „*Wies z zamkniętej, wielofunkcyjnej, homogenicznej społeczności lokalnej stawała się otwartą, heterogeniczną zbiorowością terytorialną, opartą na więzi nieformalnej, ale i na formalnych grupach celowych*”⁴⁵. Transformacja komunistyczna nie była jednak dalszym ciągiem tego procesu, gdyż jej konsekwencją były przede wszystkim dość gwałtowne zmiany w strukturze ekonomicznej wsi (kolektywizacja, potem powrót do modelu indywidualnego gospodarstwa chłopskiego, ale działającego w nierynkowym otoczeniu), demograficznych (migracje), a także destrukcja tak tradycyjnych, jak i nowych, tworzących się od czasów zniesienia pańszczyzny form organizacji społecznej (spółdzielczość, ruch chłopski itp.). Równocześnie funkcjonowanie w obrębie nierynkowej, specyficznie patriarchalnej gospodarki komunizmu przyczyniało się do utrwalenia tradycyjnych struktur mentalnościowych⁴⁶, a zarazem warunki opresji ideologicznej przyczyniały się do izolacji społeczności wiejskich, co nie pozostało bez wpływu na ewolucję kapitału społecznego ich członków.

Jeżeli do przedstawionych wyżej cech przyłożymy paradygmat kapitału społecznego, dostrzeżemy natychmiast, że „tradycyjna społeczność wiejska” jest w stanie wytwarzać tylko jeden jego typ: kapitał przetrwania i adaptacji. Dopóki nie ulegnie dekompozycji, będzie to – z perspektywy jednostki, która z tego typu zbiorowością całkowicie się utożsamia – kapitał wysokiej jakości, zapewniający jej komfort istnienia i realizację wszystkich potrzeb. W sytuacji, gdy z całą pewnością mamy do czynienia z dekompozycją „tradycyjnej społeczności wiejskiej”, kapitał ten na jakości traci i zaczyna ograniczać się do kręgów rodzinnych, towarzyskich, na styku z polityką gminną zaczyna przybierać formy patologiczne. Równocześnie nie przestaje obowiązywać przeciwstawienie orbis interior-orbis eksterior, choć nie przekłada się już na obraz świata w sensie metafizycznym, a tylko objawia się wyjątkowo niskimi wskaźnikami zaufania społecznego. W tym momencie postawić wypada trzy kluczowe pytania:

- jaki kierunek przekształceń sprzyjać może włączaniu tych podlegających przemianom zbiorowości w szerszy obieg życia społecznego?
- jakie elementy „modelu tradycyjnego” uda się i warto zachować (oraz w jaki sposób)?
- czym jest punkt docelowy tych przemian: jakimś innym rodzajem społeczności wiejskiej, społecznością identyczną ze zurbanizowaną lub do niej zbliżoną, czy może zupełnie innym typem społeczności, powstałym w wyniku globalnych, rewolucyjnych przemian funkcjonowania nowoczesnych społeczeństw, wynikających przede wszystkim ze zmian funkcji mediów elektronicznych, czyli tym, co określa się terminem *społeczeństwo sieci*?

⁴⁵ Jan Turowski, *Socjologia wsi i rolnictwa*, Lublin 1992

⁴⁶ Charakterystyczne mogą być tu wyniki badań jednego z autorów niniejszego raportu, przedstawione w: G. Jaworska, W. Pieniążek, *Konteksty ekonomicznego myślenia. Wolny rynek na wsi w oczach antropologa*, Warszawa, IERGiŻ 1995. Autorzy konstatują, że pewne elementy tradycyjnego światopoglądu, związane z wizją gospodarki (ryнку), pojęciem pracy, modelem stosunków społecznych (patriarchalno-hierarchiczny) – współgrały z popularną wykładnią ideologii „realnego socjalizmu” i dość dobrze, choć często kosztem pewnej mimikry, odnajdywały się w ówczesnym dyskursie publicznym. Trwałość tego światopoglądu oraz skutki w zakresie kształtowania kapitału społecznego mieszkańców wsi może być również jedną z przyczyn trudności społeczności wiejskich (obok realnych problemów ekonomicznych) w adaptacji do warunków gospodarki rynkowej w latach 90-tych.

Pytania te w gruncie rzeczy są rozwinięciem pytania tytułowego naszego projektu: wieś czy globalna wioska? Zanim przystąpimy do odpowiedzi, należy uczynić zastrzeżenie: opisany wyżej model „tradycyjnej społeczności wiejskiej” jest typem idealnym albo – jeżeli ktoś woli takie określenie – użyteczną fikcją, tworzącą układ odniesienia, tło dla opisu przemian dziejących się współcześnie. Empiryczne konkretyzacje tego modelu odnaleźć można w etnograficznych opisach kultury wsi polskiej XIX w. i początków XX. Pułapką, w którą wpada większość socjologów wsi, opisujących współczesny stan społeczności wiejskich jest stosowanie quasi-ewolucyjnego schematu, zgodnie z którym proces przemian utożsamiany jest z rozwojem: od społeczności izolowanej do otwartej, zintegrowanej z otoczeniem społeczno-politycznym; od homogeniczności do heterogeniczności; od gospodarstwa samowystarczalnego do wielkotowarowego, od kultury tradycyjnej do jakiegoś – zależnego od przekonań teoretycznych autora – wyobrażenia nowoczesności⁴⁷. W tekście, w którym zdajemy sprawę z wyników badań nad kompetencjami komunikacyjnymi współczesnych mieszkańców wsi schemat ten wydaje się o tyle nieprzydatny, że kształtowanie się społeczeństwa sieci jest zjawiskiem zgeneralizowanym, odnoszącym się tak do mieszkańców obszarów wiejskich, jak i zurbanizowanych, i łatwiej doszukać się w procesach zachodzących i tu, i tam podobieństw, niż różnic. Odwołanie się do modelu tradycyjnej społeczności wiejskiej ma też znaczenie o tyle, że wydaje się on stanowić całkowite przeciwieństwo tego, co oferuje jednostce społeczeństwo sieci i tego, co w społeczeństwie sieci stanowi wyzwanie. Możemy jednak dopatrzyć się też kilku paradoksalnych podobieństw, a raczej – **specyficznych potencjałów**, jakie kryją się w niektórych cechach tradycyjnej społeczności wiejskiej, co w kontekście wcześniejszej uwagi na temat trwałości pewnych struktur myślenia i pewnych zachowań – nabiera znaczenia dodatkowego. Dostrzeżenie tych potencjałów, ich rekonstrukcja i reinterpretacja w warunkach społeczeństwa sieci może być szansą na rozwój kapitału społecznego mieszkańców wsi w oparciu o specyfikę życia wiejskiego, jakkolwiek by życie to nie odbiegało od tradycyjnych wzorców. Chcemy wierzyć, że współcześni mieszkańcy obszarów wiejskich – bo tak chyba wypada ich nazwać, pamiętając, że zarówno mentalnie, jak i ze względu na rodzaj relacji, w jakie wchodzi ze swoimi sąsiadami – wciąż mogą pozostawać członkami niewielkiej wspólnoty terytorialnej, niezależnie od tego, w jakich innych szerszych, nawet globalnych „sieciach” czy „obiegach” uczestniczą. Współczesna społeczność wiejska – jeżeli pozostaje społecznością, a nie zdeintegrowaną zbiorowością zamieszkującą jakąś wieś czy gminę jednostek – nie będzie miała oczywiście zbyt wiele wspólnego z przedstawionym wyżej modelem społeczności tradycyjnej, ale pewne jej cechy mogą podlegać transgresji, zachowując funkcje, choć zmieniając formę. Po części dlatego, że, mimo zmian otoczenia społecznego i samych społeczności, pozostają żywe jako struktury długiego trwania, po części zaś dlatego, że w warunkach małej wspólnoty terytorialnej, sąsiedzkiej – nadal są istotne jako czynnik budujący kulturową identyfikację członka społeczności.

Pierwszym z tych potencjałów jest **wspólnotowość**. Kiedy Ferdinand Tönnies⁴⁸ wprowadzał pojęcie wspólnoty, *Gemeinschaft* i przeciwstawiał ją *Gesellschaft*, stowarzyszeniu, myślał właśnie o tradycyjnej społeczności wiejskiej. *Gemeinschaft* wiąże się z postrzeganiem zbiorowości jako organizmu, w którym podmiotowość jednostki tyleż się roztopia, co przez który wyraża. Píše Tönnies: *Naturalna jedność, jaką jest wspólnota krwi, rozwija się i ukonkretnia we wspólnocie terytorium, której wyrazem jest*

⁴⁷ Por. Izabella Bukraba-Rylska, *Socjologia wsi polskiej*, PWN, Warszawa 2008.

⁴⁸ Ferdinand Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, PWN, Warszawa 1988

współzamieszkiwanie. (...) Sąsiedztwo jest charakterystyczne dla wspólnoty na wsi, gdzie bliskość miejsc zamieszkania, wspólne grunty albo choćby ich granice stwarzają liczne okazje do styczności, powodują wzajemne przyzwyczajenie i intymną znajomość, zmuszają do wspólnej pracy, wspólnego ładu i rządów; każą zwracać się o łaskę i pomyślność do tych samych duchów ziemi i wód, które mogą zesłać błogosławieństwo lub nieszczęście na całą okolicę. Wspólnota jest dana człowiekowi z góry, a przynależność do niej rozumie się sama przez się. Wspólnota tworzy rodzaj „ciepłego kręgu”, w którym komunikacja jest zjawiskiem naturalnym (przynajmniej, jak wynika choćby z przytoczonego wcześniej literackiego przykładu, do czasu radykalnego pogwałcenia jej zasad), zaś role i relacje nie wymagają negocjacji. Z kolei *Gesellschaft* (stowarzyszenie) oznaczać ma zbiorowość, do której przynależy się w wyniku podmiotowego aktu woli i o tyle, o ile odpowiada to potrzebom, interesom lub choćby kaprysowi jednostki. Stowarzyszenie jest strukturą życia publicznego. Nie definiuje jednostki całkowicie, pozwala jej równolegle uczestniczyć w innych, podobnych strukturach, może łączyć jednostki niepodzielające jednego światopoglądu i funkcjonujące w obrębie różnych systemów symbolicznych, o ile tylko w ramach *Gesellschaft* znajdzie zaspokojenie przynajmniej ich jedna wspólna potrzeba.

Spółeczeństwo sieci wydaje się być kwintesencją *Gesellschaft*. Nowe media (przynajmniej w wydaniu Web 2.0) są jednak narzędziem, w istotę którego wpisane jest tworzenie relacji. Jest to cecha na tyle fundamentalna, że mówi się o wspólnotach internetowych. Wspólnoty tworzące się online nie są dane człowiekowi z góry, z samego faktu przyjscia na świat w danej zbiorowości i w danym miejscu. „Bliskość miejsca zamieszkania”, „wspólne grunty”, „wspólna praca, wspólny ład i rządy” nie są oczywiste, ale mogą się pojawić wraz z wystarczająco silnym czynnikiem więziotwórczym. Robert V. Kozinets⁴⁹ wyróżnia cztery typy społeczności *online* charakteryzujące się różną siłą wspólnotowości:

- *Spółeczności zwiedzających*, które cechują słabsze więzi społeczne i brak jakiegś szczególnej aktywności konsumpcyjnej. D tej kategorii zakwalifikować można niektóre światy wirtualne, czaty, niektóre serwisy gier *online*.
- Serwisy społecznościowe, wiele forów poświęconych tematyce społecznej, specyficzne lokalizacje w światach wirtualnych to *spółeczności spajające*, zaspokajające potrzebę przynależności.
- *Spółeczności maniaków* to typ którego racją bytu jest wymiana informacji, wiadomości, technik, opowieści związanych z główną aktywnością. Jako społeczności maniaków można określić wiele grup dyskusyjnych, forów internetowych, blogów, oferujących uczestnikom bardzo szczególne informacje. Nie tworzą silnych więzi, a style interakcyjne w nich nastawione są przede wszystkim na wymianę informacji.
- *Spółeczności budowniczych* oferują uczestnikom/użytkownikom zarówno silne poczucie wspólnotowości, jak i możliwość wymiany informacji. Czynnikiem spajającym jest w tym przypadku wspólna sprawa lub potrzeba wymiany profesjonalnych doświadczeń.

W przypadku stosunkowo mało liczebnej zbiorowości, zamieszkujących konkretne i niezbyt obszerne terytorium, zróżnicowanej zawodowo, pod względem wykształcenia, wiekowo – a tak można chyba określić większość współczesnych społeczności wiejskich –

⁴⁹ Robert V. Kozinets, *Netnografia. Badania etnograficzne online*, PWN, Warszawa 2012

czynnikiem więziotwórczym może być miejsce zamieszkania i wszystko, co się z tym wiąże: możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, rozwój infrastruktury, polityka lokalna, kultura lokalna itp. Można przyjąć, że wokół tych kwestii rozwijać się mogą społeczności każdego z czterech typów. Możliwe jest także powstawanie przenikających się społeczności o różnych typach interakcji i więzi.

Mamy do czynienia ze swoistym paradoksem: w warunkach, gdy wspólnota rozumiana jako *Gemeinschaft* jest już praktycznie niemożliwa, reintegracja wspólnoty wokół takich wartości jak lokalność okazuje się coraz żywszą społeczną potrzebą. Od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku obserwuje się zjawisko które nazwać można „społecznym tworzeniem tożsamości” lub „społecznym tworzeniem ojczyzn”⁵⁰. Nie dotyczy to jedynie przybyszów na ziemiach poniemieckich, którzy, studiując dawną historię tych ziem i wplatając w nią wątki własnych, przywiezionych skądinąd tradycji, próbują w drugim, trzecim pokoleniu zakorzenieć się w nowym miejscu zamieszkania. Zapoczątkowana przełomem politycznym roku 1989, a przyspieszająca od akcesji do Unii Europejskiej transformacja polskiej rzeczywistości instytucjonalnej – odtworzenie samorządów, wprowadzenie terytorialnego zarządzania rozwojem i wykorzystaniem funduszy unijnych – sprzyja takim procesom w całym kraju. Oczywiście jest to proces nie do końca spontaniczny, stymulowany na pewno możliwością aplikowania o wspomniane fundusze, coś, co Zbigniew Bauman porównuje do mąk Tantala: *Wspólnota, może być jedynie nieświadoma siebie - albo postulowana. Gdy zaczyna wychwalać swe wyjątkowe walory, rozplywa się nad swoim nieskazitelnym pięknem i przybijać na okolicznych parkanach rozwlekłe manifesty, wzywające swoich członków do tego, by docenili jej cuda (...) – można być pewnym, że wspólnoty już nie ma (albo jeszcze nie ma, zależnie od okoliczności)*⁵¹. Przechodząc do porządku dziennego nad ironicznym tonem tego cytatu, warto zauważyć, że sytuacja „wieszania manifestów na parkanie”, „postulowania wspólnoty” – wydaje się adekwatnym opisem tego, co aktualnie się dzieje, jest wspólnym mianownikiem wielu zachodzących współcześnie procesów społecznych i towarzyszących im polityk: decentralizacji państwa, regionalizacji, odzyskiwania podmiotowości przez różne środowiska. Na obszarach wiejskich związek procesów społecznych z realizowanymi tam politykami jest szczególnie istotny, gdyż tam właśnie na najszerzą chyba skalę w Polsce zachodzi integracja oddziaływań ekonomicznych z tworzeniem nowych struktur instytucjonalnych i próbami modelowania relacji między funkcjonującymi na obszarach wiejskich aktorami – o czym piszemy szerzej w rozdziale następnym.

Kolejny potencjał kryje się w fakcie, że Web 2.0 oznacza przełom kulturowy (wciąż niezakończony i obrastający w konflikty i sprzeczności interesów, czego dowodem mogły być choćby spory wokół ACTA) polegający na **zatarciu granicy pomiędzy twórcą a odbiorcą, wytwórcą a konsumentem**. Znajduje to wyraz w ruchach na rzecz wolnego oprogramowania, wolnego dostępu do wiedzy, wspólnej, „usięciowanej” pracy. By pozostać przy tematyce wiejskiej, przykładem może być tutaj społeczność opensourceecology.org, stworzona przez amerykańskich rolników, którzy dzięki kontaktom w Internecie wspólnie opracowują proste modele maszyn gospodarczych i rolniczych, wspólnie je następnie wytwarzają i użytkują oraz dzielą się swoją wiedzą i doświadczeniami z innymi za pośrednictwem kontaktów sieciowych. Odnajdujemy tu „wspólną pracę, wspólny ład i rządy”, do których w swoim postulatcie wspólnoty odwołuje się Tönnies. Warto przypomnieć w tym miejscu, że ta „kultura uczestnictwa”, o której

⁵⁰ Por. Wojciech Łukowski, *Społeczne tworzenie ojczyzn*, Warszawa 2003.

⁵¹ Zbigniew Bauman, *Wspólnota*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008.

mówimy w kontekście Web 2.0, występuje, choć w innej modalności, także w społecznościach wiejskich, tradycyjnych, ale i tych współczesnych, o rozmytej tożsamości i zdeintegrowanych. Tomasz Szlendak, pisząc o współczesnej aktywności kulturalnej mieszkańców wsi i małych miast wskazuje na *wybitnie relacjogenny charakter kultury gminnej*⁵² (...) *kultura dla mieszkańców małych miast i wsi to jest coś, co robi się razem, kiedy się spotyka innych ludzi*.

Trzeci potencjał kryje się w **dystansie przestrzennym**, jaki dzieli mieszkańców wsi nie tylko od większych ośrodków miejskich, ale przede wszystkim od siebie. We współczesnych społecznościach wiejskich komunikację wykraczającą poza najbliższe sąsiedztwo ogranicza zamieszkiwanie w rozproszeniu. W społecznościach tradycyjnych problem ten nie występował, gdyż ich członkowie w obrębie parafii czy wsi spotykali się przy okazji wspólnej pracy, wspólnych rozrywek czy obrzędów religijnych. Dzisiejsza wieś, zamieszkała przez ludzi różnych zawodów, o różnym rytmie pracy, często do pracy dojeżdżających – staje się pomału archipelagiem rodzin i gospodarstw, rzadko wchodzących ze sobą w interakcje. Odpowiada temu obserwowany uwiąd wiejskiej przestrzeni publicznej, która odtwarzana jest obecnie – choć można tym działaniom zarzucić niekiedy brak spontaniczności – w ramach takich działań, jak np. działanie „Odnowa wsi” PROW 2007-2013. Nowe media mogą być w tych okolicznościach narzędziem wspomagającym odbudowę więzi sąsiedzkich – oczywiście pod warunkiem, że towarzyszyć temu będą inne, bardziej wspólnotowe motywacje, niż tylko chęć wirtualnego odwiedzenia sąsiada zamieszkującego na kolonii lub w oddalonej o parę kilometrów wsi. Trudno wyobrazić sobie, by przestrzeń wirtualna zastąpiła rzeczywistą przestrzeń publiczną, ale warto postawić pytanie, na ile obycie z tą pierwszą może wspomagać funkcjonowanie w tej drugiej. I na ile może służyć motywowaniu, by przekraczać granice prywatnej przestrzeni własnego domu czy gospodarstwa, granice kręgów rodzinnych – by budować

Współczesne społeczności wiejskie w nowej rzeczywistości komunikacyjnej, przy wykorzystaniu potencjału Web 2.0 mogą – hipotetycznie – osiągnąć większy stopień wewnętrznej integracji i zarazem budować pomostowy kapitał społeczny, wzmacniający ich konkurencyjność ekonomiczną oraz redukujący dystans cywilizacyjny wobec większych miast. Warunkiem tego jest pokonanie drugiego stopnia wykluczenia cyfrowego, jakim jest posiadanie lub brak odpowiednich kompetencji w korzystaniu z sieciowych narzędzi komunikacji.

⁵² Tomasz Szlendak, *Nic? Aktywność kulturalna i czas wolny w małych miastach*, [w:] Izabella Bukraba-Rylska, Wojciech Józef Burszta [red.], *Stan i zróżnicowanie kultury wsi i małych miast*, NCK, Warszawa 2011.

4. Internet i Nowe Media na wsi: analiza instytucjonalna

Za faktyczny początek budowy europejskiego społeczeństwa informacyjnego uznaje się rok 1994, kiedy to Martin Bangemann - były unijny komisarz odpowiedzialny za rozwój telekomunikacji i technologii informacyjnych, opublikował dokument *Europa i społeczeństwo globalnej informacji. Zalecenia dla Rady Europejskiej. Raport Bangemanna* zawierał spostrzeżenia dotyczące zmian zachodzących pod wpływem nowoczesnych technologii teleinformatycznych.

Rozpoczęta w 1994 r. debata na temat wykorzystania i adaptacji w codziennym życiu narzędzi i technik informatycznych oraz celem aktywizacji i rozwoju społeczeństw Europy zaowocowała ogłoszeniem 8 grudnia 1999 r. *Programu e-Europe. Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich*⁵³. Dokument **e-Europe 2005** wprowadził ważne reguły, które powinny być włączone w cały proces dochodzenia do wytyczonych założeń. Jedną z nich jest dzielenie się wiedzą podczas realizacji projektów, tzw. dobra praktyka. Przewidziano również wiele akcji w ramach poszczególnych obszarów: Technologia szerokopasmowa, Bezpieczeństwo, e-Rząd, e-Zdrowie, e-Nauka, e-Biznes. Działania podejmowane w ramach e-Europe 2005 miały pozwolić do końca 2005 r. na osiągnięcie następujących celów:

- rozwinięcie usług elektronicznych (w tym eGovernment, nauczanie na odległość oraz usługi elektroniczne związane z ochroną zdrowia),
- stworzenie dynamicznego środowiska dla gospodarki elektronicznej,
- powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu (ang. broadband),
- zbudowanie systemu bezpieczeństwa dla infrastruktury informacyjnej.

W odpowiedzi na inicjatywy europejskie, w 2001 roku Rada Ministrów przyjęła dokument **ePolska 2006**⁵⁴. Plan działań budowy społeczeństwa informacyjnego zakładał w szczególności przygotowanie społeczeństwa polskiego do szybkich przemian technologicznych, społecznych i gospodarczych związanych z tworzeniem się społeczeństwa informacyjnego. W ówczesnym czasie z diagnozy sytuacji na terenach wiejskich rysowała się potrzeba realizacji działań mających na celu wyrównywanie szans w zakresie dostępu młodzieży wiejskiej systemów i technik teleinformatycznych. Mieszkańcy terenów wiejskich mają problemy związane nie tylko z brakiem dostępu do edukacji i informacji, ale również z dystrybucją towarów i usług. Istotną rolę poprawy sytuacji miały odegrać publiczne punkty dostępu do Internetu, w tym m.in. tworzone w gminach ośrodki multimedialne- telecentra, będące wielofunkcyjnym pomieszczeniem, a docelowo pracownią multimedialną, wyposażoną m.in. w sprzęt biurowy oraz stanowiska komputerowe ze stałym łączem internetowym, zlokalizowaną w gminnych domach kultury, szkołach, bibliotekach i innych miejscach skupiających społeczności lokalne.

Kolejnym krokiem w budowie europejskiego społeczeństwa informacyjnego było przyjęcie w marcu 2005 r. na szczycie Rady Europejskiej dokumentu *Wspólne działania na rzecz*

⁵³ Komunikat w sprawie inicjatywy Komisji na rzecz specjalnego posiedzenia Rady Europejskiej w Lizbonie, 23 i 24 marca 2000 r. - e-Europa - społeczeństwo informacyjne dla wszystkich [COM (1999) 687 wersja ostateczna

⁵⁴ ePolska - Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce w latach 2001 - 2006, Ministerstwo Gospodarki, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 września 2001 r.

wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek strategii lizbońskiej⁵⁵. Zapisy Strategii Lizbońskiej postanowiono zrewidować po tym, jak okazało się, że nie da się osiągnąć celów w niej zakładanych do 2010 r. Odnowiona **Strategia Lizbońska** kładzie większy nacisk na innowacyjność i budowę gospodarki opartej na wiedzy oraz poprawę warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Strategia wśród priorytetów wymienia: uczynienie z wiedzy i innowacji technologicznych prawdziwego napędu trwałego wzrostu w Europie; podniesienie atrakcyjności Europy w dziedzinie inwestycji i zatrudnienia oraz podporządkowanie wzrostu gospodarczego i zatrudnienia spójności społecznej, zachowując całkowitą synergię pomiędzy wymiarem ekonomicznym, społecznym i ekologicznym. Priorytety te zostały przeniesione do Strategicznych Wytycznych Wspólnoty na lata 2007-2013.

Obecnie strategię UE na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego zebrano w tzw. **inicjatywie i2010**, czyli w ramach prawnych UE utworzonych, aby stawić czoła głównym wyzwaniom i rozwojowi, które dokonują się w społeczeństwie informacyjnym i sektorze mediów do 2010 roku⁵⁶. Inicjatywa wspiera otwartą i konkurencyjną gospodarkę cyfrową, badania w zakresie technologii teleinformatycznych oraz ich zastosowanie w celu poprawy integracji społecznej, usług publicznych i jakości życia. W ramach działań Unii realizowanych ma być szereg działań służących e-integracji. E-integracja jest jednym z najważniejszych elementów inicjatywy i2010, za którą zostały sformułowane konkretne działania polityczne, zwłaszcza w dziedzinie e-dostępności⁵⁷, różnic w zakresie łączności szerokopasmowych⁵⁸, integracyjnych usług administracji elektronicznej⁵⁹, technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK) i osób starszych⁶⁰ oraz e-umiejętności⁶¹.

Z diagnoz wskazywanych z dokumentach unijnych wskazuje się wciąż istniejąca nieumiejętność korzystania z technologii cyfrowej mieszkańców Unii. Według EUROSTATU⁶² w 2006 roku aż 37 % ludności UE nie umiało obsługiwać komputera, a ponad 60 % osób z wykształceniem zawodowym nie miało podstawowych e-umiejętności. W dokumentach unijnych wskazywano, że brak e-umiejętności powoduje, że ludzie ci nie będą korzystać z formularzy stosowanych w e-handlu i przez e-rząd i nie będą w pełni uczestniczyć w społeczeństwie informacyjnym. Ponadto brak e-umiejętności pogłębia różnice społeczne i różnice w wykształceniu i utrudnia uczenie się przez całe życie i podnoszenie kwalifikacji⁶³.

Odpowiedzią na wskazane potrzeby rozwoju europejskiego społeczeństwa informacyjnego było przyjęcie w 2010 roku długookresowego programu wzrostu społeczno

⁵⁵ Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek strategii lizbońskiej, Komunikat przewodniczącego Barroso w porozumieniu z wiceprzewodniczącym Verheugenem, Bruksela, dnia 2.2.2005 COM(2005) 24 końcowy

⁵⁶ Europejska inicjatywa i2010 na rzecz e-integracji. Uczestnictwo w społeczeństwie informacyjnym, komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, dnia 8.11.2007 KOM(2007) 694 wersja ostateczna

⁵⁷ eDostępność. Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela, dnia 13.9.2005, COM(2005)425

⁵⁸ Niwelowanie różnic w dostępie do łączności szerokopasmowych, Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela, dnia 20.3.2006, COM(2006)129

⁵⁹ Plan działania na rzecz administracji elektronicznej w ramach inicjatywy i2010: przyspieszenie wprowadzania elektronicznych usług administracji publicznej w Europie z korzyścią dla wszystkich, Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela, 25.04.2006 COM(2006)173

⁶⁰ Komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie informacyjnym Inicjatywa i2010 Plan działania w sprawie technologii teleinformatycznych i starzenia się społeczeństwa, Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela, dnia 14.6.2007, COM(2007)332

⁶¹ e-umiejętności na XXI wiek. Wspieranie konkurencyjności, wzrostu i zatrudnienia, Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów Bruksela, dnia 7.9.2007, COM(2007)496

⁶² Eurostat, Statistics in focus (Statystyki w skrócie) 17/2006

⁶³ *Ibidem*, str. 6

gospodarczego Unii Europejskiej, określonego w dokumencie **Europa 2020**⁶⁴. Europa 2020 zakłada trzy priorytety rozwoju: zrównoważony rozwój, inteligentny wzrost i włączenie społeczne, polegające na zwiększeniu roli wiedzy, innowacji, edukacji i społeczeństwa cyfrowego. W efekcie, w wyniku kolejnych reform Wspólnej Polityki Rolnej kładzie się coraz większy nacisk na wdrażanie programów, które jak najlepiej oddziałują na przemiany na terenach wiejskich, uwzględniając lokalne zasoby (rzeczowe, kulturowe i ludzkie) i specyficzne uwarunkowania rozwoju. Jednym z narzędzi WPR spełniających te założenia jest unijny program Leader oraz finansowana ze środków WPRy Oś priorytetowa 4 w ramach PO RYBY 2007-2013.

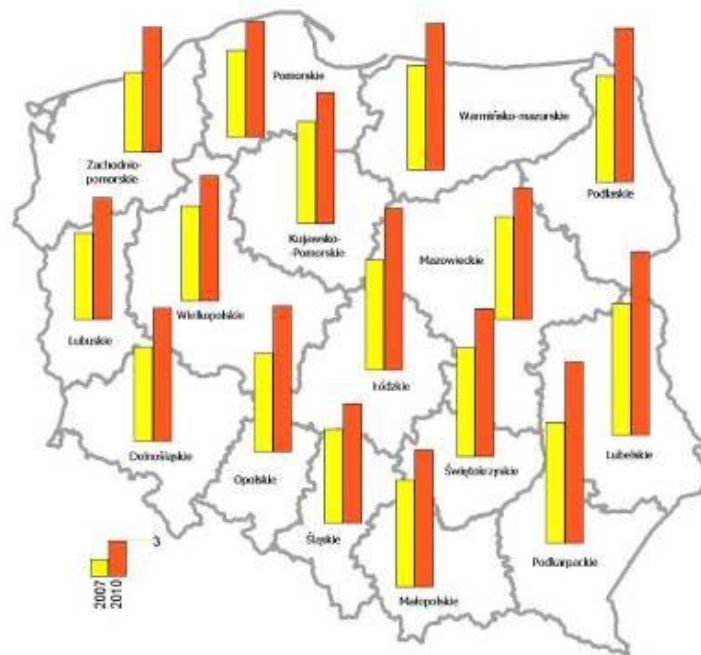
W ostatnich latach realizowano wiele istotnych projektów, których celem była rozbudowa na obszarach wiejskich istniejącej infrastruktury technicznej, rozszerzenie dostępu do Internetu oraz stworzenie Publicznych Punktów Dostępu do Internetu (ang. *PIAP – Public Internet Access Points*). PIAP na terenach wiejskich to między innymi Gminne Centra Informacji (GCI), NETki, IKONKI, centra kształcenia na odległość, wioski internetowe czy Wiejskie Centra Informacji⁶⁵.

Współcześnie jednym z najważniejszych elementów wyposażenia szkół są komputery z dostępem do Internetu. Tego typu pomoce dydaktyczne są bardzo istotne szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie z jednej strony występuje słaba dostępność przestrzenna do ośrodków z rozwiniętym zapleczem kulturalno-oświatowym (teatry, biblioteki), a z drugiej strony są one niedoinwestowane w zakresie wyposażenia w pomoce dydaktyczne, w związku z czym proces nauczania jest zdominowany przez przekaz werbalny. Aktualnie obserwuje się intensywny proces doposażenia szkół w komputery. O ile jeszcze na początku lat 2000. komputery (przeznaczone do użytku uczniów) z dostępem do Internetu posiadała niewiele ponad połowa szkół, o tyle obecnie praktycznie wszystkie placówki są wyposażone w tego typu pomoce dydaktyczne. Szczególnie intensywny wzrost odnotowano w szkołach podstawowych, gdyż gimnazja zostały wyposażone w sieci internetowe już w momencie ich uruchamiania. W 2007 roku na 100 uczniów szkół podstawowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich przypadało 8 komputerów z dostępem do Internetu, a w 2010 było to przeciętnie ponad 11 urządzeń. Wskaźnik ten wykazuje niewielkie zróżnicowanie międzyregionalne. Generalnie można stwierdzić, iż aktywność dyrektorów szkół i władz samorządowych w zakresie doposażania szkół w te pomoce dydaktyczne była bardzo podobna na obszarze całego kraju, a cały proces należy ocenić jednoznacznie pozytywnie.

⁶⁴ Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komunikat Komisji, Bruksela, 3.3.2010

⁶⁵ Pośród projektów z dziedziny informatyzacji wsi, których efekty są dostrzegalne, można wymienić na przykład projekt *Centra Kształcenia na odległość na wsiach* współfinansowany ze środków EFS, w ramach którego na obszarach wiejskich uruchomiono ponad 400 punktów dostępowych (szerzej: <http://pcko.elearning.pl/>); w ramach rządowego projektu IKONKA realizowanego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji w ramach rozwoju społeczeństwa informacyjnego powstało ponad 50 punktów dostępowych (szerzej: <http://www.mswia.gov.pl/>); w ramach programu *Wies aktywna. Budowanie społeczeństwa informacyjnego e-VITA*, którego partnerem była Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności i Fundacja Wspomagania Wsi jedynie na terenie województwa mazowieckiego powstało kilkanaście publicznych punktów dostępowych do Internetu NETka (szerzej: www.internetnawsi.org.pl/); projekt *Wioska internetowa – kształcenie na odległość na terenach wiejskich*, współfinansowany ze środków EFS, który zakładał utworzenie ogólnopolskiej sieci 630 Centrów Kształcenia na odległość jako głównych ośrodków działalności oświatowej na wsi (szerzej: www.wioskainternetowa.pl/); istotnym projektem był także projekt *Gminne Centra Informacji* finansowany w ramach Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich, gdzie powstało kilkaset takich punktów na terenie Polski (szerzej: <http://www.fapa.org.pl/jkp/>).

Rysunek 7 Liczba komputerów z dostępem do Internetu na 100 uczniów szkoły podstawowej

Źródło: Raport Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym na zlecenie Fundacji Pomocy Programów dla Rolnictwa FAPA, 2012, Agrotec sp. z o.o. i IGiPZ PAN

Działania zmierzające do poprawy dostępu do Internetu na wsi oraz upowszechniające kulturę informatyczną wśród ludności wiejskiej współfinansowane są w głównej mierze z funduszy Unii Europejskiej dostępnych w Polsce na lata 2007-2013. W większości programów ZPORR, a obecnie Regionalnych Programów Operacyjnych podejmowane są starania, których celem jest tworzenie nowych Publicznych Punktów Dostępu do Internetu (Tabela 1).

Tabela 1 Fundusze wspólnotowe, w ramach których możliwe jest wsparcie ITC na obszarach wiejskich na lata 2007-2013

Nazwa działania / Fundusz	Zakres
Działanie 8.3. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka / Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	W ramach działania 8.3. Programu Operacyjnego „Innowacyjna Gospodarka” przewiduje się realizację projektów przez JST (samodzielnie lub w konsorcjum), składających się z następujących komponentów: 1) dotacja całkowicie lub częściowo pokrywająca koszty dostępu do Internetu w gospodarstwach domowych na obszarze objętym projektem (maksymalnie przez trzy lata), 2) pokrycie kosztów dostarczenia, instalacji oraz serwisowania sprzętu komputerowego i/lub niezbędnego oprogramowania w gospodarstwach domowych wskazanych przez projektodawcę, 3) zakup usługi przeprowadzenia szkoleń dla użytkowników końcowych projektu z zakresu obsługi komputera, korzystania z Internetu oraz nabycia innych umiejętności niezbędnych dla świadczenia pracy na odległość lub skutecznej edukacji przez Internet (z wykluczeniem szkoleń zawodowych), 4) dofinansowanie kosztów operacyjnych, kosztów zatrudnienia i szkolenia pracowników JST i/lub organizacji pozarządowej uczestniczącej w konsorcjum z JST, którzy będą odpowiedzialni za

	realizację działania oraz kosztów działań koordynacyjnych zmniejszających problem wykluczenia cyfrowego, na przykład wyposażenie w sprzęt komputerowy i utrzymanie dostępu do Internetu w jednostkach podległych beneficjentowi (w tym: biblioteki publiczne, publiczne instytucje kultury, szkoły, publiczne placówki opiekuńczo-wychowawcze położone na obszarze działania beneficjenta i publiczne domy pomocy społecznej). Grupą docelową działania 8.3. POIG są: • gospodarstwa domowe spełniające kryterium dochodowe upoważniające do otrzymania wsparcia w ramach systemu pomocy społecznej lub systemu świadczeń rodzinnych, • dzieci i młodzież ucząca się z rodzin w trudnej sytuacji materialnej i społecznej uprawniającej do uzyskania stypendiów socjalnych, typowana do otrzymania wsparcia we współpracy ze szkołą oraz/lub ośrodkami pomocy społecznej, • osoby niepełnosprawne ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności lub z orzeczeniem równoważnym, • rodziny zastępcze, • jednostki podległe beneficjentowi (w tym: biblioteki publiczne, instytucje kultury, szkoły, publiczne placówki opiekuńczo-wychowawcze położone na obszarze działania beneficjenta, publiczne domy pomocy społecznej) – w ramach działań koordynacyjnych prowadzonych przez beneficjenta. O możliwości przyznania dofinansowania decyduje oświadczenie każdej gminy wchodzącej w skład konsorcjum będącego beneficjentem o wsparciu w ramach projektu tych jednostek podległych i tych mieszkańców gminy, którzy nie korzystają ze wsparcia w ramach działania 8.3. PO IG.
Działanie 8.4. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka / Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	W ramach działania 8.4. Programu Operacyjnego „Innowacyjna Gospodarka” przewiduje się realizację projektów przez przedsiębiorców lub organizacje pozarządowe, polegających na dofinansowaniu budowy dedykowanej infrastruktury teleinformatycznej stworzonej pomiędzy najbliższym lub najbardziej efektywnym punktem dystrybucji Internetu a grupą docelową. Beneficjentem mogą być mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz organizacje pozarządowe <i>non profit</i>.
Działanie 2.1. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej / Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	W ramach działania 2.1. Programu Operacyjnego „Rozwój Polski Wschodniej” przewiduje się realizację projektów przez JST, składających się z następujących komponentów: • stworzenie ponadregionalnej sieci szkieletowej dla korzystania z Internetu szerokopasmowego z punktami dostępowymi w każdej gminie; • opracowanie i organizacja szkoleń dla osób zagrożonych „wykluczeniem cyfrowym” we wschodniej Polsce, które będą korzystać z infrastruktury wytworzonej w ramach działania. O możliwości przyznania dofinansowania decyduje oświadczenie każdej gminy wchodzącej w skład konsorcjum będącego beneficjentem o niefinansowaniu projektu z innych środków.
Regionalne Programy Operacyjne / Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	W ramach szesnastu regionalnych programów operacyjnych przewiduje się realizację przedsięwzięć polegających m.in. na budowie szerokopasmowej sieci informatycznej bądź na tworzeniu publicznych punktów dostępu do Internetu. O możliwości przyznania dofinansowania decyduje oświadczenie każdej gminy wchodzącej w skład konsorcjum będącego beneficjentem o niefinansowaniu projektu z innych środków.

Działanie 321. PROW – „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” / Europejski Fundusz na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich ⁶⁶	W ramach działania 321. PROW będzie możliwe wsparcie gminy w projektach z zakresu budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu. Wsparciem objęte mogą być operacje realizowane na obszarach wiejskich dotkniętych wykluczeniem cyfrowym, czyli tam gdzie nie ma dostępu do Internetu szerokopasmowego (obszary „białe”). Finansowane mogą być inwestycje prowadzące do utworzenia w gminach sieci dystrybucyjnych. W ramach działania wspierane będą operacje polegające na tworzeniu i umożliwianiu dostępu do infrastruktury szerokopasmowej (w tym instalacji urządzeń do przesyłu wstecznego i urządzeń naziemnych) dla odbiorców prywatnych i instytucjonalnych.
--	---

Źródło: opracowanie własne

Mimo wielu inicjatyw problem dostępności szerokopasmowego Internetu na polskiej wsi nie został dotychczas rozwiązany w sposób zadowalający. Dostarczenie rozwiązań technologicznych jest kwestią krytyczną, ale dostęp to znacznie więcej niż tylko fizyczny akces. Sieć i komputer są niewystarczające, jeśli technologie są wykorzystywane nieefektywnie, a także, jeśli ludzie nie mogą sobie na pozwolić na korzystanie z nich lub nie rozumieją, jak z nich skorzystać⁶⁷.

Wychodząc z założenia, że środki pomocy unijnej nie staną się (niezależnie od ich ilości) receptą na problem wykluczenia cyfrowego na obszarach wiejskich, celowym wydaje się, by wsparcie z programu zostało skierowane na obszary pozbawione istniejącej infrastruktury teleinformatycznej, ze szczególnym naciskiem na wykorzystanie Internetu w sektorze rolno-spożywczym i usługach publicznych oraz innych usługach kierowanych do gospodarki i ludności wiejskiej. Celem tworzonej infrastruktury Internetu szerokopasmowego może być również stymulowanie rozwoju handlu – od drobnego i lokalnego po handel hurtowy na obszarach wiejskich. Internet ma w tym przypadku nie tylko umożliwiać dostęp do światowych zasobów wiedzy, ale być przede wszystkim katalizatorem pozytywnych zmian świadomościowych i ekonomicznych na wsi. Jednym ze środków realizacji zakładanych celów jest komplementarne wykorzystanie dostępnych funduszy w ramach różnych działań PROW 2007-2013 oraz innych programów krajowych i unijnych.

Wdrożenie technologii ITC może zapewnić dostęp do wiedzy mieszkańcom wsi i jej uaktualniania. Osoby mieszkające na terenach wiejskich, tak jak w mieście, za pomocą Internetu mogą mieć dostęp do podstawowych usług, takich jak bank, poczta elektroniczna, e-administracja. Należy rozwijać dziedziny związane z (szeroko pojętym) społeczeństwem informacyjnym, takie jak edukacja i nauczanie na odległość, telepraca, telemedycyna czy usprawnienia dla obywateli i przedsiębiorców polegające na umożliwieniu kontaktu z urzędem przez Internet.

Zapewnienie dostępu do sieci na obszarach wiejskich nie może być celem samym w sobie. Zasadne będzie zatem budowanie zasobów i usług dostępnych za jej pośrednictwem i w konsekwencji wzmocnienie kapitału społecznego poprzez inicjatywy oparte o wykorzystanie nowych mediów. Dobrym przykładem mogą być serwisy internetowe zawierające bazę gospodarstw agroturystycznych z danego regionu⁶⁸.

⁶⁶ Dodatkowe środki przyznane krajom członkowskim w wyniku przeglądu WPR (*Heath Check*) oraz Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 473/2009 z dnia 25 maja 2009 r. zmieniającym Rozporządzenie (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Rozporządzenie (WE) nr 1290/2005 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej.

⁶⁷ Por. http://www.itu.int/wsis/docs/background/general/reports/26092001_bridges.htm

⁶⁸ Serwis agroturystyczny województwa kujawsko-pomorskiego www.agroturystyka.kpodr.pl Budowa serwisu współfinansowana została ze środków Sekretariatu Regionalnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

W ramach badania dokonano analizy istniejących portali i stron internetowych o tematyce rozwoju obszarów wiejskich pod względem stosowanych tam narzędzi komunikacyjnych i oferowanych usług dla mieszkańców obszarów wiejskich wraz ze wskazaniem sposobu prezentowania zawartości tych portali i stron. W **załącznikach nr 2-7** do raportu przedstawiono zestawienie forów i stron o tematyce wiejskiej.

Z przeprowadzonego badania wynika, że w większości analizowanych portali i stron internetowych udostępnianie bazy informacyjnej odbywa się w postaci pliku do pobrania. Bardziej wygodna dla użytkownika jest treść udostępniana wprost na stronie www, w formacie HTML, gdyż nie wymaga od użytkownika wykonywania dodatkowych czynności związanych z pobieraniem plików. Treść tego typu jest „czytelna” dla wszystkich przeglądarek, łatwiej w niej wyszukać użyteczne informacje. Udostępnianie danych w postaci pliku do pobrania jest natomiast najmniej pracochłonne dla udostępniającego (administratora strony), natomiast najmniej wygodne dla użytkownika (w tym przypadku rolnika czy mieszkańca terenów wiejskich). Użytkownik aby przekonać się o zawartości pliku musi go najpierw zapisać u siebie lokalnie, następnie otworzyć i sprawdzić jego zawartość. Teoretycznie jeżeli baza jest dla użytkownika użyteczna, powinien on ściągnąć sobie plik raz i korzystać z niego w razie potrzeby. W praktyce jednak, użytkownik nie pamięta, czy jakieś dane ma zapisane lokalnie, albo gdzie te dane ma zapisane. Pojawia się też zawsze problem aktualności danych. Czynniki te sprawiają, że dostęp do użytecznych danych prawie zawsze wiąże się z pobraniem pliku, a następnie przeszukiwaniem jego treści. **Praktyczne zapoznanie się z materiałem zamieszczonym na stronie www. wymaga posiadania umiejętności posługiwania się nie tylko przeglądarką internetową, lecz również oprogramowaniem z rodziny MS Office tj. MS PowerPoint, MS Word, MS Excel.** Podyktowane to jest faktem, że najczęstszymi formami udostępnienia plików zamieszczonych na stronach są:

- dokument PDF (.pdf),
- dokument edytora MS Word (.doc, .docx),
- arkusz kalkulacyjny MS Excel (.xls, .xlsx),
- pliki graficzne (.jpg, .png).

Mniej doświadczonych użytkowników sieci może dodatkowo zniechęcić do korzystania z danego źródła informacji stosowana polityka bezpieczeństwa stron internetowych. Zasady bezpieczeństwa przeglądarek internetowych nierzadko ostrzegają użytkowników przed zawartością, która jest potencjalnym źródłem złośliwego oprogramowania - malware (z ang. *malicious software*).

Mieszkańcy terenów wiejskich są jedną z grup społecznych, która najwięcej skorzystała z funduszy unijnego wsparcia kierowanych na wieś i tereny wiejskich. Świadczą o tym kwoty pozyskanych środków w ramach WPR i WPRyb skierowanych na wieś⁶⁹. Szczególnego znaczenia nabiera zatem umiejętność pozyskania właściwej informacji o wymaganiach stawianych przed potencjalnymi beneficjentami programów pomocowych. W ramach badania ustalono, że bazy aktów prawnych pomocnych zamieszczane na stronach www związanych z tematyką rozwoju obszarów wiejskich m.in. na cele aplikowania o środki unijnego wsparcia kierowane na tereny wiejskie jest istotnie

⁶⁹ W ramach wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków unijnych WPR (płatności bezpośrednie, PROW 2007-2013, PROW 2004-2006, SPO 2004-2006, SAPARD, Wspólna organizacja rynku owoców i warzyw) oraz WPRyb (PO Ryby i Wspólna organizacja rynków rybnych) wypłaconych zostało przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa blisko 140 mld złotych

zróżnicowany. Na serwisach zarządzanych przez administrację rządową (tj. minrol.gov.pl, czy agencje rolne) akty prawne udostępniane są najczęściej w jednym miejscu na stronie – tworzone są tzw. podstrony tematyczne z aktami prawnymi dotyczącymi Programu unijnego bądź danej instytucji. Innym sposobem prezentacji danych w formie bazy aktów prawnych jest prezentacja wybranych zagadnień branżowych (przykładem może być serwis dotyczący ubezpieczeń społecznych na stronie - KRUS lub prawa weterynaryjnego na stronie - Inspekcji Weterynaryjnej). Rzadkością jest tworzenie wyspecjalizowanej bazy aktów prawnych, posiadającej specjalną wyszukiwarkę aktów prawnych. Dobrym przykładem strony internetowej pośród badanych jest serwis Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, który zapewnia spójny sposób wyszukiwania aktów prawnych.

Tematyczność sprawia, że często są rozbite w różnych miejscach w portalu. Przed użytkownikiem, który próbuje objąć ogół aktów prawnych dotyczących produkcji rolnej, mieszkańców wsi, wsparcia dla rolnictwa itp. stoi trudne zadanie. Musi sprawdzić wszystkie potencjalne miejsca, w których będzie mógł natrafić na akty prawne, a i wtedy nie ma pewności, czy serwis udostępnia pełną informację na temat prawa związanego z rolnictwem. Osoba zainteresowana pozyskaniem danych ze strony internetowej wykazać będzie się zatem musiała nowymi kwalifikacjami i umiejętnościami polegającymi na biegłym poruszaniu się w technologiach informacyjno-komunikacyjnych. Wtedy zakres szukanych informacji będzie rzetelny i kompletny. W przeciwnym przypadku pozyskane dane (dotyczące np. stanu prawnego koniecznego do aplikowania o środki wspólnotowe) będzie niekompletny i może powodować negatywne skutki dla wnioskodawcy. Istotnym elementem wpływającym na konieczność podnoszenia świadomości użytkowników sieci o możliwościach jest aktualność poddanych analizie portali informatycznych. W większości przypadków, nie zamieszczane są informacje o aktualności baz informacyjnych. Trudno jest ocenić, kiedy baza powstała, kiedy była ostatnio aktualizowana lub czy istnieje proces, który dba o jej aktualność.

Doświadczenia zagraniczne – Włochy

Rozwiązania włoskie z kolei mogą być źródłem inspiracji w zakresie poszukiwania narzędzi komunikacji, zapewniających bezpośrednie kontakty partnerów w Sieci i włączenie w zakres jej działania jak najszerzej grupy partnerów. Charakterystyczną cechą sieci włoskiej jest bowiem szeroka tematyka, obejmująca nie tylko rolnictwo, ale całość terytorium i kierowanie przekazu do ogółu społeczeństwa. Sieć włoska ponadto w swoich działaniach komunikacyjnych wykorzystuje bardzo szeroki wachlarz środków, poczynając od tradycyjnych, papierowych publikacji poprzez produkty multimedialne (filmy, spoty), Internet (portal, blogi, fora, sięgając do sieci społecznościowych) aż do najnowszych, niekonwencjonalnych odmian marketingu (plemienny, wirusowy⁷⁰). W ocenie interesariuszy włoskich, objętych badaniem, upowszechnienie dostępu do Internetu spowodowało, że administracja również musi się w nim znaleźć, ponieważ już są tam obecni obywatele. Bez udziału administracji w social network może dojść do daleko idącej dezinformacji społeczeństwa. Podstawową charakterystyką i aspektem pozytywnym takich działań jest możliwość dwukierunkowej komunikacji (wysyłanie i otrzymywanie informacji zwrotnej) oraz jej aktualność i szybkość. Jest to również dobry

⁷⁰ Marketing plemienny (z ang. tribal marketing) ma miejsce wśród odbiorców posiadających podobną pasję lub przywiązanych do określonej marki; marketing wirusowy (z ang. viral marketing) polega na przekazywaniu sobie przez odbiorców określonej informacji, budowaniu świadomości marki, wywoływania określonych skojarzeń.

sposób na organizowanie wydarzeń oraz wymiany doświadczeń.

Włosi w znacznej mierze inspirują się doświadczeniami holenderskimi, o których również warto wspomnieć⁷¹. Holenderska Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich posiada swój blog, gdzie można wpisywać swoje opinie/komentarze, są nawet organizowane debaty (o przyszłości WPR). Ma konto i chat na Twitterze, gdzie pasjonaci (w sobotę o 21:30 za pomocą 140 czcionek) toczą dyskusje na tematy związane z rozwojem obszarów wiejskich. Sieć jest obecna na LinkedIn group (gdzie – ze względu na charakter portalu – członkami są raczej specjaliści z zakresu rozwoju obszarów wiejskich a dyskusje mają charakter bardziej zawodowy, zaawansowany); na Youtube, Flickr, Facebook – tutaj dyskusje mają charakter pozazawodowy, na tych stronach udzielają się osoby niezwiązane zawodowo z polityką rozwoju obszarów wiejskich, „amatorzy”; istnieje też zewnętrzny portal wymiany informacji członków sieci, gdzie mają miejsce dosyć nieformalne rozmowy wśród pracowników sieci – holenderski portal Yammer. Włoska Sieć na swojej stronie otworzyła dwie sieci społecznościowe. YouRuralNet, skierowana do młodych rolników, oferuje możliwość dyskusji na temat prowadzonej przez siebie działalności, praktycznych rozwiązań, innowacji, możliwości szkolenia. Decyzja o otwarciu YouRuralNet została podjęta po długiej obserwacji i przeprowadzeniu badań w terenie, ankiet, wywiadów grupowych, które potwierdziły rolę, jaką dla młodych rolników, poza informacjami z kanałów instytucjonalnych (takich jak gazety, czasopisma wyspecjalizowane, punkty informacyjne) odgrywa teraz możliwość wymiany doświadczeń z rówieśnikami, najlepszych praktyk, innowacji. YouRuralNet oferuje możliwość uczestnictwa w grupach roboczych (np. równe szanse, tradycja i innowacja, wielofunkcyjność, terytorium, szkolenia), w których można uczestniczyć umieszczając swoje posty, opowiedzieć swoją historię za pośrednictwem bloga, zadać pytania i uzyskać odpowiedzi, a także być w ciągłym kontakcie ze społecznością poprzez powiadomienia przez e-mail. Innym narzędziem społecznym jest Leaderbook, mających na celu wspieranie wymiany poziomej informacji i zasobów wśród interesariuszy Leader. Idea utworzenia takiego narzędzia pochodzi z faktu, że Leader charakteryzuje się specyficzną historią, kulturą, słownictwem, użytkownikami i nawiązanymi kontaktami. Interesariuszom Leader nie wystarcza jedynie odbiór materiałów „jednokierunkowej komunikacji”: potrzebują być częścią rozwoju Leader (posiadają niezbędną ku temu wiedzę). W ten sposób stworzono szczególne miejsce spotkania w celu zapewnienia poziomej wymiany informacji i zasobów, które mogą być prawdziwym źródłem rozwoju zawodowego. Na tym portalu społecznościowym można tworzyć swoje profile, otwierać grupy dyskusyjne itp. Na stronie internetowej Włoskiej Sieci istnieje też link do specjalistycznych blogów: dla dzieci (Rural4Kids) oraz nastolatków (Rural4Teens), w związku z akcjami promocyjnymi obszarów wiejskich prowadzonymi przez Sieć wśród tych kategorii wiekowych społeczeństwa. Z pomocą nauczycieli, uczniowie umieszczają na blogu opisy swoich doświadczeń związanych z obszarami wiejskimi, różnorodnością biologiczną, środowiskiem, co prowadzi nierzadko do swego rodzaju zdrowego „współzawodnictwa” pomiędzy klasami. By mieć pełny obraz dobrych praktyk, wdrażanych we Włoszech należy wspomnieć jeszcze o dwóch typach przedsięwzięć: 1. Pierwszy to "The agricultural communication book", pierwsza na rynku publikacja dla

⁷¹ Zaprezentowane na zorganizowanej przez Włoską Sieć w dn. 17-18.11.2011 w Mediolanie konferencji *Sviluppo Rurale comunicato ai cittadini*. Celem konferencji, współorganizowanej przez Region Lombardię i Sieć Europejską było ukazanie najlepszych kampanii informacyjnych promocyjnych i przegląd doświadczeń Regionów i LGD w tym sektorze. Konferencja, notabene, transmitowana była w internecie.

agencji PR, specjalistów od komunikacji nt. informowania na temat rozwoju obszarów wiejskich (publikacja na ukończeniu). Publikacja odpowiadać będzie na takie pytania jak: Jak mówić o sektorze rolnym? Jakie kody komunikacji odróżniają ten sektor od innych? Jest to projekt wydawniczy, który gromadzi informacje nt. kampanii informacyjnych sektora rolniczego. Podręcznik może stać się podstawowym narzędziem pracy dla agencji PR, dla przedsięwzięć związanych z obszarami wiejskimi. Będzie to unikalne narzędzie, niezbędne dla skutecznej komunikacji w tym zakresie.

Doświadczenia zagraniczne – Włochy

Przykłady nowoczesnych, niekonwencjonalnych metod marketingowych w promocji obszarów wiejskich, takich jak marketing partyzancki, wirusowy, plemienny czy szeptany realizowany przez Włoską Krajową Sieć Obszarów Wiejskich. Kilka sieci regionalnych zdecydowało się na włączenie takich działań promocyjnych do swoich kampanii informacyjnych nt. obszarów wiejskich, aby zwiększyć skuteczność przekazu. Sieć regionu Marche przeprowadziła niekonwencjonalne działania informacyjne przez ulicach (street marketing) lub w terenie wiejskim (ambient marketing); Sieć Kalabryjska zorganizowała kampanię promocyjną w pociągu, który odwiedził 13 miast włoskich. Najnowszym przedsięwzięciem Sieci, które zdobyło sobie uznanie Sieci Europejskiej, jest zebranie danych kontaktowych i stworzenie sieci wymiany informacji wśród osób zajmujących się zawodowo przekazywaniem informacji na temat rozwoju obszarów wiejskich – by móc dzielić się doświadczeniami, promować je i wypróbować działania różnych narzędzi komunikacji (w tym celu wymieniono się danymi kontaktowymi wśród uczestników konferencji). To kolejny przykład pokazujący rolę częstej, bieżącej wymiany informacji na poziomie horyzontalnym.

Rekomendacja:

Drogi dostępu do informacji i usług podlegają ciągłym zmianom. Aby radzić sobie w nowym, „cyfrowym” świecie, mieszkańcy wsi potrzebują nowych kompetencji – nie tylko umiejętności technicznych obsługi ITC, lecz także głębszego rozumienia możliwości, wyzwań wiążących się z nowymi technologiami. Rekomenduje się realizację systemowych działań polegających na stałym rozwoju umiejętności i kompetencji komunikacyjnych w zakresie ITC mieszkańców wsi, nie tylko w celu samorealizacji i aktywnego udziału w życiu społeczeństwa, ale również po to, by z powodzeniem funkcjonować na w środowisku, które ulega ciągłym zmianom.

W ramach badania dokonano analizy porównawczej witryn internetowych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich wybranych w sposób warstwowo-losowy (warstwy stanowiły województwa i typ gminy wiejska i miejsko-wiejska). Zestawienie analizowanych gmin stanowi **załącznik nr 8** do raportu.

Gminne strony internetowe nie do końca wykorzystują potencjał jaki tkwi w tym narzędziu. Incydentalne jest pojawianie się na profilach społecznościowych. Na Facebooku obecnych jest 14 gmin z badanej próby: Olszyna, Wińsko, Świecie, Bełchatów, Słomniki, Baranowo, Janów, Staszów, Gietrzwałd, Krzywiń, Opalenica,

Wronki, Gdów, Szczekociny, co stanowi 15,2 %, do Naszej Klasy podlinkowana jest jedna gmina Wińsko. Możliwość komentowania zamieszczanych informacji dają na swoich stronach 2 gminy: Wleń, Szczekociny 1,8% badanych gmin.

Gminne strony internetowe charakteryzuje brak interakcji pomiędzy odbiorcą, incydentalna możliwość komentowania aktualnych wydarzeń aktywnego uczestnictwa. Zakres ten starają się wypełniać nieliczne Portale niezależne promujące miasto. Jako przykład portali internetowych, mających potencjał do tworzenia społeczności internetowych można wskazać <http://www.ostrowwlkp.info> oraz <http://www.sierpc.com.pl/> na których znajdują się fora dyskusyjne, księgi pozdrowień, chat-y, wirtualne tablice ogłoszeń z aktualnościami, ale również opisem zabytków historią szczegółowymi opisami tras rowerowych. Brak interakcji z mieszkańcami a pośrednictwem strony kompensują szczegółowe i w sposób przemyślany zaprojektowane strony zawierające odesłanie do lokalnych NGO's (LGD lub LGR). Tutaj pozytywnym przykładem jest strona gminy Borne Sulimowo (udostępniająca aktywny pasek z linkami do informacji LOT, PKP, PKS, wiadomości TVN 24). Na stronie znajduje się również ikona ze szczegółowymi informacjami dla ofiar przemocy domowej, ikona z informacjami dot. pomocy bezdomnym, film instruktażowy „nie dla czadu”. Strona gminy pokazuje rzeczywiste zainteresowania administratora strony komunikacją z mieszkańcami mimo braku forum, czy obecności na serwisach społecznościowych nie jest ona jednowymiarowa, służąca wyłącznie promocji i przekazywaniu informacji z urzędu gminy.

Nie można uznać za zasadne obawy, że wskutek realizowanych działań w kierunku informatyzacji wsi rolnik porzuci tradycyjną działalność rolniczą. Dla tradycyjnego producenta rolnego możliwość świadczenia usług za pomocą Internetu będzie uzupełnieniem oferty (na przykład działalność agroturystyczna, małe giełdy towarowe funkcjonujące przy wsparciu informatycznym).

Podczas paneli dyskusyjnych dotyczących roli Internetu na wsi wskazuje się na niszę dla przedsiębiorców świadczących usługi wspierające podstawową działalność rolniczą, to znaczy będących pośrednikami między rolnikiem a ostatecznym odbiorcą usług wiejskich. Takimi pośrednikami mogłyby być firmy świadczące usługi z dziedziny nauk o zarządzaniu, nauk rolniczych i leśnych, nauk technicznych, finansów, rachunkowości itp. Podstawowymi korzyściami płynącymi z dostępu do Internetu są dla mieszkańców obszarów wiejskich dostęp do wiedzy i możliwości edukacji, co pozwoli na likwidowanie dysproporcji w porównaniu z terenami miejskimi. Internet ma umożliwić mieszkańcom wsi pełne korzystanie z nowoczesnej gospodarki i zapewnić dostęp do usług opartych na wiedzy realizowanych za jego pośrednictwem.

Doświadczenia zagraniczne - Grecja

Projekt YPAITHROS Wspomaganie informacyjne wiejskich MSP

<http://www.ypaithros.gr>

Platforma świadczenia spersonalizowanych usług informacyjnych za pośrednictwem sieci telefonii komórkowej dla wiejskich MSP zwiększająca dostęp do bieżących informacji niezbędnych w konkurencyjnym prowadzeniu przedsiębiorstw (np. ceny, komunikaty pogodowe i drogowe). Liderem partnerstwa projektowego jest lokalny operator telekomunikacyjny FORTnet

Dla rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich ważne jest umożliwienie bezrolnym mieszkańcom aktywizacji zawodowej przez Internet. Zahamowanie migracji i bardziej równomierne rozłożenie zasobów siły roboczej na obszarach wiejskich może zostać osiągnięte przez rozszerzenie zakresu e-usług. Przykładem aktywizacji bezrolnych mieszkańców wsi jest telepraca. Zasadne wydaje się podjęcie działań przez administrację centralną w celu optymalnego wykorzystania infrastruktury teleinformatycznej na terenach wiejskich. Konieczne będzie również zaangażowanie samorządu gminnego w budowę społeczeństwa informacyjnego na terenach wiejskich.

Doświadczenia zagraniczne – Grecja

Projekt Guest In Zintegrowana Platforma Turystyki Wiejskiej

<http://www.questinn.com/>

Na portalu zamieszczone są ogłoszenia gospodarstw agroturystycznych, profile użytkowników, forum dyskusyjne. Zamieszczone na platformie oferty turystyki wiejskiej są skategoryzowane (w skali od 1 do 4 słoneczników). Platforma a oferuje zintegrowany marketing i promocję. Specjalnie przygotowane informacje dla mediów o projekcie. W ramach usług dodatkowych serwis oferuje możliwość wynajmu samochodu i organizację pobytu w Atenach. Serwis dostępny w języku greckim, angielskim i francuskim.

Doświadczenia zagraniczne – Hiszpania

Projekt Collaboration@ Rural <http://www.c-rural.eu/>

Platforma Collaboration in Rural wspomaganie rozwoju obszarów wiejskich dzięki udostępnienie w sieci zaawansowanych usług na rzecz rolników, lokalnych przedsiębiorców, rybaków; Komponenty platformy: inkubator wiejskiej przedsiębiorczości, otwarta platforma e-learning kooperacji, „Rural living labs (RLL)” <http://www.ami-communities.eu/wiki/C@R> w zakresie współdziałania biznesów wiejskich oraz rybaków.

Technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) mają kluczowe znaczenie w tworzeniu nowych źródeł dochodu i zatrudnienia na terenach wiejskich. Szczególnie widoczne jest to w sektorze turystyki wiejskiej. Ich wdrożenie wpływać będzie również na likwidację barier rozwojowych związanych z wykluczeniem cyfrowym wskazujących na dysproporcje obszarów wiejskich od miasta można wskazać: barierę odległości, barierę ekonomiczną, bariera informacyjna i bariera społeczna (Tabela 2):

Tabela 2 Wykorzystanie ITC w celu likwidacji barier dzielących obszary wiejskie od terenów zurbanizowanych

Bariera odległości	Bariera ekonomiczna
Zwiększone koszty transportu i prowadzenia działalności gospodarczej; ograniczony dostęp do centrów handlowych, kulturalnych, administracyjnych oraz infrastruktury, usług zdrowotnych, ograniczony dostęp do usług publicznych i zwiększonych czas oczekiwania na usługi / ITC pozwala na umożliwienie sprzedaży bezpośredniej i skrócenie łańcucha	Dostęp mieszkańców do rynku pracy i prowadzenia biznesu (dostawców, klientów, infrastruktury); wyższe koszty prowadzenia działalności gospodarczej z wykorzystaniem materiałów lokalnych / wdrożenie systemów ITC e-transmisji danych (e-handel, e-banking, e-logistyka)

dostaw, wyeliminowanie pośredników i zwiększenie zysku dla bezpośredniego producenta artykułów rolno-spożywczych	
Bariera informacyjna Atrakcyjność rekreacyjna, turystyczna, kulturowa i lokalne produkty nie są znane szerszej grupie odbiorców usług i towarów w mieście / ITC stwarza możliwość bilateralnego kontaktu, możliwość wszechstronnej prezentacji informacji, multimedia i serwisy społecznościowe	Bariera społeczna Ograniczenia, normy postępowania, zwyczaje itp. zmniejszające dostępność i możliwość włączenia grupy społecznej osobom nie będącym jej członkami / ITC stwarza możliwość stałego podnoszenia kwalifikacji, współpracy za pośrednictwem sieci, podnoszenie e-kompetencji przez kursy kształcące i szkolenia

Źródło: Opracowanie własne

5. Komunikowanie: nawyki, umiejętności, postawy

Poprzez badanie nasze chcieliśmy się przekonać, na ile mieszkańcy wsi obecnie wykorzystują potencjał narzędzi Web 2.0. Oznaczało to przede wszystkim zbadanie:

- w jakim zakresie i w jaki sposób korzystają z Internetu?

Odpowiedzi uzyskane od respondentów pozwolą w tym przypadku na określenie ram, w jakich kształtują się i są wykorzystywane ich kompetencje komunikacyjne. Innymi słowy, informacja o praktykach indywidualnych może prowadzić nas do informacji o warunkach kształtowania się praktyk społecznych, a dalej – do wskazówek, jakimi instrumentami możemy kształtować je w pożądanym kierunku, czyli, zgodnie z przyjętymi w badaniu założeniami, ku wzmacnianiu pomostowego kapitału społecznego społeczności wiejskich.

- czy w przypadku ich aktywności można zaobserwować konwergentne wykorzystanie nowych mediów?

Konwergencja może być w tym przypadku miarą kreatywności w korzystaniu z instrumentarium Web 2.0. Umiejętność korzystania z różnych środków i kanałów komunikacji, zarówno jako nadawca, jak i odbiorca, znajomość języków różnych mediów - wskazywać będzie punkt (lub punkty, bo najczęściej przyjdzie mieć do czynienia ze zbiorowościami niejednorodnymi, w stanie fragmentacji), w którym (których?) powinna zaczynać się edukacja medialna. Czyli do jakich i pozostających w jakim stopniu zaawansowania praktyk indywidualnych i społecznych powinna się odnosić. Umiejętność korzystania z różnego typu kanałów i instrumentów komunikacji w celu pozyskiwania potrzebnych informacji oraz umiejętność doboru instrumentu/grupy instrumentów dla „zorganizowania” sobie jak najskuteczniejszego odbioru przekazu własnego można uznać za warunek podstawowy uczestnictwa jednostki lub grupy w procesach, jakie mają miejsce w ramach „społeczeństwa sieci”.

- w jakim zakresie są aktywni jako członkowie społeczności online?

Badacze społeczności online stworzyli wiele typologii ich uczestników interakcji w sieci. Generalnie opierają się one na określeniu siły dwóch czynników: aktywności jednostki i siły związków między uczestnikami. Cel naszego badania wymagał wzięcia pod uwagę jeszcze jednego kryterium: stopnia powiązań aktywności w przestrzeni wirtualnej z aktywnością w przestrzeni publicznej: społeczną, biznesową, polityczną, kulturalną. Prowadzi to do stworzenia trójwymiarowego modelu aktywności mieszkańców wsi, w którym kompetencje komunikacyjne związane z nowymi mediami są ważnym, lecz nie jedynym elementem kontekstu.

- w jakich typach społeczności uczestniczą?

To pytanie postawić można w kilku znaczeniach: czy są to społeczności, w ramach których zaspokajane są potrzeby jednostek czy zbiorowości? jakie są podstawowe funkcje tych społeczności: rozrywkowe, integrujące, edukacyjne, inne? czy mają one charakter lokalny, globalny, czy też, by użyć zdobywającego obywatelstwo w ramach społeczeństwa sieci pojęcia – glokalny (tyleż powszechny, co mający znaczenie w lokalnym kontekście i odpowiadający lokalnej specyfice).

- jakie style uczestnictwa w społecznościach internetowych reprezentują?

Przywołanej w rozdziale 3 typologii społeczności internetowych Kozinetsa towarzyszy również typologia stylów uczestnictwa, oparta o siłę więzi społecznych i zaangażowanie jednostki w społeczność. Także i w tym przypadku w naszym badaniu analizie powinno podlegać znaczenie siły związku aktywności w sieci z aktywnością publiczną

- jakiej części spośród nich można powiedzieć, że są aktywni jako *prosumenci* (pojęcie stworzone przez Alvina Tofflera, oznaczające skrzyżowanie producenta i konsumenta)?

Pojęciu temu chcielibyśmy nadać możliwie jak najszerszy wymiar. Nie chodzi nam jedynie o zachowania rynkowe, lecz o ogólne nastawienie na kształtowanie środowisk, sieci, obiegów informacji, w których uczestniczy jednostka. Innymi słowy, byłby to jeszcze jeden wymiar stopniowania postaw badanych od bierności (konsument) do większej lub mniejszej aktywności (prosument).

- na ile są aktywni jako twórcy komunikatów (poprzez uczestnictwo w dyskusjach, pisanie blogów, inne rodzaje twórczości) i na ile?

W tym przypadku w pełni ujawniają się kompetencje komunikacyjne uczestnika zachodzących interakcji: musi on zarówno rozumieć kierowane do niego przekazy, jak i w sposób zrozumiały kierować je do pozostałych uczestników, oczywiście pod warunkiem, że komunikacja ma charakter więziotwórczy. Może mieć również charakter agonistyczny. W zachodzących rzeczywiście interakcjach występują zazwyczaj oba aspekty; przewaga aspektu agonistycznego zwykle sprowadza komunikację w sieci do wymiaru li tylko rozrywkowego, natomiast całkowity brak tego czynnika może oznaczać, że interakcje między uczestnikami społeczności są mało twórcze.

Przyjrząwszy się bliżej postawionym pytaniom, widzimy, że między kompetencjami (wiedza, umiejętności) a zachowaniami w aktach komunikowania się (praktyka) granica jest dość płynna, a warunkowanie obu tych aspektów może być wzajemne: określone kompetencje prowadzą do określonych zachowań, ale i zachowania mogą generować potrzeby zmian (poszerzania kompetencji). Kategorią, która może być szczególnie użyteczna do analizy takiej sytuacji jest teoretyczna kategoria postawy.

Zgodnie z teorią postaw⁷² każdy człowiek posiada względnie trwałą dyspozycję do reagowania w określony sposób na nastawienie i zachowania innego człowieka, grupy społecznej, na wydarzenia i sytuacje, a także na wartości materialne i duchowe. Dyspozycja ta nosi miano **postawy społecznej**, a składają się na nią trzy komponenty⁷³, które odnoszą się do przedmiotu postawy - **poznawczy, emocjonalny oraz behawioralny**). Kompetencje komunikacyjne w środowisku nowych mediów, jeżeli nie wiążą się z czysto technicznym aspektem porozumiewania się (umiejętność obsługi narzędzi, oprogramowania, znajomość języka) – zawsze jest wyborem określonej praktyki, uwarunkowanej każdym z trzech wspomnianych komponentów: nawykiem, wiedzą i zainteresowaniami, wreszcie nabytymi przez wychowanie lub wrodzonymi wzorcami reakcji emocjonalnych, które decydują, na ile obecność w środowisku mediów cyfrowych może sprzyjać budowaniu kapitału społecznego.

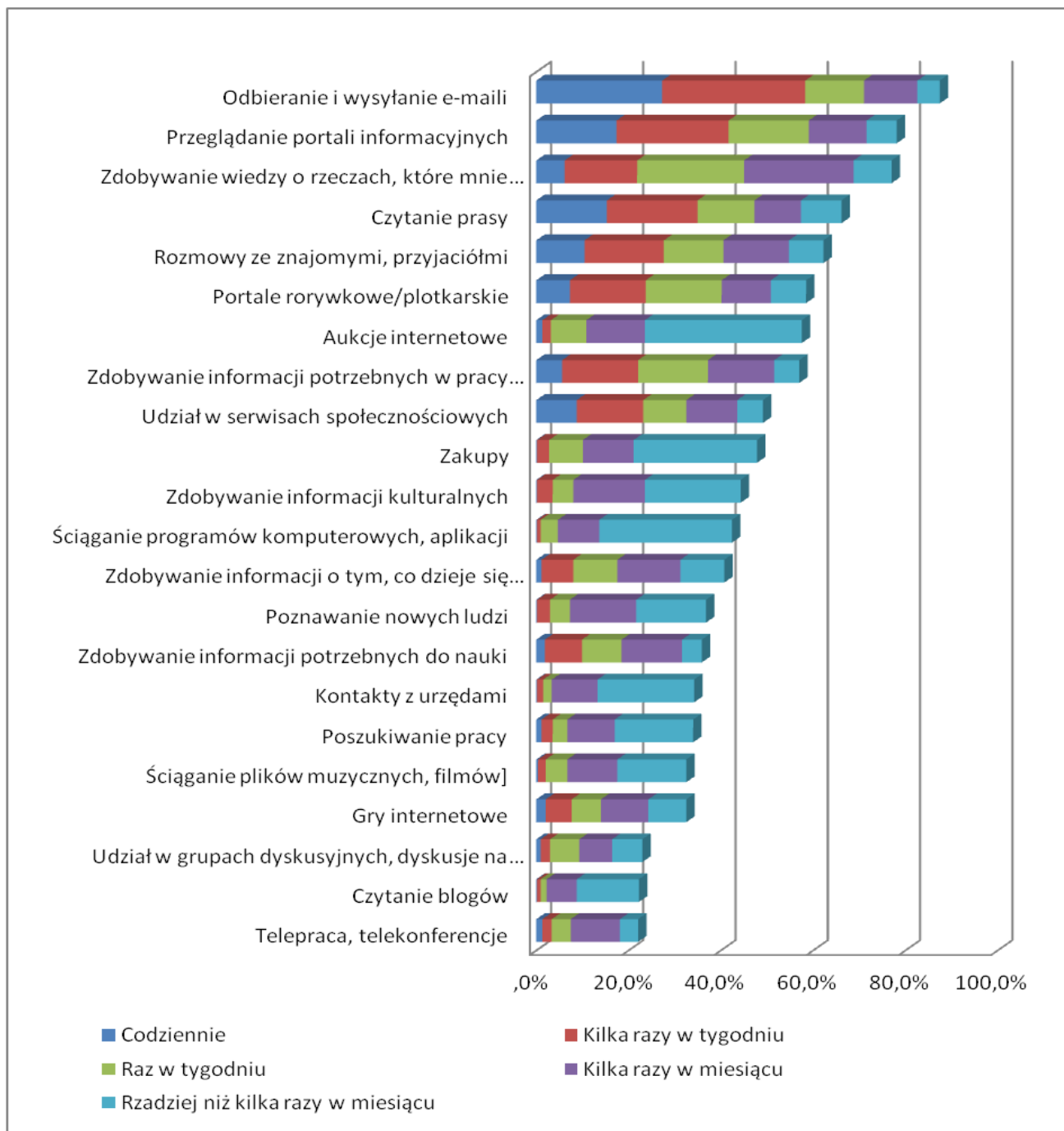
⁷² Nowak Stefan. 1973. *Teorie postaw*. PWN: Warszawa, 17-69; Wojciszke Bogdan. 2000. Postawy i ich zmiana. W Strelau Jan (red) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 3. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanych*. Gdańsk: GWP, 79-106.; Aronson Eliot, Wilson Thomas Robin Akert. 1997. *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Zysk i S-ka.

⁷³ Rosenberg, M.J., Hovland, C.I. 1960. Cognitive, affective and behavioral components of attitudes.

Korzystanie z Internetu - generalnie

Jak widać na zamieszczonym poniżej wykresie, najczęściej deklarowanymi typami aktywności w sieci są: korzystanie z poczty elektronicznej, przeglądanie portali informacyjnych, zdobywanie informacji o sprawach interesujących respondenta, czytanie prasy.

Wykres 2 Korzystanie z Internetu: po co?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAPI, n=535

Dopiero na piątym miejscu pojawia się aktywność „społecznościowa”, czyli „rozmowy z przyjaciółmi”. Korzystanie z serwisów społecznościowych deklaruje niespełna 50%

respondentów, przy czym poproszeni o zadeklarowanie, na jakim serwisie społecznościowym posiadają konto, tylko w 23% składają taką deklarację. 37% deklaruje nawiązywanie poprzez sieć nowe znajomości, a udział w grupach dyskusyjnych czy dyskusjach na forach internetowych bierze 24% ankietowanych. Pojedyncze osoby prowadzą bloga, promują w Internecie lub publikują własną twórczość, promują w sieci własne przedsięwzięcia biznesowe (kategorie nie uwzględnione na wykresie ze względu na niskie liczebności). Jeśli chodzi o rolę Internetu jako kanału pozyskiwania wiadomości lokalnych, 40% respondentów zadeklarowało, że rzadziej lub częściej poszukuje takich informacji.

Pierwszy wniosek, jaki nasuwa się po przejrzeniu rozkładu odpowiedzi na pytanie: Jak często korzysta Pan/Pani z Internetu w określonych celach? - można sformułować następująco: **Internet przejmując funkcje porannej gazety**. Tych, którzy korzystają z sieci aktywnie, jest zdecydowanie mniej niż użytkowników biernych.

Obraz użytkownika, jaki wyłania się z przeprowadzonych wywiadów zogniskowanych, w zasadzie odpowiada temu, co wynika z badania ilościowego. Co prawda uczestnikami grup fokusowych byli bardziej aktywni użytkownicy Internetu, co oznaczało, że wszyscy przejawiali wyższy poziom i inny profil aktywności niż zobrazowany na wykresie 2, ale w ocenach aktywności sąsiadów zwracano uwagę na następujące cechy charakterystyczne:

- trudno wskazać gospodarstwo, które nie miało by dostępu do Internetu i w większym lub mniejszym stopniu z niego nie korzystało;
- większość mieszkańców wsi używa Internetu w celach rozrywkowych, informacyjnych (zarówno w charakterze codziennej gazety, jak i informacji na temat funduszy unijnych, co zdarza się oczywiście odpowiednio rzadziej) oraz do kontaktu ze znajomymi;
- aplikacją, która jest w powszechnym użyciu – jest Skype, z którego korzysta się szczególnie często w przypadku kontaktów z członkami rodziny pracującymi za granicą; Skype traktowany jest jako „bezpłatny telefon” do rozmów międzynarodowych;
- o „uinternetowaniu” mieszkańców wsi decydują konieczności administracyjne i ekonomiczne: *Rolnik posiadający duże gospodarstwo mleczne jest dzisiaj już uzależniony od Internetu* - nie można właściwie zadbać o stado, pasze, nawozy czy konieczne pomiary bez wsparcia technologii i Internetu; inną koniecznością jest korzystanie z Internetu w przypadku starania się o dopłaty unijne „do hektara”; kolejną, dotyczącą rodziców posiadających dzieci w wieku szkolnym – wprowadzenie dzienniczków elektronicznych i przeniesienie przez szkoły znacznej części komunikacji z rodzicami do sieci.

Z wywiadów zogniskowanych wynika, że mieszkańców wsi podzielić można na następujące kategorie:

- nielicznych outsiderów, niekorzystających w jakimkolwiek zakresie z cyfrowych technologii komunikacyjnych;
- najliczniejszą grupę korzystających z cyfrowych technologii komunikacyjnych w ograniczonym zakresie, przede wszystkim do komunikacji ze znajomymi i najbliższą rodziną oraz w charakterze „codziennej gazety”;

- stosunkowo niewielką grupę osób aktywnie korzystających z Internetu (do których w większości uczestnicy wywiadów zaliczyli siebie) przede wszystkim ze względów profesjonalnych; niewielu ma być w tej grupie rolników (za wyjątkiem prowadzących gospodarstwa towarowe), natomiast nad reprezentowani są specjaliści niezwiązani z rolnictwem: biznesmeni, nauczyciele, inżynierowie, wolne zawody; często są to osoby, które mieszkają na wsi od niedawna i pracują albo w mieście, albo – co zdarza się jednak stosunkowo rzadko – online;
- cyfrowych tubylców, niemal wyłącznie komunikujących się w sieci; ta kategoria dotyczy przede wszystkim młodzieży, która postrzegana jest przez uczestników wywiadów jako uzależniona od Internetu.

Z opinii uczestników wywiadów zogniskowanych, a także z dających się w trakcie wywiadu zaobserwować postaw i zachowań – wynika, że technologie informacyjne, choć stają się na wsi już codziennością, to jednak traktowane są nieufnie. W przypadku uczestników wywiadów jest to raczej „nieufność na pokaz”, rodzaj odruchowej mimikry, prezentowanej wobec rzeczywiście nieufnego otoczenia społecznego. Uczestnicy wywiadów w większości przybierali pozę zdystansowanych profesjonalistów, którym nie wypada przyznawać się do zbytniego entuzjazmu dla technologii informacyjnych, a już szczególnie nie chcą być postrzegani jako osoby od Internetu uzależnione. Jednakże z opisów ich codziennej praktyki wynikało raczej coś innego: oprócz aktywności profesjonalnej obecni są zwykle przynajmniej na jednym lub dwóch forach, przy czym zazwyczaj są to społeczności, które zgodnie z typologią Kozinetsa określić można jako społeczności maniaków albo społeczności budowniczych. Z Internetu korzystają co najmniej po kilka godzin dziennie, a niedogodności związane z przepustowością łącz lub awarie providerów postrzegają jako bardziej dolegliwe, niż np. braki w dostawie prądu.

Z obserwacji form aktywności uczestników wywiadu w środowisku nowych mediów cyfrowych wynika jednak wniosek, że większość tej aktywności ma charakter prywatny: w aspekcie profesjonalnym, w aspekcie rozrywkowym oraz w aspekcie kontaktów towarzyskich. Ich aktywność ma też **tylko w niewielkim stopniu wymiar lokalny** – Internet jest dla nich raczej możliwością udziału w globalnych sieciach kontaktów i obiegach informacji, jak również możliwością kontaktu ze znajomymi zamieszkującymi odległe miejsca kraju lub zza granicy, a nie miejscem rozmowy o sprawach lokalnych. Pytanie o możliwość budowania relacji wokół spraw publicznych, o ewentualne zainteresowanie tworzeniem bądź wspieraniem mediów obywatelskich, wykorzystania stron gminnych lub innych portali poświęconych sprawom lokalnym spotkało się z ograniczonym zrozumieniem. Większość uczestników wywiadów, pytana o możliwość prowadzenia dyskusji na tematy lokalne, wskazywała jako bariery w takich kontaktach:

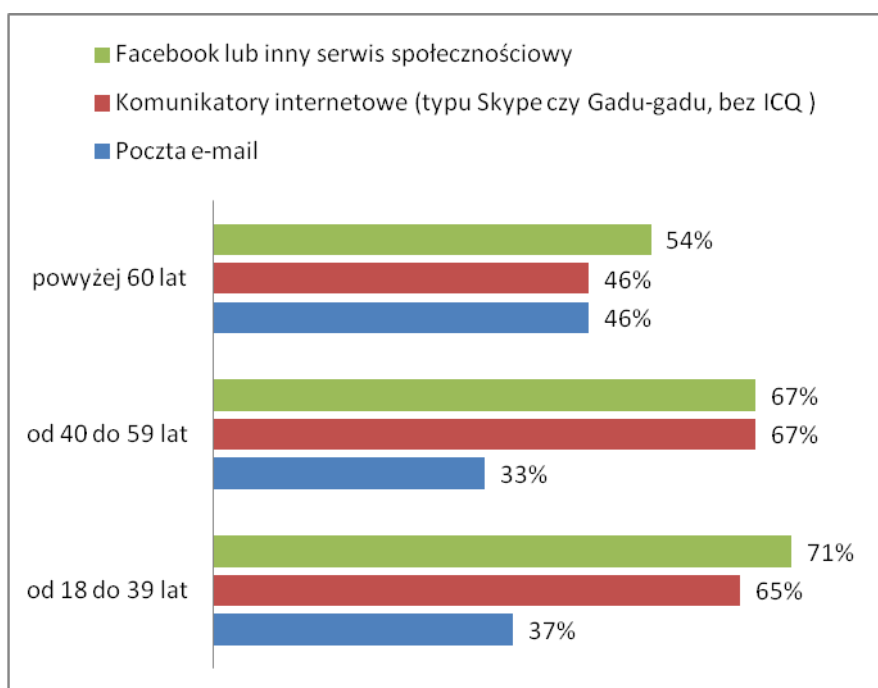
- anonimowość uczestników dyskusji, która skutkuje wysokim poziomem agresji;
- brak zainteresowania sprawami lokalnymi u większości sąsiadów;
- postawy „obserwacyjne” (tylko 16 respondentów badania CAPI zadeklarowało udział w grupach dyskusyjnych, przy czym zaledwie 3 stwierdziło, że wypowiada się często; podobne zachowania deklarowali też uczestnicy grup fokusowych), motywowane często lękiem przed krytyką bądź agresją w sieci oraz wstydem przed wypowiedaniem własnych opinii, przy czym ta druga motywacja była wyraźnie rzadsza i słabsza.

Problemem zatem nie jest brak aktywności mieszkańców wsi w środowisku nowych mediów. Tym, co jednak wyraźnie narzuca się uwadze, jest **niemal całkowita nieobecność sfery publicznej w tym środowisku**.

Rozmowy z przyjaciółmi

Do rozmów z przyjaciółmi i znajomymi wykorzystuje Internet 62% respondentów badania ilościowego, przy czym w kategorii wiekowej 18-39 lat jest takich osób najwięcej – 84%. W kategorii najmłodszych zdecydowanie najpopularniejszy jest Facebook (lub inny serwis społecznościowy). Starsi natomiast, zwłaszcza ci po sześćdziesiątce, najchętniej korzystają z poczty elektronicznej.

Wykres 3 Kanály komunikacji ze znajomymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAPI

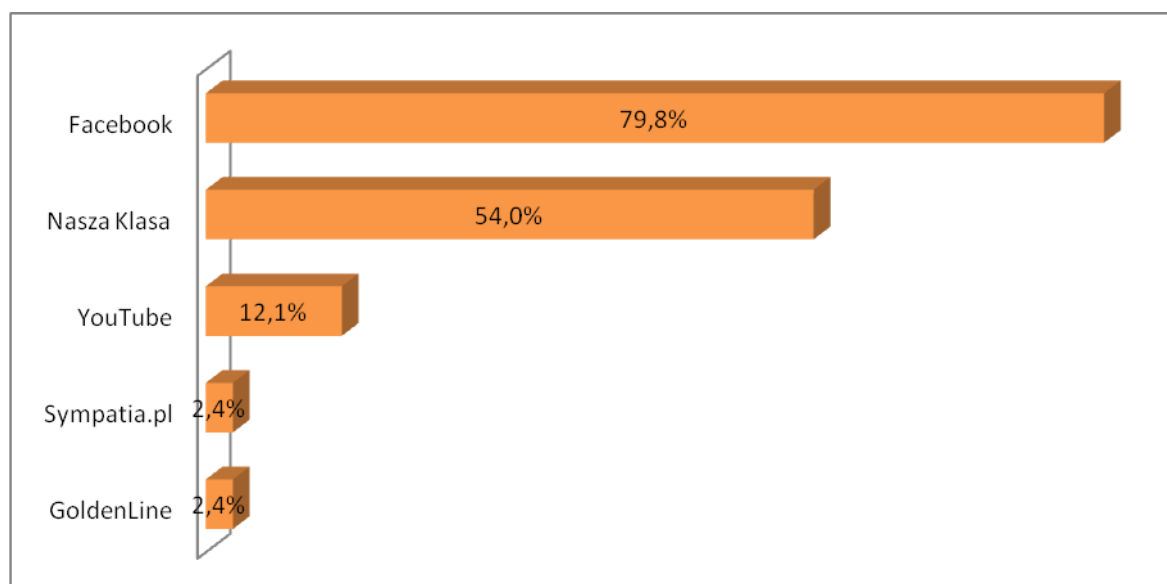
Kategoria „rozmowy z przyjaciółmi” oznacza bardzo często kontakty z przebywającą w mieście lub za granicą rodziną przy pomocy komunikatorów internetowych. W trakcie wywiadów zogniskowanych wielokrotnie opowiadano o sytuacjach, gdy starsi rodzice w określonych porach umawiają się na kontakt z dziećmi, ewentualnie dzieci rozmawiają z pracującymi za granicą rodzicami, co ma stanowić namiastkę kontaktów bezpośrednich. Społeczność wiejska jawi się w tych wypowiedziach jako silnie rozproszona grupa nomadów, spośród których tylko mniejsza część pozostała w miejscu zamieszkania, a większość przemieszcza się w poszukiwaniu pracy, lepszego losu, kariery, wiedzy. Komunikatory stają się dla nich substytutem więzi. W wypowiedziach uczestników wywiadu rysuje się raczej obraz współczesnej wsi zamieszkaną przez pojedyncze rodziny, większe kręgi rodzinne, ewentualnie towarzyskie, natomiast w niewielkim stopniu tworzącej zwartą społeczność lokalną. Analiza instytucjonalna środowiska nowych mediów na wsi pokazuje co prawda, że istnieje przynajmniej infrastruktura dla funkcjonowania takiej społeczności, można też odnotować też liczne przedsięwzięcia (działania z zakresu odnowy wsi, działalność kulturalna, dbałość i walka o lokalne wiejskie szkoły), które sugerują wspólnotową aktywność, ale pozostaje to wyraźnie poza

horyzontem „świata przeżywanego” uczestników wywiadów, pomimo, iż wielu z nich jest aktywnych społecznie. Z perspektywy obserwatora zewnętrznego istnieje wiele przykładów oraz przestrzeni dla „sąsiedzkich rozmów w sieci”, a społeczności wiejskie nie sprawiają wrażenia całkowicie zdeintegrowanych; natomiast członkom tych społeczności jawią się one o wiele bardziej „nomadycznymi” i rozproszonymi.

Aktywność w serwisach społecznościowych

Bierne uczestnictwo w środowisku nowych mediów cyfrowych uwidacznia się również w korzystaniu z serwisów społecznościowych. 77% ogółu nie ma konta na żadnym z serwisów, choć równocześnie 53% zadeklarowało, że w serwisach społecznościowych „bierze udział”. 23% ma konto przynajmniej na jednym z serwisów, przy czym najczęściej jest to Facebook albo Nasza Klasa. Nie odnotowano w zasadzie korzystania z serwisów służących poszukiwaniom pracy i kontaktów profesjonalnych (GoldenLine, LinkedIn). Z wywiadów zogniskowanych oraz z analizy stron internetowych związanych z wsią wynika także, że brak inicjatyw o charakterze społecznościowych, wyraźnie związanych z wsią. Polem, które mogłoby być zagospodarowane przez działania społecznościowe są strony gmin, LGD, LGR, a przede wszystkim KSOW, jednak nie oferują takich możliwości. Po części wynikać to może z braku artykułowania w sieci takich potrzeb, po części z tego, że potrzeby te zaspokajają dostępne serwisy (czyli przede wszystkim FB i Nasza Klasa). Oznacza to jednak to, co już stwierdziliśmy wcześniej – środowisko nowych mediów wykorzystywane jest przez mieszkańców wsi raczej dla celów rozrywkowych, towarzyskich, ewentualnie biznesowych, a nie jako pole aktywności publicznej.

Wykres 4 Serwisy społecznościowe, na których aktywni są respondenci

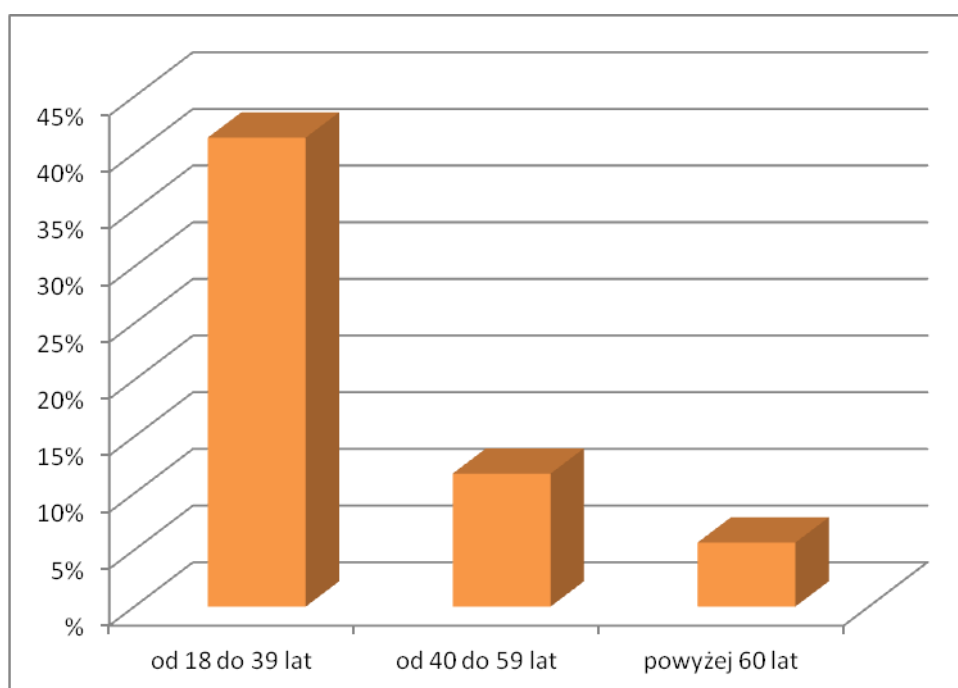
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAPI

Uczestnicy wywiadów zogniskowanych deklarowali często udział w różnych społecznościach hobbystycznych lub profesjonalnych, przy czym są to zazwyczaj albo grupy dyskusyjne, albo blogi tematyczne. W prowadzonych dyskusjach podkreślano brak specjalistycznych, związanych z tematyką wiejską lub lokalną serwisów, a zarazem stwierdzano, że w przypadku, gdyby tego rodzaju inicjatywy pojawiły się w sieci, na

pewno spotkałyby się przynajmniej ze wstępnym zainteresowaniem, o ile oferowałyby inne inny zakres usług czy tematów, niż Facebook czy Nasza Klasa. Mogłyby to być zdaniem uczestników wywiadów serwisy wspomagające kontakty biznesowe (nie tylko związane z rolnictwem), wspomagające aktywność kulturalną, serwisy wspomagające zarządzanie obszarami wiejskimi – na przykład związane z wykorzystaniem funduszy unijnych. Tego rodzaju narzędzia – jeżeli by się pojawiły – nie byłyby raczej traktowane jako kanał komunikacji sąsiedzkiej, raczej jako narzędzie do komunikowania się z osobami o podobnych doświadczeniach niezależnie od miejsca zamieszkania.

Mężczyźni i kobiety korzystają z serwisów społecznościowych w podobnym stopniu. Niewielkie różnice występują w przypadku kategorii wykształcenia: osoby z wykształceniem wyższym i średnim są bardziej aktywne niż z wykształceniem podstawowym, zawodowym i gimnazjalnym (przy czym należy zwrócić uwagę na to, że badanie nie objęło młodzieży w wieku poniżej 18 lat, z przyczyn przede wszystkim organizacyjnych, gdyż w tym przypadku ankietowanie wymagałoby zgody rodziców). Tylko 17% respondentów z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym lub zawodowym korzysta z serwisów społecznościowych, wobec 27% respondentów z wykształceniem średnim i wyższym. Kategorią prawdziwie różnicującą był natomiast wiek.

Wykres 5 Korzystanie z serwisów społecznościowych zależnie od wieku

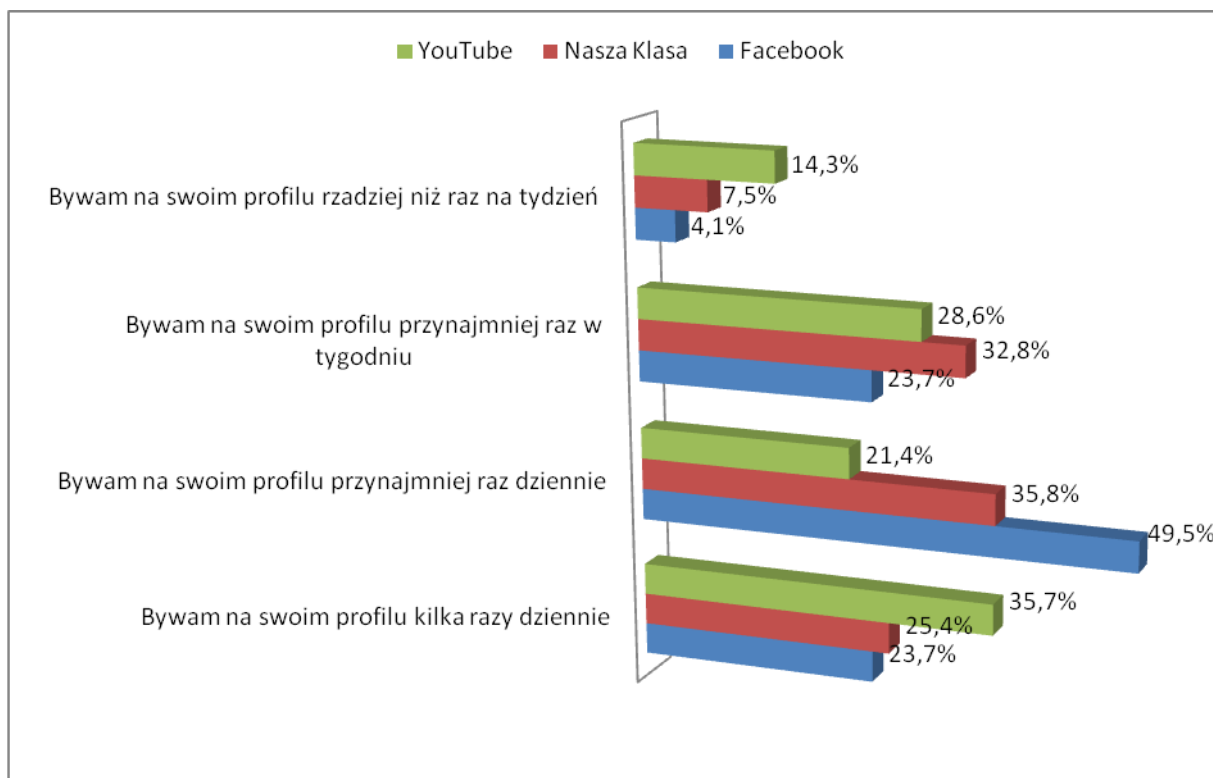

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAPI

Web 2.0 na wsi jest zatem – jak wszędzie indziej zresztą – domeną młodszych.

Posiadacze profili na serwisach społecznościowych są raczej aktywni, przy czym prym wiodzie FB, z zastrzeżeniem, że posiadacze profilu na YouTube (mniej liczni) lubią wizytować go po kilka razy dziennie.

Wykres 6 Częstotliwość odwiedzin na serwisach społecznościowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAPI

Konsumenci czy prosumenci?

Jednym z ważnych wyznaczników dojrzałości do kultury Web 2.0 są zachowania na rynku. Prosument to kontaminacja słów profesjonalista/producent i konsument, co oznacza aktywnego konsumenta, współpracującego z producentem w taki sposób, by otrzymać produkt odpowiadający jego potrzebom.

Czy mieszkańcy wsi stają się prosumentami? Jeżeli przyjąć wąską definicję pojęcia „prosument”, czyli ograniczając jego znaczenie tylko do zachowań rynkowych, to na podstawie wywiadów zogniskowanych możemy stwierdzić, że zachowania prosumenckie mają dość ograniczony zasięg: odnoszą się przede wszystkim do tych obszarów, w których mieszkańcy wsi występują zarówno w roli producentów, jak konsumentów, czyli produkcji rolnej. W innych obszarach można raczej mówić sieciowym o smart shoppingu, czyli umiejętnym wykorzystaniu Internetu do znajdowania najkorzystniejszych cenowo ofert.

Rozszerzając pojęcie na całą aktywność badanych w sieci, zaryzykować można twierdzenie, że postawa *smart shoppera* jest dość typowym dla nich zachowaniem w sferach niekoniecznie związanych z rynkiem. Postawa ta to przede wszystkim poszukiwanie informacji, a nie dzielenie się nią. Praktyką najczęstszą jest korzystanie z zasobów już wytworzonych, a nie przyczynianie się do ich przyrostu, co motywowane jest kilkoma przyczynami:

- brak odpowiednich miejsc i środowisk, w których można dzielić się swoją wiedzą;

- obawa, że nie ma się wystarczających kompetencji, by prezentować w sieci własną wiedzę, poglądy, pomysły;
- brak czasu, „zabieganie”;
- obawa przed agresją, „wyśmianiem”.

Uczestnicy wywiadów zogniskowanych byli też w ograniczonym stopniu zainteresowani wpływaniem na politykę lokalną czy w szerszym wymiarze, współtworzeniem (poprzez sieć) lokalnej kultury, udziałem w opierających się na kontaktach w sieci inicjatywach społecznych. Towarzyszy temu negatywna, a raczej karykaturalna wizja osoby aktywnej w sieci. Kiedy wywoływany był temat osób często udzielających się w różnych sprawach w Internecie, piszących wiele postów, zaangażowanych w dyskusje, na ogół ewokowało to wizerunek osoby nie tyle aktywnej społecznie, co kompulsywnie hiperaktywnej. Choć trudno mówić w tym przypadku o konsensusie w grupach fokusowych, to pierwszymi określeniami, które padały, gdy pytaliśmy o osoby często formułujące w sieci własne komunikaty, było: *nałogowiec, wariat, maniak, troll, ktoś, kto ma za dużo czasu*.

Postawy w sieci

Jak stwierdziliśmy wcześniej, wykluczenie cyfrowe nie jest już ani problemem dostępu do technologii komunikacyjnych, ani też nie wiąże się z ograniczonymi technicznymi umiejętnościami obsługi narzędzi informatycznych, co przesuwając ciężar uwagi badacza na kwestię postaw użytkowników wobec środowiska nowych mediów. Kompetencje komunikacyjne okazują się w tym kontekście tyleż zestawem koniecznych umiejętności, co kombinacją przekonań, wiedzy i zachowań.

W sieci komunikować się można na różne sposoby. Różne też mogą być cele i potrzeby wchodzących ze sobą w interakcje. Różnicujące będzie także podejście do pozostałych uczestników procesu, do wszystkich po drugiej stronie światłowodu. To z kolei może zależeć od tego, czy jest to dla nas ktoś znany, czy obcy, czy dla niego jesteśmy osobą anonimową, czy też nas zna.

- Dla jednych podstawową zaletą komunikacji w sieci będzie możliwość ograniczenia kręgu identyfikacji i przynależności do poziomu jednostki, możliwość niczym nieskrępowanej ekspresji i samorealizacji (Jean Lohisse mówi tu o *hipotezie „ukomórkowania” człowieka*). Dla innych sieć to narzędzie budowania wspólnoty, dogadywania się, budowania i poszerzania pola identyfikacji. Korzystna z punktu widzenia budowania kapitału społecznego jest ta druga postawa.
- Dla jednych ważniejsze może być to, co robią i kim są w sieci, która stać się może dla nich podstawową, dla drugich – sieć będzie tylko uzupełnieniem aktywności, udogodnieniem, narzędziem. Znow, jeśli myślimy o wzmacnianiu kapitału społecznego wiejskich społeczności, sprzyjająca bardziej będzie postawa druga: raczej wykorzystywanie aktywności wirtualnej do przedsięwzięć „w realu” niż zamykanie się wyłącznie w kręgu interakcji wirtualnych.
- Dla jednych sieć to obszar komunikacji równorzędny z innymi, a nawet wygodniejszy, zapewniający większą szybkość i zasięg komunikowania. Dla innych to wieża Babel, obszar ryzyka, trudny do ominięcia, ale wymagający ostrożności zarówno wobec ludzi, jakich tam spotykamy, jak też informacji, którą stamtąd pozyskujemy. W tym wypadku postawa nieufna wobec cyfrowych technologii

komunikacyjnych – nawet jeżeli ma podłoże racjonalne – może ograniczać ich wpływ na kształtowanie się kapitału społecznego

Postawy, jakie mogą reprezentować respondenci badania postanowiliśmy usystematyzować przy pomocy klasycznego narzędzia – testu postaw, składającego się z szeregu zdań, wyrażających określony pogląd, z którym respondent mógł się zgodzić, lub mu zaprzeczyć. Zdania zostały ułożone wg 3 osi, zgodnie z powyższym opisem.

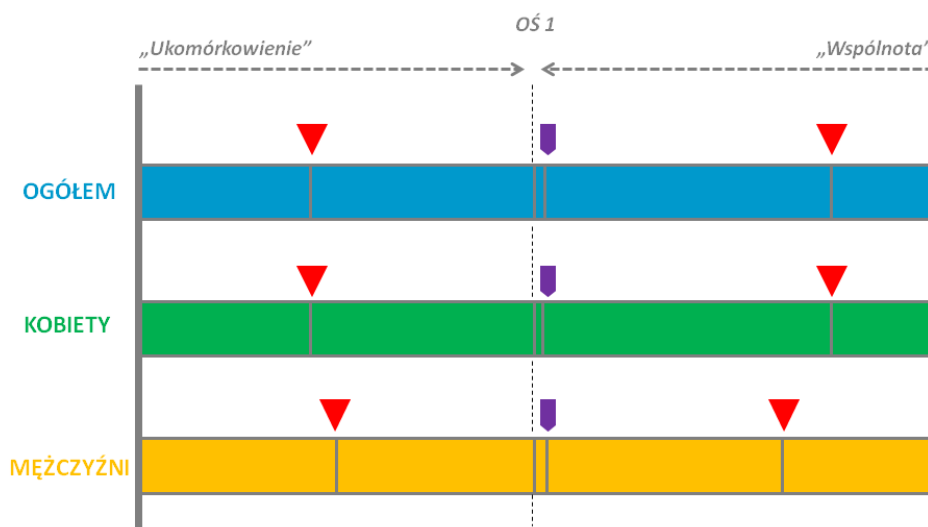
Założenia te pozwoliły stworzyć model (typ) idealny dla każdej z osi, który stanowi zobrazowanie rozkładu postaw respondentów badania CAPI - mieszkańców obszarów wiejskich – zarówno z uwagi na wartości przeciętne, jak i zasięg wartości skrajnych. Pozwala to ocenić, czy w przypadku badanej zbiorowości mamy do czynienia ze stosunkowo skupioną wiązką postaw, co byłoby zjawiskiem korzystnym ze względu na ewentualne działania z zakresu edukacji medialnej, czy też z wiązką rozproszoną, co sugerowało brak jakiegoś w miarę jednolitego wzoru postaw i ograniczona podatność zbiorowości na wyraźnie ukierunkowane działania edukacyjne.

Wyniki testu postaw wśród mieszkańców obszarów wiejskich zostały graficznie naniesione na stworzony model (czerwone punkty oznaczają wartości skrajne, fioletowy punkt - średnią). Punkty skrajne modelu zostały natomiast opisane słownie (skrótów odnoszące się do cech charakterystycznych z opisu poszczególnych osi), przerywana linia przecinająca modele oznacza neutralny poziom odpowiedzi.

Analizując powstałe w ten sposób wyniki mogliśmy stwierdzić, że średnia punktacja odpowiedzi na pytania testu sytuuje się dla każdej z osi blisko poziomu neutralnego, za każdym razem jednak z niewielkim przesunięciem w kierunku wartości, które uznaliśmy za korzystne dla rozwoju kapitału społecznego. Równocześnie można zaobserwować pewne zróżnicowania i prawidłowości związane z wiekiem i płcią oraz różnice dla każdej z osi, związane zarówno z usytuowaniem się wartości przeciętnych, jak i wartości skrajnych.

Najbliżej środka modelu sytuują się średnie odpowiedzi dla osi 1 (ukomórkowanie vs. wspólnota) przechylając się jednak w stronę wspólnotowości w sieci (nieco bardziej u mężczyzn niż u kobiet). U mężczyzn w osi 1 występuje też mniejszy rozstęp postaw (punkty skrajne bliżej środka). Można zatem przyjąć, że w tym przypadku mężczyźni mogą wykazywać nieco większą skłonność do podejmowania w sieci działań w kierunku poszerzania sfery identyfikacji i do działań zbiorowych; w przypadku kobiet występować może nieco silniejsze nastawienie na samorealizację indywidualną i realizację celów osobistych. Może to oznaczać też nieco wyraźniejsze nastawienie na wykorzystanie nowych mediów w celach rozrywkowych.

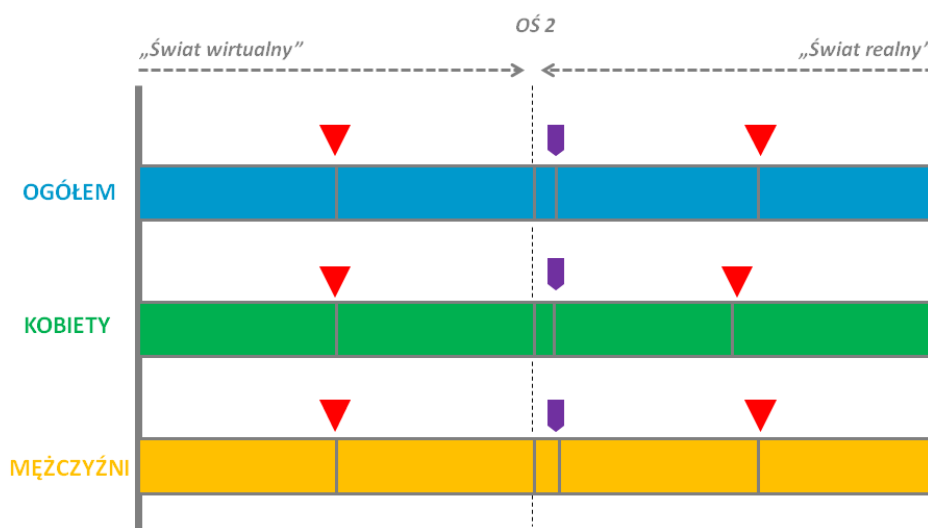
Wykres 7 Odpowiedzi testu postaw – Oś 1 ukomórkowanie/wspólnota, rozkład ogółem i wg płci

Źródło: Wyniki badania CAPI

Nieco dalej od poziomu neutralnego (w stronę sieci jako uzupełnienia aktywności w świecie realnym) przechylają się postawy w osi 2, przy czym ponownie możemy obserwować nieco większe odchylenie wartości przeciętnych u mężczyzn. U mężczyzn obserwujemy też wyraźniejsze odchylenie wartości skrajnych w kierunku bieguna „świata realnego”. Sugerować to może nieco bardziej pragmatyczny (i mniej nastawiony na rozrywkę) stosunek do cyfrowych technologii komunikacyjnych.

Wykres 8 Odpowiedzi testu postaw – Oś 2 świat wirtualny/świat realny, rozkład ogółem i wg płci

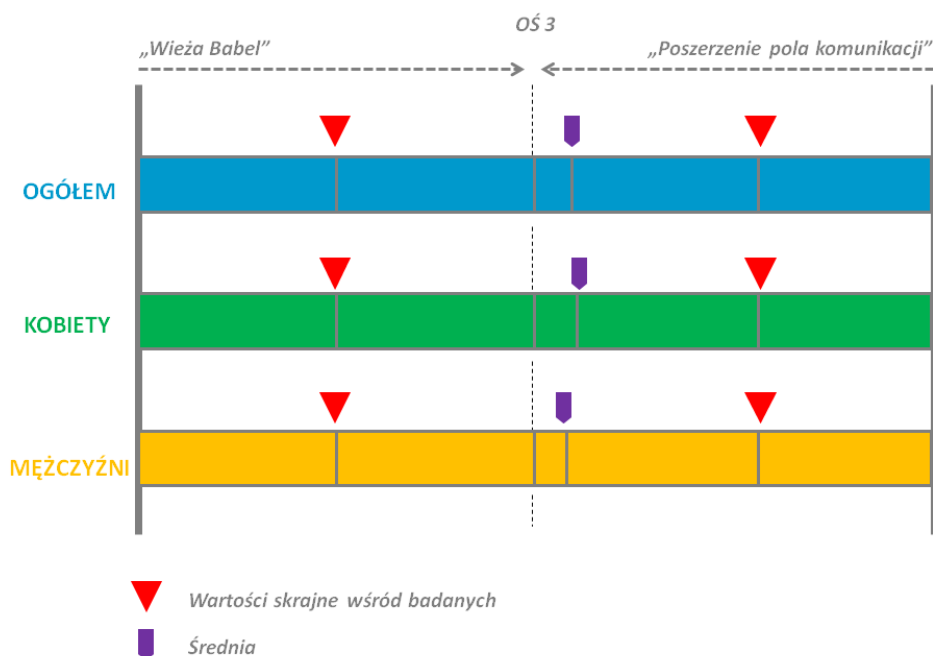

Źródło: Wyniki badania CAPI

Zdecydowanie najdalej od poziomu neutralnego odchylają się postawy mieszkańców obszarów wiejskich w Osi 3 (w stronę sieci jako obszaru komunikacji równorzędnej z innymi, jako szansy na poszerzenie komunikacji). Tym razem postawy dalsze

neutralnego poziomu prezentują kobiety, co można interpretować jako wyraz mniejszych obaw żywionych wobec komunikacji internetowej. W obu przypadkach podobne są jednak poziomy wartości skrajnych, co każe do tego wyniku podchodzić z pewną ostrożnością.

Wykres 9 Odpowiedzi testu postaw – Oś 3 wieża Babel/poszerzenie pola komunikacji, rozkład ogółem i wg płci

Źródło: Wyniki badania CAPI

Postawy mieszkańców obszarów wiejskich w kontekście sieci dużo wyraźniej niż z płcią skorelowane są z wiekiem.

W przypadku osi 1 postawy odchylają się w stronę wspólnotowości w sieci wraz ze wzrostem wieku osoby. Warto też zwrócić uwagę na stosunkowo mały rozstęp wartości skrajnych tej osi wśród osób w wieku 40-59 lat, a zarazem bardzo wyraźne odchylenie wartości skrajnych ku wspólnotowości w przypadku osób najstarszych. Równocześnie widzimy, że wśród najmłodszych występuje:

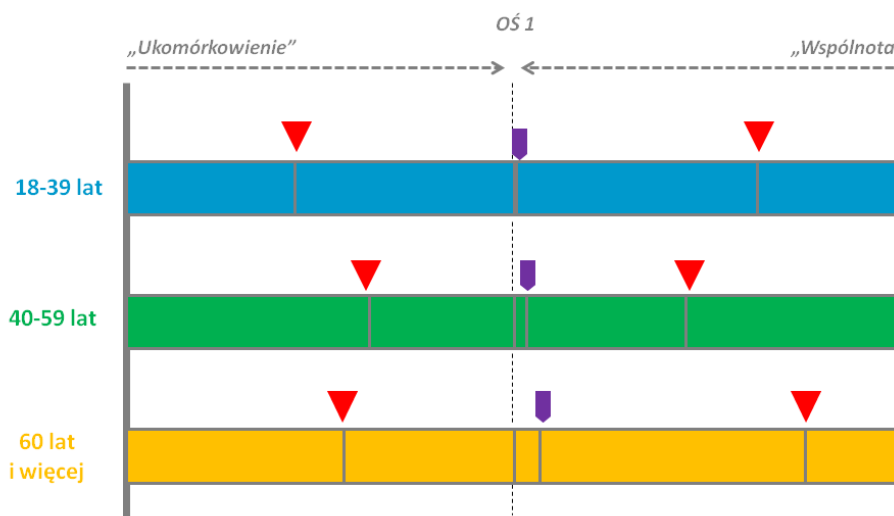
- po pierwsze – duże zróżnicowanie wyników, od wyraźnego nastawienia na samorealizację po skłonność do zachowań wspólnotowych;
- po drugie – wyraźnie większą niż w pozostałych kategoriach wiekowych skłonność do sieciowego indywidualizmu (niemal neutralny poziom wartości przeciętnych).

Oznaczałoby to, że osoby młodsze reprezentują nieco inny, niż w przypadku osób starszych wzorec postaw komunikacyjnych: nacechowany większym indywidualizmem, ale i ze skłonnością do tworzenia wspólnot, które ze względu na ów indywidualizm będą zapewne bardziej wspólnotami zadaniowymi, tworzonymi ad hoc, co zarazem może skutkować stosunkowo niskim poziomem kapitału społecznego⁷⁴. Natomiast wzorce postaw osób starszych w Internecie mogą być związane z trwałością tradycyjnych,

⁷⁴ Podobne wyniki uzyskano w testach postaw realizowanych w badaniu dotyczącym turystyki wiejskiej (Agrotec Polska, 2012), gdzie osoby najmłodsze charakteryzowały się najniższym poziomem zaufania do innych ludzi, a zarazem największą niechęcią do tworzenia trwałych relacji społecznych

wiejskich zachowań wspólnotowych i związanych z tym silniejszym nastawieniem na tworzenie relacji trwałych.

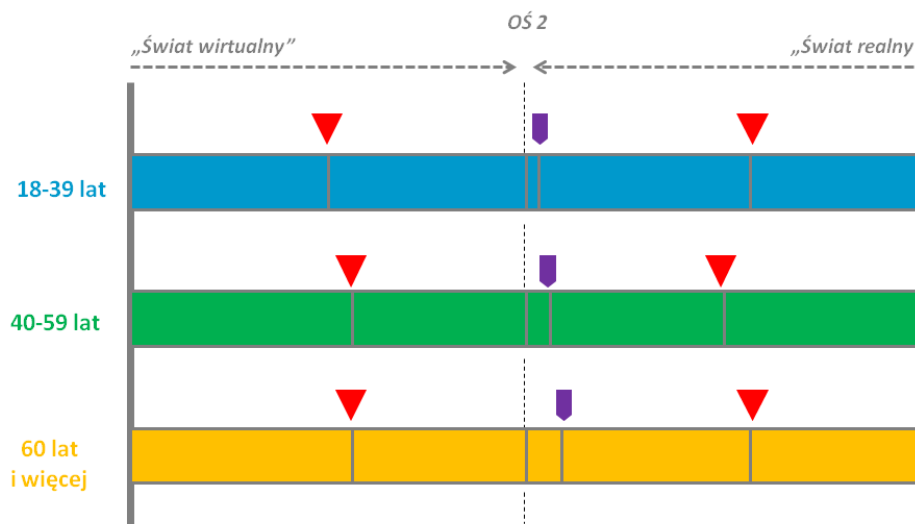
Wykres 10 Odpowiedzi testu postaw – Oś 1 ukomórkowanie/wspólnota, wg wieku

Źródło: Wyniki badania CAPI

Podobną tendencję można zauważyć w osi 2, gdzie postawy wędrują w stronę "świata realnego" (sieć jako uzupełnienie aktywności) wraz ze wzrostem wieku. W tej osi również najmniejszy rozstęp między postawami skrajnymi występuje w grupie respondentów w wieku 40-59 lat.

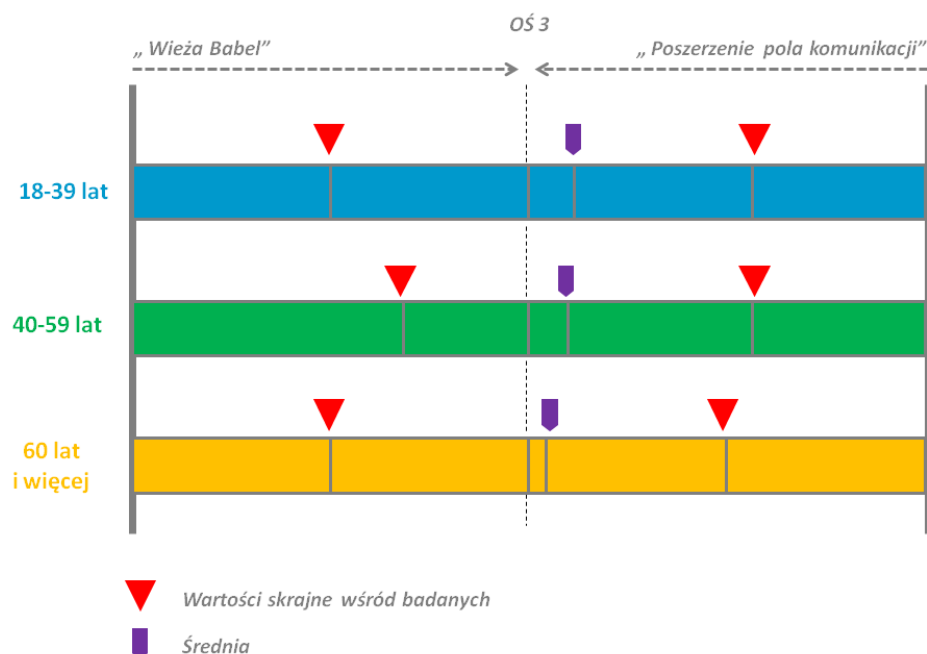
Wykres 11 Odpowiedzi testu postaw – Oś 2 świat wirtualny/świat realny, rozkład wg wieku

Źródło: Wyniki badania CAPI

Z kolei odwrotną tendencję można zauważyć w osi 3. Postawy wraz z wiekiem zbliżają się do środka modelu, co oznacza, że sieć w coraz mniejszym stopniu stanowi równorzędny z innymi obszar komunikacji. Zauważyć też można wyraźne zbliżenie do poziomu neutralnego wartości skrajnej „poszerzenie pola komunikacji” dla osób najstarszych, co może sugerować większą nieufność wobec Internetu w tej kategorii wiekowej.

Wykres 12 Odpowiedzi testu postaw – Oś 3 wieża Babel/poszerzenie pola komunikacji, wg płci

Źródło: Wyniki badania CAPI

Postawy mieszkańców obszarów wiejskich w kontekście użytkowania sieci w mniejszym stopniu są skorelowane z wykształceniem. Podstawowe tendencje dotyczą tego, że postawy osób z niższym poziomem wykształcenia (podstawowe, gimnazjalne, zawodowe) przechylają się bardziej niż u osób z wyższym poziomem wykształcenia (średnie, wyższe) w stronę „świata realnego” - sieć jako uzupełnienie aktywności. U osób z wyższym poziomem wykształcenia występuje dosyć duży rozstęp w osi 1 (ukomórkowanie vs. wspólnota).

Podsumowując, odnotować należy przede wszystkim to, że wszystkie wartości przeciętne wyników testu sytuują się **po stronie postaw sprzyjających budowaniu kapitału społecznego**. Niepokojące może być natomiast to, że postawy młodszych użytkowników cyfrowych technologii informacyjnych sytuują się zdecydowanie bliżej poziomów neutralnych, niż w przypadku użytkowników starszych, za wyjątkiem osi 3, co z kolei wskazuje, że wraz z wiekiem obniża się postrzeganie cyfrowych technologii komunikacyjnych jako użytecznych. Trudno ocenić, czy taki rozkład postaw jest wyrazem pewnej tendencji – od „wspólnotowości” do „nomadyczności”, od budowania relacji trwałych i wieloaspektowych do budowania relacji krótkotrwałych i zadaniowych, inaczej mówiąc, czy jest to symptom jakiejś wyraźnej zmiany społecznej, związanej tyleż z rozwojem *społeczeństwa sieci*, co z obserwowaną dekompozycją tradycyjnej wspólnoty wiejskiej i wspólnot lokalnych. Badanie nie dostarcza jednoznacznych przesłanek do wnioskowania w tym kierunku. Najprawdopodobniej mamy do czynienia z kontaminacją dwóch procesów: procesu kształtowania się nowych form społecznych, dla których kategoria *społeczeństwo sieci* jest dość pojemnym i zarazem dość precyzyjnym określeniem oraz procesu naturalnej ewolucji ról społecznych i poglądów, związanych z wiekiem.

6. Czy sieć wzmóc może sąsiedzką więź?

Czy 40% respondentów, deklarujących, że za pośrednictwem Internetu poszukują informacji na temat tego, co dzieje się w najbliższym otoczeniu to dużo, czy mało? Jaki wniosek wyciągnąć można z tego, że najmłodszy użytkownicy technologii cyfrowych są w stosunkowo niewielkim stopniu skłonni do tego, by korzystać z nich w celu nawiązywania realnych relacji społecznych? Co wynika z faktu, że osoby starsze, korzystające z Internetu, traktują go z dużą dozą nieufności i raczej nie wykazują gotowości do potraktowania cyfrowych technologii informacyjnych jako użytecznego narzędzia aktywności społecznej? Pytania te można postawić, próbując zinterpretować przedstawione wyżej wyniki badań w kontekście oceny możliwości reintegracji wiejskich społeczności lokalnych w oparciu o kulturę Web 2.0.

Wiejscy użytkownicy cyfrowych technologii komunikacyjnych – szczególnie młodszy, a także ci starsi, którzy są z nimi bardziej obcy – funkcjonują raczej w sieciach, społecznościach i obiegach globalnych, niż lokalnych. Internet nie jest postrzegany jako instrument komunikacji w obrębie lokalnej społeczności, a raczej jako instrument izolacji jednostek, kierujący ich społeczną aktywność na zewnątrz. Globalna wioska nie tyle jest wioską, co ogarniającym cały świat *megalopolis*, w którym tendencją naturalną jest ograniczenie, a nawet zanik lokalnych, wspólnotowych więzi. Pytanie, jakie w tej sytuacji należy postawić, brzmi: czy w przypadku współczesnej, polskiej wsi fakt wspólnego zamieszkiwania terytorium ma na tyle duże znaczenie, by miało sens – posługując się instrumentarium Web 2.0 – dążenie do odbudowy w obrębie „globalnej wioski” – wioski prawdziwych. Wyniki badania wskazują, że nie będzie to raczej proces zachodzący samoczynnie.

Taka sytuacja nie powinna dziwić, jeśli weźmiemy pod uwagę wynik analizy „sieciowej oferty” gminnych samorządów, Lokalnych Grup Działania oraz Lokalnych Grup Rybackich, których strony w większości stanowią raczej „słupy ogłoszeniowe”, a nie miejsca, wokół których może powstawać internetowa społeczność. Podobny zarzut wysunąć można pod adresem KSOW, zwłaszcza w kontekście przytoczonych w tym raporcie przykładów rozwiązań zagranicznych, których adaptacja wydaje się warta rozważenia. Z inicjatyw sieciowych związanych z wsią wynika również, że nieobecne praktycznie w polskim Internecie dziennikarstwo obywatelskie o tematyce wiejskiej, brak silnej liczebnie i ciekawej merytorycznie wiejskiej blogosfery czy aktywnych forów dyskusyjnych. Pasywność wiejskich użytkowników Internetu jest tyleż wynikiem ich deficytów w zakresie kompetencji komunikacyjnych, co braku inicjatyw i narzędzi, które mogłyby prowadzić do zmiany tej sytuacji.

Z jednej strony nie sposób nie zauważyć, że w ciągu ostatnich lat **powstała infrastruktura instytucjonalna, która wręcz wymaga szerszego zastosowania instrumentów Web 2.0**, by lepiej spełniała cele, dla których jest tworzona. To oczywiście przede wszystkim obejmująca niemal wszystkie polskie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie sieć Lokalnych Grup Działania i Lokalnych Grup Rybackich. To także wzrost znaczenia samorządów wiejskich. Wreszcie – choć tutaj daleko jeszcze do osiągnięcia „masy krytycznej” – ma miejsce proces samoorganizacji społeczności wiejskich poprzez rozwój organizacji pozarządowych. Inicjatywy takie, jak wykorzystywanie Internetu do zarządzania sołectwem czy integracja wiejskich i małomiasteczkowych bibliotek w projekcie Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej pokazuje, że istnieją ośrodki krystalizacji takich inicjatyw. Studium przypadku sołectw

zarządzanych internetowo wykazało, że popyt na takie rozwiązania jest znaczny. Konieczne jest natomiast opracowanie narzędzi, które mogłyby zostać wykorzystane przez zainteresowanych sołtysów, nieposiadających wystarczających kompetencji, by takie narzędzia konstruować samemu.

Problem braku narzędzi jest też problemem szerszym. Istnienie odpowiedniej infrastruktury instytucjonalnej oraz proces wyłaniania się liderów lokalnych, którzy mogliby dzięki instrumentom Web 2.0 osiągać większą skuteczność w swoich działaniach, zderza się z podstawowym deficytem kompetencji komunikacyjnych mieszkańców obszarów wiejskich, który określić można jako **blokadę ekspresji**.

Na blokadę ekspresji składa się kilka czynników:

- **Wzór kulturowy**, promujący konformizm, niewyróżnianie się, niechęć do manifestującej się zbyt jawnie konkurencji między jednostkami. W jakimś sensie jest on strukturą długiego trwania, u fundamentów której możemy odnaleźć opisany wcześniej model „tradycyjnej społeczności wiejskiej” czy konformizujące i uniformizujące praktyki komunizmu. Ta struktura długiego trwania to model „kultury nastawionej na wyrażenie” (mimo ideologicznej fasady sugerującej model zupełnie inny) – w której spór, debata, występowanie różnych poglądów oznacza ryzyko całkowitego zakwestionowania porządku rzeczywistości, co widać bardzo wyraźnie w modelu „polskiego sporu internetowego”, tak często przypominającego spór Kaziuka z gromadą z *Konopielki*, gdzie różnica poglądów jest zwykle powodem do zdeprecjonowania adwersarza we wszystkich aspektach; widać to również w deklarowanej wielokrotnie w wywiadach obawie przed agresją w sieci; widać także w deklarowanym „wstydzie przed wypowiedaniem własnych poglądów” (bo mogą zostać zakwestionowane). Ta struktura długiego trwania to model harmonii osiągananej przez zgodę, a nie przez negocjacje.
- **Praktyki edukacyjne**, które nie sprzyjają odwadze w wypowiedaniu się. Tutaj także ideologiczna fasada sugeruje inną treść, niż ta, na którą wskazują praktyki rzeczywiste. Z jednej strony jest to przeniesienie opisanego wyżej wzoru kulturowego do konkretnej sfery, czyli edukacji, gdyż jego nosicielami są zarówno nauczyciele, jak i uczniowie. Z drugiej strony, edukacja nastawiona na standaryzację wyników, w podtekście zawierająca nieufność wobec autorytetu i talentu nauczyciela, sprowadzająca się do realizacji procedur – nie promuje raczej oryginalności czy innowacyjności, bardziej wzmacnia konformizm.
- **Problem wtórnej alfabetyzacji**, tworzenie się nowego alfabetyzmu cyfrowego. W tym wypadku postgutenbergowska *digital literacy* nakłada się na inną strukturę długiego trwania – pamięć kultury działającej w oparciu o przekaz oralny. Dla większości badanych wypowiedanie się na piśmie nie stanowi naturalnej formy ekspresji. Jest to raczej forma odświętna, wymagająca odejścia od naturalności przekazu (*pisanie jak się mówi*), a przede wszystkim ryzykowna, bo wymogom formy można nie sprostać. Oznacza to czasem brak potrzeby ekspresji na piśmie, czasem powstrzymanie się od niej z powodu świadomości braku kompetencji, często – wypowiedanie się w stylu naśladowującym różne style oficjalne. Blokada ekspresji oznacza tu po prostu brak świadomości stylu i brak panowania nad żywiołem tekstu pisanego.

Problem braku narzędzi to także problem braku rozpoznania, **co jest dzisiaj kontekstem i specyfiką komunikacji w społecznościach wiejskich**. Oznacza to konieczność udzielenia odpowiedzi na bardzo proste – w konstrukcji – pytanie, które jest pytaniem o tyle złożonym, że można na nie udzielić wielu niezależnych od siebie odpowiedzi: co dzisiaj obchodzi ludzi na wsi?

Pierwszym z takich obszarów zainteresowania jest niewątpliwie **działalność gospodarcza**, notabene nie tylko rolnicza. Prowadzenie firmy na wsi lub towarowego gospodarstwa wiąże się zwykle z większymi utrudnieniami w dostępie do informacji, do klienta, do kontaktów z partnerami niż w przypadku działalności w mieście, gdzie większość instytucji otoczenia biznesu jest łatwo dostępna. Oprócz globalnych i krajowych sieci, z których korzystają badani (uczestnicy wywiadów zogniskowanych) korzystne byłoby budowanie zatem lokalnych sieci otoczenia biznesu, których brak. Platformami mogą być tutaj strony LGD i LGR. Szczególnym obszarem działalności gospodarczej, w którym możliwa jest zarówno wymiana doświadczeń w skali krajowej, regionalnej i lokalnej, jest **turystyka wiejska**. Turystyka wiejska bowiem to nie tylko promocja pojedynczych gospodarstw, lecz wymagająca współpracy promocja produktów turystycznych i regionów, a także dziedzina gospodarki, w której konkurencja powinna mieć miejsce raczej między regionami turystycznymi, a nie poszczególnymi usługodawcami.

Drugi obszar zainteresowań to **polityka lokalna, zarządzanie społecznością, sprawy publiczne**. Przykładem rozwiązania, które może być wdrożone od razu, są pomysły wykorzystania Internetu do zarządzania sołectwem. W tym obszarze jednak jest duże pole do zagospodarowania przez niezależne dziennikarstwo obywatelskie i organizacje pozarządowe. W chwili obecnej jedynym w zasadzie podmiotem, który ma wpływ na ten obszar jest samorząd, co ma zarówno dobre, jak i złe strony. Dobrą jest istnienie jakiegokolwiek instytucji, która organizuje życie publiczne i przynajmniej w tym zakresie, jaki wiąże się z wyborami – inspiruje debatę. Samorządy jednak, z uwagi na to, że są często głównymi pracodawcami w gminie i często jako jedyny podmiot dysponują wystarczającym potencjałem kompetencji i potencjałem finansowym do pozyskiwania i wykorzystywania środków unijnych – monopolizują życie publiczne i mogą utrudniać pojawianie się inicjatyw niezależnych. Bardzo wiele zależy w tym przypadku od postaw wójtów lub burmistrzów. Przykładem może być tworzenie LGD i LGR: tam, gdzie przy ich zakładaniu samorządy odgrywały dużą rolę, uzyskiwały one mocną pozycję w społecznościach lokalnych. Dalsze ich losy zależały jednak od postaw samorządowców: tam, gdzie wójtowie i burmistrzowie wycofywali się z bezpośredniego zarządzania LGD czy LGR, tworzyły one zazwyczaj ważną wartość dodaną w zarządzaniu terytorium. W momencie, gdy w zarządach dominowali samorządowcy – LGD i LGR stawały się po prostu instrumentem pozyskiwania środków unijnych dla gmin.

Trzeci obszar zainteresowań wiąże się ze zjawiskiem **„społecznego tworzenia tożsamości”**. Tradycje lokalne w globalizującym się społeczeństwie stały się dobrym narzędziem budowania własnej marki, wizerunku, promocji. Posiadanie tradycji staje się wartością. Charakterystyczne jest zarazem, że „twórcami” tych lokalnych tożsamości są często przyjezdni, z reguły przetwarzający je wg własnych kodów i tworzący swoiste artefakty w kulturowej przestrzeni wiejskiej, często dość obce wrażliwości większości jej mieszkańców, za to uzyskujące mocną pozycję w pejzażu kultury globalnej (np. Fundacja Pogranicze w Sejnach, teatr Węgajty itp.). W ramach tych działań mieszkań wsi mogą

znajdować swoje pole zaangażowania, mogą być one traktowane przez nich jako wizytówka promocyjna, nie są natomiast owocem ich społecznej kreacji, przynajmniej na początku. Jeżeli pominąć tego typu inicjatywy, to trudno nie zgodzić się z Tomaszem Szlendakiem, który zauważa, iż *wsie i małe miasta w Polsce są bardzo jednorodne pod względem pejzażu kulturalnego*⁷⁵. „Społeczne poszukiwanie tożsamości” odbywa się wszędzie według podobnego wzorca, który nie bez powodu został określony jako „kultura festynu”. Wynika to z dominującej roli samorządu w polskiej gminie wiejskiej, czego efektem jest „kultura samorządowo wystandaryzowana”⁷⁶.

W każdym z tych trzech obszarów możemy odnotowywać aktywność mieszkańców wsi w środowisku nowych mediów cyfrowych, jest to jednak zazwyczaj aktywność prywatna, zróżnicowana wg zainteresowań, wykształcenia, wieku i wielu innych indywidualizujących czynników. Aktywność publiczna, związana z faktem przynależności do społeczności lokalnej jest zjawiskiem zdecydowanie rzadszym, ponadto, jak widać zwłaszcza na przykładzie „sfery tożsamości”, nie charakteryzuje się szczególną pomysłowością i oryginalnością. Nie powinno to być zaskoczeniem: naturalną konsekwencją blokady ekspresji musi być **blokada kreatywności**.

Rodzaj deficytów, jaki obserwujemy, powoduje, że edukacja medialna, która mogłaby przyczyniać się do wzrostu poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich, powinna zmierzać w dwóch kierunkach:

Po pierwsze, w kierunku **zmian mentalnościowych**, pojmowanych jako **przezwyciężanie blokady ekspresji**. Oznacza to nacisk na **łączenie edukacji medialnej z edukacją obywatelską**; oznacza także **kształtowanie indywidualnych postaw i otoczenia** w taki sposób, by publiczna ekspresja nie była przedmiotem represji i źródłem wstydu. Tego rodzaju zmiany, jak kształtowanie postaw zapoczątkowane mogą być najłatwiej w przypadku najmłodszych członków społeczności, co oznacza, że miejscem, gdzie taka edukacja może być najskuteczniejsza – jest szkoła, zaś powinna ona zaczynać się już w przedszkolu. W tym przypadku, wobec mocno zazwyczaj ugruntowanych postaw dorosłych, najbardziej skuteczny wydaje się kierunek oddziaływania edukacyjnego, który Margaret Mead uważała za właściwy dla szybko zmieniającego się świata: podejście **prefiguratywne**, czyli przekaz wiedzy i wartości dorosłym przez dzieci.

Po drugie wszakże – nie należy zapominać, że sposób myślenia o edukacji, zarówno zapisany w podstawach programowych, przyjętych metodach nauczania i strukturach administrowania oświatą, jak i przejawiający się w postawach nauczycieli – również jest strukturą długiego trwania, czyli podlega zmianom powolnym i nie zawsze zgodnym z intencjami projektujących interwencję w tym obszarze. Można zatem przyjąć, że postulat zmian mentalnościowych będzie postulatem zasadniczo słusznym i nawet punktowo stosowalnym, ale bardziej skuteczne wydaje się **wykorzystanie już istniejących na obszarach wiejskich potencjałów**, które obudzić można przez **dostarczanie odpowiednich narzędzi**. I tak, na przykład, wobec wyraźnego deficytu dziennikarstwa obywatelskiego można zadbać o organizację warsztatów dla zainteresowanych (którzy zapewne się znajdą) i opracowanie zestawów narzędzi, oprogramowania, podręczników – swoistych start up-ów dla pragnących realizować tego rodzaju inicjatywę. Istotne w tym przypadku byłoby także pobudzenie zainteresowania

⁷⁵ Tomasz Szlendak, ibidem.

⁷⁶ Tomasz Szlendak, ibidem.

i życzliwości – najlepiej owocującej wsparciem finansowym – ze strony przedstawicieli lokalnego samorządu. Tego rodzaju start-up-y takie mogą być przygotowywane dla różnych obszarów aktywności: biznesu, kultury, zarządzania. Można przyjąć, że „wrzucenie” w ileś społeczności wiejskich takich porcji know-how, za którymi powinna iść też jakaś motywacja prestiżowa lub finansowa (nagroda, grant, publikacja...) – stwarza przynajmniej szansę, by, po pierwsze, przełamać barierę ekspresji. Po drugie jednak, przede wszystkim, stwarza szansę na pobudzenie kreatywności mieszkańców wsi. W rozdziale następnym, w którym przedstawiamy usystematyzowane rekomendacje wynikające z badania, przedstawiamy tę propozycję bardziej szczegółowo.

Nie należy zapominać też, że ważnym wymiarem sytuacji społecznej na obszarach wiejskich, z którego wynikają pewne szanse i bariery dla kształtowania się kapitału społecznego – jest **interwencja prorozwojowa, dofinansowana ze środków Unii Europejskiej**. Szanse wydają się wynikać z zakresu tej interwencji oraz wielkości środków finansowych, które są na nią przeznaczane; bariery natomiast wiążą się z jej formułą, której zarzuca się nadmierne zbiurokratyzowanie i uzależnienie od potencjału instytucjonalnego samorządów oraz niewystarczającą partycypację organizacji pozarządowych, grup nieformalnych, środowisk niezainteresowanych politycznymi aspektami życia lokalnej społeczności, lokalnych liderów i autorytetów społecznych. Wydaje mi się, że obecnie realna funkcja lokalnego lidera społecznego wiąże się z jego umiejętnościami aplikowania o środki europejskie i administrowania dofinansowanymi z tych środków projektami, co automatycznie wzmacnia pozycję liderów samorządowych lub mających wsparcie silnych (w sensie tak kapitału finansowego, jak instytucjonalnego) organizacji i struktur. Czyli, przede wszystkim: urzędów gmin, LGD, LGR, Izby Rolniczych, stowarzyszeń agroturystycznych itp. Komunikacja, związana z tą problematyką odbywa się głównie w obrębie takich „silnych struktur”, przy wykorzystaniu ich kanałów komunikacyjnych i ma raczej charakter ogólnokrajowy, a nie lokalny, czyli wspólnotowo-sąsiedzki. Realizatorzy projektów bardziej zainteresowani są tworzeniem regionalnych i krajowych struktur wsparcia dla własnej działalności (czyli tworzeniem ekskluzywnych raczej, a nie inkluzywnych sieci), zaś w mniejszym stopniu zależy im na tworzeniu społecznego otoczenia projektów tam, gdzie są one realizowane. LGD i LGR nie kreują szerszych społeczności związanych ze swoją działalnością: przyciągają przede wszystkim zainteresowanych pozyskaniem środków projektodawców, przy czym z uwagi na brak rozbudowanych lokalnych sieci komunikacji, związanych z ich działalnością – są to zapewne nie wszyscy potencjalni nosiciele pomysłów ważnych dla społeczności, a także nie wszyscy, którzy ze środków europejskich mogliby skorzystać, lecz nie korzystają, gdyż brak im odpowiedniej informacji, zachęty czy partnerów. Ponieważ nie ma problemów z samym wykorzystaniem środków – potrzeba lepszej komunikacji związanej z tym obszarem nie wydaje się oczywista, a nawet może być przez obecnych beneficjentów postrzegana jako źródło konkurencji. Brak konkurencji – choć zapewne dla obecnych beneficjentów wygodny – prowadzi jednak do tego, że realizowane są projekty niewątpliwie przydatne, lecz mało oryginalne (za to łatwe w realizacji i nienastręczające problemów ze sprawozdawczością, jak np. powtarzające się nagminnie jako temat tzw. „małych projektów” w ramach 4 Osi PROW 2007-2013 - remonty świetlic), niezbyt innowacyjne i przede wszystkim będące kalkami „dobrych praktyk” znanych skądinąd, czego skutkiem jest m.in. wspomniana już „samorządowa standaryzacja kultury”. Lokalne dziennikarstwo obywatelskie, fora dyskusyjne, blogi – których rozwój jest, naszym zdaniem, uwarunkowany w pierwszym rzędzie dostarczeniem odpowiednich

narzędzi oraz know-how – mogłyby prowadzić do zmiany tej sytuacji. Na pewno projekty rozwojowe – jako że ich realizacja albo odpowiada interesom członków społeczności, albo je narusza, a rzadko pozostaje dla nich neutralna – powinny stać się zaczynem dyskusji nie tylko w ekskluzywnych środowiskach projektodawców, ale przede wszystkim wśród tych, których interesom projekty sprzyjają lub zagrażają, czyli tym, których w tych kontekście zwie się po angielsku „stakeholders”, co nie do końca adekwatnie tłumaczone jest jako „interesariusze”. Przełamanie bariery ekspresji w tym przypadku może mieć duże znaczenie dla tworzenia społecznego otoczenia projektów i na pewno będzie się przyczyniało do tego, by realizowane były te, które w największej mierze odpowiadają potrzebom lokalnych społeczności.

W tych okolicznościach poszerzony powinien zostać **zakres pojęcia lidera wiejskiego**. Właściwie nie o poszerzeniu w tym przypadku należy mówić, lecz raczej o przywróceniu funkcji wcześniejszej: nie tylko organizatora społecznej aktywności, ale także jej inspiratora, facilitatora czy wreszcie – społecznego autorytetu. Sieć – jeśli stanie się obszarem sąsiedzkich kontaktów – jest dla takiej osoby naturalnym środowiskiem komunikacji – znów pod warunkiem, że zostaną w tym celu stworzone odpowiednie narzędzia: start-upy platform, w oparciu o które można tworzyć i promować lokalne portale, media internetowe, platformy blogowe itp. Narzędzia takie można tworzyć w oparciu o dostępne już w sieci usługi – np. serwisy społecznościowe, pokazując przede wszystkim, jak wykorzystać je do celów komunikacji lokalnej. W społeczności wiejskiej, w której nie sposób mówić o „wspólnej pracy” czy „wspólnych rządach”, w społeczności, której członkowie o wiele mniej niż dawniej mają okazji by spotykać się, w której trudno o klasyczną przestrzeń publiczną – przestrzeń wirtualna staje się tym obszarem, w którym lider i jego działania mogą być dla współmieszkańców rzeczywiście widoczne; jest też praktycznie jedyną przestrzenią, w której może przemówić praktycznie do wszystkich, z pewnością – do wszystkich zainteresowanych. Gdyż – jak wyraźnie wynika z naszego badania – bariera braku umiejętności w korzystaniu z nowych mediów jest już na obszarach wiejskich problemem szybko tracącym na znaczeniu.

Barierą, którą należy przezwyciężyć, jest **pozostawanie większości wiejskich użytkowników nowych mediów w sferze kultury Web 1.0**, to, że przeciętny mieszkaniec wsi jest w sieci bardziej konsumentem gotowych treści niż ich wytwórcą lub współtwórcą, bardziej *smart shopperem* w supermarkecie informacji i rozrywki, niż świadomym swoich możliwości prosumentem w interaktywnej rzeczywistości nowych mediów. Na pytanie, na ile jest to nastawienie trwałe, a na ile wynika z przyczyn incydentalnych i podlegających interwencji – odpowiedzieć można jedynie za pomocą swego eksperymentu społecznego: wprowadzając do społeczności wiejskich narzędzia, które albo zostaną podchwycone i wykorzystane, albo nie znajdą odbiorców.

Opracowanie takich narzędzi (start-upów) wymaga odpowiedzi na kilka pytań:

- Kto mógłby być przede wszystkim ich odbiorcą, czyli jakie są grupy docelowe potencjalnej oferty?
- Jakiego rodzaju narzędzia odpowiadają na zapotrzebowanie poszczególnych grup docelowych?
- Jakie działania powinny towarzyszyć wprowadzeniu na rynek każdego z ewentualnych start-upów: z zakresu promocji, edukacji, finansowania itp.?

- Kto (jakie instytucje, organizacje) posiada potencjał i kompetencje, by tego rodzaju działania prowadzić?

Odpowiedzi na te pytania wykraczają poza zakres zrealizowanego badania. Wynika stąd wniosek, że badanie wymaga kontynuacji. Dalsze badanie powinno skupiać się na identyfikacji potencjalnych grup docelowych, ale przede wszystkim, jeżeli ma być krokiem naprzód w stosunku do już wypracowanych rekomendacji – powinno być połączone z konsultacjami z potencjalnymi realizatorami działań, które, metodami warsztatowymi, prowadziłyby do wypracowania przynajmniej wstępnych propozycji działań wspierających tworzenie wspomnianych narzędzi. Wynikiem tych konsultacji mogą być również konkretne projekty, rozwiązania z zakresu finansowania, i promocji, które mogą stanowić zestaw propozycji do wykorzystania w warunkach lokalnych – tam gdzie spotykają się z zainteresowaniem i okażą skuteczne.

7. Co robić? Rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Oczekiwany efekt	Adresat rekomendacji
1.	Dostęp do szerokopasmowego Internetu przestaje być uważany za problem. Normą staje się komputer w gospodarstwie domowym (nawet jeśli nie można mówić o fakcie już zaistniałym, to na pewno o tendencji), z lepszym lub gorszym, zwykle coraz lepszym dostępem do sieci. Na wyposażenie wiejskiego gospodarstwa składa się też telewizyjna platforma cyfrowa. Nie różnicuje mieszkańca wsi od mieszkańca miasta posiadanie smartfona, czy tabletu (choć i tu można raczej mówić o tendencji, a nie o zaistniałym fakcie). Bariera wykluczenia cyfrowego przebiega w tej chwili pomiędzy użytkownikami cyfrowych technologii komunikacyjnych, dysponującymi kompetencjami aktywne korzystanie z możliwości tego technologicznego środowiska, a użytkownikami skazanymi na bierną konsumpcję jego zawartości. Komunikacja internetowa wrosła mocno w tkankę społeczną wsi i większości respondentów trudno wyobrazić sobie sytuację, gdyby tej formy komunikacji zabrakło.	Zidentyfikowanie „liderów innowacji”, czyli osób o wysokich kompetencjach komunikacyjnych, podejmujących próby wykorzystania nowych mediów w działaniach na rzecz integracji swojej społeczności (przykład: zarządzający przez Internet sołtysi). Opracowanie na podstawie ich doświadczeń cyfrowych „pakietów narzędziowych” (start-upów) do obsługi tego typu inicjatyw, które mogą być pomocne dla innych osób pełniących podobne role lub chcących realizować podobne projekty, dystrybuowanych na zasadzie freeware (np. platforma komunikacyjna do zarządzania sołectwem).	Przełamanie blokady ekspresji i blokady kreatywności, które determinują bierne korzystanie mieszkańców wsi z nowych mediów. Stworzenie szansy dla uruchomienia „uśpionych” potencjałów społeczności wiejskich	MRiRW KSOW LGR/LGD MKiDN NCK Organizacje pozarządowe Samorządy gmin

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Oczekiwany efekt	Adresat rekomendacji
2.	Przeciętny mieszkaniec wsi jest pasywnym uczestnikiem komunikacji w sieci. Respondenci deklarują co najwyżej korzystanie z serwisów społecznościowych. Internet to przede wszystkim poczta i gazeta (portale informacyjne, czytanie prasy). Do wyjątków należą takie rodzaje aktywności, jak czytanie blogów i komentowanie, udział w grupach dyskusyjnych, aktywność na forach, promocja w sieci takiego czy innego rodzaju własnej działalności. Nie istnieje praktycznie zjawisko takie, jak „wiejska blogosfera”. Dla respondentów badania (osoby od 18 roku życia) sieć jest trochę grząskim gruntem. Nie akceptują anonimowości w sieci (nie do końca...), mają problemy z krytyką i selekcją nadmiaru informacji, nie odnajdują się wobec wpływu, jaki komunikacja w sieci wywiera na język i obyczajowe formy komunikowania się. Generalnie (na podstawie wywiadów zogniskowanych) można stwierdzić, że dominuje postawa nieufna.	1. Organizacja – na wzór <i>Pamiętników chłopów</i> Chałasińskiego - konkursu na „wiejski blog”, ew. kilku różnych konkursów o zróżnicowanej, ale związanej z wsią tematyce. 2. Organizacja konkursów dla LGR, LGD, organizacji pozarządowych, szkół, domów kultury, bibliotek - na inicjatywy społecznościowe, oparte na komunikacji internetowej. Przykładem mogą być Cyfrowe Archiwa Tradycji Lokalnej. 3. Innym rozwiązaniem może być wbudowanie w nową perspektywę programową EFS czy PROW takich działań. Mogą one być również dofinansowane ze środków programów operacyjnych Ministra Kultury	Kształtowanie i rozwój kompetencji komunikacyjnych mieszkańców wsi jako twórców komunikatów. Rozwój <i>digital literacy</i> . Rozwój wiejskiej <i>blogosfery</i> .	MRiRW KSOW LGR/LGD MKiDN NCK
3.	Istnieje grupa szczególnie aktywnych użytkowników sieci, korzystających z komunikacji „w obie strony”, przede wszystkim w celach biznesowych lub	1. Promocja wśród lokalnych organizacji otoczenia biznesu oraz organizacji pozarządowych tworzenia narzędzi	Integracja środowisk biznesowych i zawodowych, związanych ze społecznościami lokalnymi;	Ogólnokrajowe organizacje biznesu, MRiRW,

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Oczekiwany efekt	Adresat rekomendacji
	zawodowych, ale również w celu kontaktu z osobami podobnie myślącymi lub interesującymi się podobnymi rzeczami. Jest to jednak komunikacja raczej o wymiarze globalnym niż lokalnym.	społecznościowych, które mogłyby służyć do komunikacji ich członkom oraz kontaktom z otoczeniem społecznym. 2. Opracowanie start-upów takich narzędzi i dystrybucja ich na zasadzie freeware (np. za pośrednictwem KSOW, ogólnokrajowych organizacji biznesu itp.)	Poprawa warunków prowadzenia biznesu na obszarach wiejskich	PARP
4.	Dobre warsztatowo, poruszające tematykę lokalną dziennikarstwo obywatelskie znalazłoby bez wątpienia odbiorców i współpracowników, jednak pod warunkiem połączenia go z aktywnością pozasieciową, może z radiem czy tv internetową. Oczywiście konieczna jest promocja takich przedsięwzięć (patrz wyżej: pasywność) i wsparcie merytoryczne, a może też finansowe.	1. Organizacja warsztatów dziennikarskich dla młodzieży/wszystkich zainteresowanych uprawianiem dziennikarstwa obywatelskiego. 2. Promocja powierzania uczestnikom takich warsztatów zarządzania serwisami informacyjnymi gmin, LGD, LGR 3. Organizacja konkursów grantowych dla zespołów mających najciekawsze pomysły na formułę lokalnego dziennikarstwa obywatelskiego. 4. Wydanie publikacji książkowej, zawierającej najciekawsze przykłady dziennikarstwa obywatelskiego (ew. jako plon konkursu) pod hasłem – Polska z pierwszej ręki/Polska spoza głównych stron gazet itp.	Poza wspomnianym już wyżej przełamaniem blokad ekspresji i kreacji, rozwój wykorzystania nowych mediów w sferze publicznej.	MRIRW KSOW LGR/LGD MKiDN NCK, Wyższe uczelnie (wydziały dziennikarstwa) Organizacje pozarządowe Samorządy gmin

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Oczekiwany efekt	Adresat rekomendacji
		5. Opracowanie start-upu lokalnej platformy blogowo-dziennikarskiej i dystrybuowanie jej na zasadach feeware		
5.	Lokalne Grupy Działania (LGD), których powstanie miało służyć m.in. mobilizacji kapitału społecznego na obszarach wiejskich, w bardzo niewielkim stopniu wykorzystują w komunikacji z mieszkańcami swoich terenów Internet, a tym bardziej media społecznościowe. Odnotować należy takie inicjatywy wpływające na wykorzystanie mediów na terenach wiejskich, jak Internet na Wsi czy Witryna Wiejska Fundacji Wspomagania Wsi i Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, ale nie można raczej stwierdzić, by nowe media szeroko i spontanicznie były wykorzystywane przez mieszkańców wsi jako instrument inicjatyw obywatelskich, sposób uczestniczenia w kulturze czy metoda nauki	1. Promocja wykorzystania narzędzi społecznościowych i dziennikarstwa obywatelskiego jako instrumentów komunikacji społecznej na obszarach LGD/LGR, a w przyszłości zarządzanych w ramach instrumentu CLLD. 2. Wkomponowanie wsparcia dla takich działań w projektowane programy operacyjne (przede wszystkim EFRROW i EFS) 3. Organizacja szkoleń dla przedstawicieli LGD/LGR z zakresu wykorzystania nowych mediów w komunikacji społecznej	Poprawa jakości komunikacji w ramach LGD/LGR	MRiRW KSOW LGD/LGR, samorządy regionów
6.	Niska jakość informacyjna i ogólnie nieprofesjonalne projektowanie oraz zarządzanie stronami gmin, LGR, LGD	Organizacja szkoleń dla przedstawicieli tych podmiotów z zakresu projektowania stron i zarządzania nimi. Opracowanie start-upów: wzorowa strona gminy, wzorowa strona	Poprawa jakości komunikacji w ramach LGD/LGR Lepsza jakość stron internetowych LGR/LGD Poprawa jakości kompetencji komunikacyjnych osób,	MRiRW KSOW LGD/LGR, samorządy regionów

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Oczekiwany efekt	Adresat rekomendacji
		LGD/LGR	zajmujących się w ramach LGD/LGR zarządzaniem informacją	
7.	Jest wysoce prawdopodobne, że rozwój lokalnych mediów społecznościowych i dziennikarstwa obywatelskiego nie będzie zgodny z interesami przedstawicieli samorządów.	Kampania społeczna, skierowana do samorządowców, ukazująca wartość niezależnej informacji w zarządzaniu gminą	Zmiana nastawienia samorządowców do niezależnych mediów	MRiRW, KSOW Samorządy gmin i regionów
8.	Wiejscy użytkownicy nowych mediów w ograniczonym stopniu są zainteresowani aktywnością w sferze publicznej. W ograniczonym stopniu są aktywni jako prosumenci – charakterystyczna jest raczej postawa smartshoppera. Równocześnie są świadomi, że Internet stał się środowiskiem, do którego przeniosła się znaczna część ich życia: kontakty towarzyskie, zakupy, praca, aktywność kulturalna.	Połączenie edukacji medialnej z edukacją obywatelską i edukacją konsumencką. Oparcie edukacji na uświadamianiu praktycznych korzyści z posiadania rozwiniętych kompetencji komunikacyjnych: bezpieczeństwa i unikania agresji, możliwości nawiązywania interesujących kontaktów, poszerzenia możliwości pracy/możliwości biznesowych, nauki.	Zwiększenie skuteczności edukacji medialnej	MKiDN MEN Organizacje pozarządowe KSOW
9.	Opracowanie narzędzi wspomagających wykorzystanie nowych mediów w komunikacji w ramach wiejskich społeczności lokalnych wymaga odpowiedzi na kilka pytań: Kto mógłby być przede wszystkim ich odbiorcą, czyli jakie są grupy docelowe	Kontynuacja badania „Wiesz czy globalna wioska?” w kierunku uzyskania odpowiedzi na wymienione pytania, wraz z opracowaniem propozycji gotowych projektów do wykorzystania w warunkach lokalnych.	Przełamanie blokady ekspresji, szersze wykorzystanie nowych mediów w komunikacji w ramach społeczności lokalnych.	MKiDN (jako finansujący badanie w ramach Programów Operacyjnych Ministra) Uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, firmy badawcze (jako

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Oczekiwany efekt	Adresat rekomendacji
	potencjalnej oferty? - Jakiego rodzaju narzędzia odpowiadają na zapotrzebowanie poszczególnych grup docelowych? - Jakie działania powinny towarzyszyć wprowadzeniu na rynek każdego z ewentualnych start-upów: z zakresu promocji, edukacji, finansowania itp.? - Kto (jakie instytucje, organizacje) posiada potencjał i kompetencje, by tego rodzaju działania prowadzić?			potencjalni wykonawcy)

Spis ilustracji

Spis rysunków

RYSUNEK 1 WIELOFUNKCYJNOŚĆ OBSZARÓW WIEJSKICH	12
RYSUNEK 2 MAPA OBSZARÓW LOKALNYCH STRATEGII WDRAŻANYCH PRZEZ LOKALNE GRUPY DZIAŁANIA I LOKALNE GRUPY RYBACKIE W KRAJU	16
RYSUNEK 3 SCHEMAT PRZEPŁYWU INFORMACJI W RAMACH KRAJOWEJ SIECI OBSZARÓW WIEJSKICH	17
RYSUNEK 4 ZASIĘG BEZPŁATNEGO INTERNETU SOCJALNEGO OPERATORA AERO 2	19
RYSUNEK 5 PROCENT GOSPODARSTW DOMOWYCH Z DOSTĘPEM DO INTERNETU W WOJEWÓDZTWACH	19
RYSUNEK 6 SPOSÓB WYKORZYSTANIA INTERNETU NA WSI I W MIEŚCIE	21
RYSUNEK 7 LICZBA KOMPUTERÓW Z DOSTĘPEM DO INTERNETU NA 100 UCZNIÓW SZKOŁY PODSTAWOWEJ	37

Spis tabel

TABELA 1 FUNDUSZE WSPÓLNOTOWE, W RAMACH KTÓRYCH MOŻLIWE JEST WSPARCIE ITC NA OBSZARACH WIEJSKICH NA LATA 2007-2013	37
TABELA 2 WYKORZYSTANIE ITC W CELU LIKWIDACJI BARIER DZIELĄCYCH OBSZARY WIEJSKIE OD TERENÓW ZURBANIZOWANYCH	45

Spis wykresów

WYKRES 1 DOSTĘP DO INFRASTRUKTURY SZEROKOPASMOWEGO INTERNETU W UE NA TERENACH WIEJSKICH	21
WYKRES 2 KORZYSTANIE Z INTERNETU: PO CO?	49
WYKRES 3 KANAŁY KOMUNIKACJI ZE ZNAJOMYMI	52
WYKRES 4 SERWISY SPOŁECZNOŚCIOWE, NA KTÓRYCH AKTYWNI SĄ RESPONDENCI	53
WYKRES 5 KORZYSTANIE Z SERWISÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH ZALEŻNIE OD WIEKU	54
WYKRES 6 CZĘSTOTLIWOŚĆ ODWIEDZIN NA SERWISACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH	55
WYKRES 7 ODPOWIEDZI TESTU POSTAW – OŚ 1 UKOMÓRKOWIENIE/WSPÓLNOTA, ROZKŁAD OGÓŁEM I WG PŁCI	58
WYKRES 8 ODPOWIEDZI TESTU POSTAW – OŚ 2 ŚWIAT WIRTUALNY/ŚWIAT REALNY, ROZKŁAD OGÓŁEM I WG PŁCI	58
WYKRES 9 ODPOWIEDZI TESTU POSTAW – OŚ 3 WIEŻA BABEL/POSZERZENIE POLA KOMUNIKACJI, ROZKŁAD OGÓŁEM I WG PŁCI	59
WYKRES 10 ODPOWIEDZI TESTU POSTAW – OŚ 1 UKOMÓRKOWIENIE/WSPÓLNOTA, WG WIEKU	60
WYKRES 11 ODPOWIEDZI TESTU POSTAW – OŚ 2 ŚWIAT WIRTUALNY/ŚWIAT REALNY, ROZKŁAD WG WIEKU	60
WYKRES 12 ODPOWIEDZI TESTU POSTAW – OŚ 3 WIEŻA BABEL/POSZERZENIE POLA KOMUNIKACJI, WG PŁCI	61

Załącznik 1. Lista dokumentów objętych badaniem

- Adamowicz, Mieczysław, red. (2003) *Marketing w strategiach rozwoju sektora rolno-spożywczego* SGGW Warszawa
- Bański, Jerzy (2004) *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich* w: Pałka, Ewa, red. *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, Studia Obszarów Wiejskich, Tom 5, Warszawa
- Bórawski, Piotr (2006) *Procesy dostosowawcze gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej* w: Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych, Zeszyt 514: Problemy aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, Warszawa
- Badanie Mindreader (2011), Mindshare
- Batorski, D. (2012) *Cyfrowa gospodarka, Kluczowe trendy rewolucji cyfrowej*, publikacja przygotowana i wydana w ramach projektu badawczego pt. „Trendy rozwojowe i zmiany gospodarcze w regionie”
- Brodzińska, Katarzyna (2006) *Rola edukacji i doradztwa w aktywizacji gospodarczej kobiet wiejskich* w: Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych, Zeszyt 514: Problemy aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, Warszawa
- Cetner, Grzegorz; Lasoń, Karolina; Lecyk, Przemysław; Markiewski, Klaudiusz; Piotrowska, Agnieszka; Puchała, Jacek; Wysocki, Oskar (2010) *Przedsiębiorczość na wsi. Uruchomienie i prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Poznaniu, Poznań
- Chmieliński, P., Otłowska, A. (2009) *Rola działalności nierolniczej w kształtowaniu nowych struktur na obszarach wiejskich. Synteza badań z lat 2005-2009* IERiGŻ Warszawa
- Chylek, Eugeniusz Karol; Brodzińska, Katarzyna (2006) *Czynniki warunkujące funkcjonowanie i rozwój firm agrobiznesu na obszarach wiejskich* w: Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych, Zeszyt 514: Problemy aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, Warszawa
- *Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – Raport Otwarcia*, (2011) Narodowy Instytut Audiowizualny
- Duczkowska-Małysz (2007) Katarzyna *Zmiany są nieuchronne Nowe Życie Gospodarcze* Nr. 21 Dodatek specjalny: *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie 2014-2020*
- Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (2012) *Polskiej Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich* Warszawa
- GUS, Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2007-2011, 2012
- Gospodarowicz, Marcin; Kołodziejczyk, Danuta; Wasilewski, Adam (2008) *Uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich* IERiGŻ, Warszawa
- Gotkiewicz, Wojciech (2006) *Rola doradztwa i konsultingu w rozwoju agrobiznesu na obszarach wiejskich* w: Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych, Zeszyt 514: Problemy aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, Warszawa
- Czapiński, J, Panek, T (red) (2011) *Raport Diagnoza Społeczna 2011, Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa

- Kłodziński, Marek (1999) *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich* IRWiR PAN, Warszawa
- Kłodziński, M. (2006) *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*. IRWiR PAN Warszawa
- Kłodziński, Marek (2009) *Pozarolnicza przedsiębiorczość wiejska* Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, Tom. 96, Zeszyt 4
- Kłodziński, Marek; Fedyszak-Radziejowska, Barbara, red. (2002) *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej* IRWiR PAN Warszawa
- Kołodziejczyk, Danuta (2004) *Pozarolnicza działalność gospodarcza w indywidualnych gospodarstwach rolnych w skali gmin* w: Pałka, Ewa, red. *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, Studia Obszarów Wiejskich, Tom 5, Warszawa
- Łaguna, Mirosława, red. (2004) *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich z możliwością wykorzystania lokalnej społeczności* Warcino
- Makarski, S. (1998) *Funkcjonowanie rynku rolno-żywnościowego* UMCS Lublin 1998
- Marciniak, Michał (2011) *Rozwój przedsiębiorczości szansą polskich obszarów wiejskich*, Instytut Obywatelski, Warszawa
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2010) *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011-2020* Warszawa
- Musiał, Wiesław, red. (2010) *Czynniki rozwoju obszarów wiejskich w gospodarce opartej na wiedzy* Uniwersytet Rolniczy, Kraków
- Nosecka, Bożena; Pawlak, Karolina; Począta, Walenty (2011) *Wybrane aspekty konkurencyjności rolnictwa* IERiGŻ, Warszawa
- Nurzyńska, Iwona Drygas, Mirosław, red. (2011) *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*. IRWiR PAN Warszawa
- Olech, Anna red. (2011) *Partycypacja publiczna, O uczestnictwie obywateli w życiu publicznym*, Instytut Spraw Publicznych
- Otłowska, Agnieszka; Buks, Joanna; Chmielinski, Paweł (2006) *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – stan i perspektywy rozwoju* IERiGŻ, Warszawa
- Pałka, Ewa, red. (2004) *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, Studia Obszarów Wiejskich, Tom 5, Warszawa
- Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A (2011) *Sektor spożywczy w Polsce* http://www.paiz.gov.pl/publikacje/opracowania_sektorowe
- Rosner, Andrzej; Stanny, Monika (2007) *Uwarunkowania, bariery, nowe rozwiązania instytucjonalne* Nowe Życie Gospodarcze Nr. 21 Dodatek specjalny: *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie 2014-2020*
- Stowarzyszenie Miasta w Internecie (2010) *Wizje i priorytety w zakresie administracji elektronicznej w Europie*, e-Government Sub Group, wydanie polskie
- Skoczyła, T. (2011) *Wieś jako „przechowalnia biedy” w Polsce* w: Popow, M., Kowzan, P., Zielińska, M., Prusinowska, M., Chruściel, M., red. *Oblicza biedy we współczesnej Polsce „Na Styku”* Gdańsk
- Wilkin, J. (2007) *Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich* Nowe Życie Gospodarcze Nr. 21 Dodatek specjalny: *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie 2014-2020*

- Koalicja Cyfrowego Włączenia Generacji 50+ „Dojrzałość w sieci” (2011) Raport koalicji „dojrzałość w sieci” - Internet wzbogacił moje życie
- Kamińska, W. (2011) *Aktywność gospodarcza osób fizycznych na obszarach wiejskich w Polsce* w: Kamińska, W., Heffner, K. *Obszary wiejskie. Wielofunkcyjność, migracje, nowe wizje rozwoju*. Warszawa
- Figiel, S., Kuberska, D., Kufel, J., (2011) Analiza uwarunkowań i stanu rozwoju klastrów rolno-żywnościowych w Polsce IERiGŻ Warszawa

Załącznik 2. Analiza wybranych forów internetowych o tematyce wiejskiej pod względem liczby użytkowników, zamieszczanych wiadomości, wpisów i liczby odwiedzin

Rolnicy com- forum	rolnicy.com	Liczba użytkowników: 158 Liczba wiadomości: 1444 Liczba tematów: 537 Liczba sekcji: 10 Liczba kategorii: 125
PPR- Pierwszy portal rolny	ppr.pl	Liczba wiadomości: 578224 Liczba zarejestrowanych użytkowników: 15538
Agroportal	agroportal.net.pl	Liczba postów: 24053 Liczba tematów: 3909 Liczba odwiedzin: 337300 Liczba zarejestrowanych użytkowników: 3711
Portal sadowniczy-sadownictwo.com.pl	sadownictwo.com.pl	Liczba użytkownicy: 50241 Liczba wiadomości w wątkach: 2164 Liczba zarejestrowanych użytkowników: 11078
rolnictwo-agro	rolnictwo-agro.pl	Liczba zarejestrowanych użytkowników: 165 Liczba tematów: 3 Liczba odpowiedzi: 4
forumrolnik.pl	forumrolnik.pl	Liczba postów: 1568 Liczba wątków: 367 Liczba użytkowników: 341
Agror	agror.pl	Liczba użytkowników: 17307 Liczba wątków: 30 Liczba postów: 75
Rolnicy.net	rolnicy.net	brak statystyk- mało wpisów
Raport Rolny	raportrolny.pl/	Liczba wątków: 7 Liczba postów: 5 Liczba użytkowników: 67
Agrofoto.pl	agrofoto.pl	Liczba postów: 599 864 Liczba użytkowników: 26370
AgroNews	agronews.com.pl	Liczba postów: 2732 Liczba tematów: 876 Liczba użytkowników: 2003
rolniczy.com	rolniczy.com	forum nieaktywne
zootechnik.com	zootechnik.com	Liczba użytkowników: 157 Liczba postów: 320
Gospodarz.pl	gospodarz.pl	Liczba postów: 226 Liczba tematów: 40 Liczba zdjęć: 7 Liczba użytkowników: 153
rolnicze.socjum	rolnicze.socjum.pl	brak statystyk-mało wpisów
Rolnik-Forum	rolnik-forum.pl	Liczba postów: 2858 w 465 wątkach Liczba użytkowników: 584

Załącznik 3. Wykaz wybranych stron internetowych o tematyce wiejskiej

Lp.	Nazwa	Adres internetowy	Klasyfikacja	Uwagi dot. zawartości	Dodatkowe usługi
1.	Farmer	http://www.farmer.pl/	portal ogólny dla rolników	Robi wrażenie bardzo szerokiej. Wydawnictwo rolnicze w sieci - ma swój odpowiednik w postaci wydawnictwa papierowego. Produkcja zwierzęca, roślinna, środki produkcji i technika rolnicza. Informacje o finansach i dopłatach unijnych, aspektach prawnych, energii odnawialnej, biznesie. Informacje regularnie publikowane w postaci: newsów i artykułów (baza wiedzy). Notowania na giełdach towarowych, notowania walut, analizy. Kalendarium - informacje o zbliżających się imprezach. Giełda rolna. Ankiety i sondy.	Newsletter, zamówienie prenumeraty.
2.	Rolnicy.com	http://rolnicy.com/	portal ogólny dla rolników	Robi wrażenie bardzo szerokiej. Ogłoszenia rolnicze, notowania na giełdach towarowych, kursy walut, informacje na temat prawa rolnego, ubezpieczeń rolniczych. Produkcja roślinna, zwierzęca, ogrodnictwo. Informacje na temat maszyn rolniczych. Finanse i prawo rolnicze. Agroturystyka, budownictwo wiejskie, ekologia. Ankiety, sondy, forum rolnicze, zdjęcia rolnicze, filmy rolnicze. Porady rolnicze. Informacje o imprezach rolniczych. Najnowsze informacje regularnie publikowane w zakładce "aktualności". Po zarejestrowaniu można brać udział w dyskusji na forum w poszczególnych grupach tematycznych. Katalog firm rolniczych, ważne adresy.	możliwość wstawienie własnej reklamy w serwisie i umieszczenia ogłoszenia

3. PPR- Pierwszy portal rolny	http://www.ppr.pl/index.html	portal ogólny dla rolników	Robi wrażenie bardzo szerokiej. Informacje na temat notowań na giełdach towarowych, kursy walut, informacje o finansach, dopłatach unijnych, rentach strukturalnych. Prawo rolne, instytucje, urzędy państwowe związane z rolnictwem, rolnik na rynku pracy. Produkcja roślinna i zwierzęca, mleczarstwo, drobiarstwo, rolnictwo ekologiczne, maszyny rolnicze, agroturystyka. Informacje na temat najnowszej prasy o tematyce rolniczej, informacje o targach, konferencjach, seminariach. Forum rolnicze, chat, sondy, pogoda, ogłoszenia o pracę. Rozrywka: horoskop, wróżby, sennik, przepisy.	możliwość wstawienia własnej reklamy na stronie w różnej formie, możliwość dodanie ogłoszenia o pracę, subskrypcja.
4. Agro portal	http://agroportal.net.pl/	portal ogólny dla rolników	Strona średnio rozbudowana. Produkcja roślinna, zwierzęca, ekologia i środowisko, maszyny rolnicze. Fotreportaż o tematyce rolniczej, ogłoszenia- Agrogiełda (praca, sprzedam, kupię), chat, Agroforum, Agro galeria, sondy, księga gości, kalendarium rolnicze, kursy walut i notowania GPW, kalendarz. Najnowsze informacje w zakładce "aktualności".	możliwość dodania własnego ogłoszenia (sprzedam, kupię, praca), subskrypcja, komentarze.
5. Giełda Rolna info	http://gieldda-rolna.info/	giełda rolna	Strona to forma internetowej giełdy. Są na niej umieszczane ogłoszenia (kupna/sprzedaży) w poszczególnych działach: agroturystyka, hodowla zwierząt, maszyny rolnicze, nawozy, nieruchomości rolne, produkty rolne, przetwórstwo, usługi i praca. Jest bardzo mało ogłoszeń. Na stronie można znaleźć katalog firm z podziałem wg województw i wg działów. Ankiety.	możliwość dodania własnej reklamy do katalogu firm oraz własnego ogłoszenia
6. eAgro.pl	http://www.eagro.pl/	portal firmowy	Strona jest własnością firmy Doschem Sp. z o. o. Znajdują się na niej oferty sprzedaży nawozów oraz zbóż. Ponadto na stronie: informacje o firmie, dane	po zalogowaniu można wstawić ogłoszenie kupna/sprzedaży

kontaktowe, galeria nawozów.					
7.	Internetowa Giełda Towarowa i Rolna	http://igrit.pl/	giełda rolna	Strona jest formą internetowej giełdy rolnej i towarowej. Kategoria w których można dodawać ogłoszenia to: zboża , warzywa, owoce, mięso i hodowla, ziemniaki, przetwory, drób i jajka, maszyny, grzyby, ogrodnictwo, usługi, chemia, inne. Na stronie można znaleźć także kontakt do współtwórców strony oraz jej regulamin	po zalogowaniu można wstawić ogłoszenie kupna/sprzedaży
8.	Agro linia	http://www.agrolinia.pl/	portal ogólny dla rolników	Lista artykułów o szerokiej tematyce związanych z rolnictwem	można umieścić ogłoszenie na stronie poprzez wysłanie wiadomości mailowej do administratorów strony
9.	rolnicze24.pl	http://www.rolnicze24.pl/	giełda rolna	strona z ogłoszeniami rolniczymi- działy: budownictwo rolnicze, giełda zwierząt, energia odnawialna, maszyny rolnicze i ciągniki, ogrodnictwo, produkty rolne, kombajny, sadownictwo, środki do produkcji rolnej itp.	Rejestracja służy do założenia własnej strony z ogłoszeniami - minimum 5
10.	Portale: sadowniczy, warzywniczy, kwiaciarski - agro.pl	http://www.sadownictwo.com.pl/ http://www.warzywnictwo.com.pl/ http://www.kwiaciarstwo.agro.pl/	portal specjalizowany	Wszystko o sadownictwie. Najnowsze Informacje w zakładce "Newsy", katalog stron www, katalog odmian, forum sadownicze, chat, ogłoszenia, galeria, prasa, prenumerata, książki, YouTube sadowniczy	można zamówić prenumeratę różnych pism o tematyce sadowniczej, newsletter wymagane jest zalogowanie aby mieć dostęp do niektórych danych
11.	Agro Info	http://agroinfo.pl/mp-bin/indexl	portal ogólny dla rolników	Na stronie można znaleźć zbiór artykułów o tematyce rolniczej z różnych gazet z kraju i ze świata, prawo, informacje o Agro instytucjach: szkoły, fundacje, izby rolnicze, giełdy towarowe, stowarzyszenia, ośrodki doradztwa rolniczego, urzędy itp. Sondy, ogłoszenia o targach i konferencjach, informacje o zagranicznych serwisach rolnych, wydarzenia, ekologia	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu

12. Agro abc rolniczy portal informacyjny	http://agroabc.pl/	portal ogólny dla rolników	rolniczy portal informacyjny, katalog firm rolniczych, kalendarz targów rolniczych, linki do stron powiązanych z rolnictwem (ministerstwa, izby rolnicze, akademie rolnicze, agencje, instytucje, fundusze i fundacje, ośrodki itp.) , linki do stron z prasą rolniczą, rolnictwo-fundusze, ogłoszenia rolnicze (sprzedam/kupię), biznes oferty, pogoda, newsletter, sondy, kursy walut, galeria (zdjęcia z różnego rodzaju wydarzeń np. z targów), forum biznesowe, katalog firm, katalog produktów, prasa rolnicza.	można zamówić reklamę (forma do wyboru-są szablony) na stronie, newsletter, można dodać ogłoszenie kupna/sprzedaży
13. agrotechnika24.pl	http://www.agrotechnika24.pl/	portal specjalizowany	Strona poświęcona jest fachowemu doradztwu agrotechnicznemu technologii i technik uprawy roli oraz produkcji roślinnej. Na stronie znajdują się publikacje Info NU Agrar . Informacje na temat uprawy poszczególnych roślin, nawozów, środków ochrony roślin itp.	po zalogowaniu można otrzymywać fachowe informacje dotyczące techniki uprawy roli oraz produkcji roślin
14. Agro123.pl rolniczy portal społecznościowy	www.agro123.pl	portal ogólny dla rolników	Najnowsze informacje w zakładce "Aktualności", podzielone na wiadomości ze świata, Europy oraz z kraju. Na stronie można znaleźć artykuły podzielone wg działów: produkcja roślinna, produkcja zwierzęca, maszyny rolnicze, technika rolnicza, kombajny rolnicze oraz pozostałe. Zakładka ogłoszenia z miejscem na informacje jednak praktycznie brak ogłoszeń. Linki do prasy rolniczej, aktów prawnych, szkoleń, szkół rolniczych, listy doradców rolniczych, katalogu firm, filmów o rolnictwie, informacje o targach rolniczych	newsletter, można umieścić reklamę na stronie
15. Strona Wspólnoty Producentów Rolnych Ziemi Wrzesińskiej	www.wprzw.pl	strona organizacji rolniczej	Informacje bardzo ubogie. Najnowsze informacje publikowane w zakładce "aktualności" ponadto zakładka artykuły zawierająca tylko jeden tekst. Na stronie można znaleźć także galerię, linki	newsletter

			rolnicze, podstawowe informacje na temat stowarzyszenia	
16. rolnictwo.com.pl	http://rolnictwo.com.pl/	portal ogólny dla rolników	W zakładce "aktualności" najnowsze rolnicze wiadomości. Na stronie można znaleźć: katalog firm, katalog produktów, ogłoszenia kupna/sprzedaży, forum rolnicze, targi, notowania/giedy, zakładkę "praca"	można zamówić prenumeratę różnych pism o tematyce rolniczej, newsletter
17. rolnictwo-agro	http://www.rolnictwo-agro.pl/	portal ogólny dla rolników	Bogata baza ogłoszeń. Robi wrażenie bardzo obszernej, produkcja roślinna, produkcja zwierzęca, technika rolnicza, maszyny rolnicze, środki produkcji (środki ochrony roślin, nawozy, pasze, paliwa), przetwórstwo rolno-spożywcze. Informacje na temat notowań, cen, banków, dopłat, ubezpieczeń, podatków, targów, wystaw, konferencji o tematyce rolniczej. Rolnictwo ekologiczne. Galeria, pogoda, ogłoszenia kupna/sprzedaży, forum, filmy rolnicze. Linki do prasy rolniczej.	newsletter, możliwość umieszczenia własnej reklamy na stronie
18. forumrolnik.pl	www.forumrolnik.pl	forum internetowe	Forum rolnicze; działy : maszyny rolnicze, produkcja zwierzęca, produkcja roślinna, agroturystyka, rolnictwo ekologiczne, newsy rolnicze, ogrodnictwo i sadownictwo, ekonomia w rolnictwie, finanse i prawo, praca w rolnictwie, ogłoszenia, humor. Na forum użytkownicy dzielą się wiedzą w zakresie rolnictwa	forum
19. Agror	www.agror.pl	portal ogólny dla rolników	Robi wrażenie dość obszernej. Najnowsze informacje w zakładce "aktualności", ekologia, prawo rolne, informacje o targach i wystawach rolniczych, agroturystyka, ekologia, forum, ogłoszenia rolnicze (maszyny rolnicze, ciągniki, sprzedam), możliwość uzyskania informacji na temat ważnych adresów w branży rolniczej wg	newsletter

				województw, kalkulator dopłat rolniczych, modernizacja gospodarstw rolnych, doradztwo, aukcje allegro.	
20. Agrotreader.pl	www.agrotreader.pl	giełda rolna		strona zawiera ogłoszenia rolnicze kupna/ sprzedaży, ogłoszenia podzielone są na kategorie: maszyny i sprzęt, produkty rolne, sad i ogród, nawozy i ochrona roślin, hodowla zwierząt, przetwórstwo i art. spożywcze, agroturystyka, nieruchomości, usługi i praca maszyny budowlane. Na stronie można znaleźć katalog firm rolniczych, polityka prywatności na portalu. Strona zawiera wyszukiwarkę jeżeli jesteśmy zainteresowani kupnem.	w serwisie można umieszczać własną reklamę i ogłoszenia
21. Portal Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich	www.ksow.pl	strona organizacji		Informacje ogólne o KSOW, aktualności, publikacje, rozwój regionalny i lokalny, analizy i ekspertyzy, produkty regionalne i tradycyjne, galeria, baza dobrych praktyk, baza aktów prawnych, kalendarium, biuletyn KSOW, finansowanie operacji w BGK, Grupy Producentów Rolnych, Grupy Robocze ENDR, WPR po 2013 r, pliki do pobrania	Brak
22. Strona Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi	www.minrol.gov.pl	strona organizacji		Informacje o Ministerstwie. Baza produktów tradycyjnych, rolnictwo ekologiczne, ubezpieczenia, kredyty preferencyjne, szkoły; produkcja roślinna, ochrona roślin, rynki rolne, wsparcie rolnictwa i rybołówstwa, opracowania i publikacje, ogłoszenia, video, linki, prawo, jakość żywności	Brak
23. Strona Fundacji Programów dla Rolnictwa FAPA	http://www.fapa.org.pl/	strona organizacji		aktualności, analizy i informacje, o FAPA, zespoły FAPA, PO RYBY 2007-2013, Projekty: PAOW, PUARE, SAPARD, Polska pomoc; Krajowa sieć Leader; Tygodnik Agroexpres, przydatne linki, biopaliwa; rynki rolne, WPR	Brak

24.	Strona Centrum Doradztwa Rolniczego	http://www.cdr.gov.pl/	strona organizacji	aktualności, informacje o instytucji, oferta, informacje o projektach, wydawnictwach, szkoleniach, imprezach promocyjnych, Pytania i odpowiedzi, bazy, linki, akty prawne.	Brak
25.	Strona Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego	http://www.produktyregionalne.pl/	strona organizacji	dokumenty, aktualności, władze, linki, biuletyn , uchwały izby,	Brak
26.	Strona Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych	http://www.ijhars.gov.pl/	strona organizacji	Aktualności, dokumenty, ogłoszenia, szkolenia, biuro prasowe , publikacje, pytania, blog, kontrola jakości, rolnictwo ekologiczne, produkty tradycyjne, zmiany w prawie/ legislacja, prezydencja w UE, raporty, sonda.	Brak
27.	Strona Głównego Inspektoratu Weterynarii	http://www.wetgiw.gov.pl/	strona organizacji	Lista wytwórców pasz, lista spalarni , aktualności, prawo weterynaryjne, system IT, zdrowie i ochrona zwierząt, diagnostyka laboratoryjna, szkolenia, prawo weterynaryjne, handel wew. Wspólnoty wywóz i przywóz zwierząt	Brak
28.	Strona Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa	http://piorin.gov.pl/	strona organizacji	zdrowie roślin, nasiennictwo, prawo, bezpieczeństwo żywności, obrót i stosowanie środków ochrony roślin, działalność laboratoryjna, rolnictwo ekologiczne	Brak
29.	Strona Agencji Nieruchomości Rolnych	http://www.anr.gov.pl	strona organizacji	sprzedaż nieruchomości, dzierżawa nieruchomości, prawo pierwokupu, oferty, aktualności, informacje prasowe, informacje ogólne o agencji, zasady i podstawy prawne gospodarowania mieniem	Brak
30.	Top Agrar - magazyn nowoczesnego rolnictwa	http://www.topagrar.pl/	portal ogólny dla rolników	rynki rolne, subskrypcja, publikacje, aktualności, notowania, bydło, świnie, uprawy, technika, ogłoszenia drobne, oferty pracy,	subskrypcja, można zamówić prenumeratę czasopisma
31.	Portal Twojego Lasu	http://www.e-lasy.pl/		Baza firm mających ofertę dla właścicieli lasów, lasy prywatne, e-szkolenia, forum, mapy numeryczne, gospodarka leśna, prawo leśne, finansowanie	Brak

32. Strona Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	http://www.arimr.gov.pl/	strona organizacji	Informacje o Agencji Departamenty i Biura, Oddziały, Kierownictwo, Praca w ARIMR(zasady naboru i oferty), informacje o przetargach, akty prawne i rozporządzenia, pomoc unijna i krajowa, dotacje, informacje o programach już wdrożonych i będących w trakcie realizacji, wnioski do pobrania, formularze, identyfikacja i rejestracja zwierząt, ceny gruntów wg GUS, wielkość gospodarstw wg GUS.	Brak
33. Strona Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	www.krus.gov.pl	strona instytucji	Informacje o Kasie, zadania ustawowe KRUS, wydawnictwa, świadczenia, Struktura KRUS, ubezpieczenia, certyfikaty. W zakładce "aktualności" najnowsze informacje. Kwoty świadczeń, wnioski do pobrania, kwartalne statystyki, wymiary składek, mapa KRUS, ubezpieczenia zdrowotne, ubezpieczenia społeczne rolników, prewencja, rehabilitacja, zamówienia publiczne, praca w KRUS, konkursy/zaproszenia.	Brak
34. Strona Agencji Rynku Rolnego	www.arr.gov.pl	strona organizacji	Informacje na temat rynków rolnych, handel zagraniczny, promocja żywności, informacje o przetargach i pracy w ARR, finanse, kursy walut, prace organów UE, wydawnictwa informacyjne ARR, pogoda, kulinarna mapa Polski, nagrody i wyróżnienie, informacje o szkołach rolniczych, instytucje współpracujące z ARR, biuletyn informacyjny, skargi i wnioski, analizy i prognozy rynkowe, zarządzenia prezesa ARR, patronaty, pomoc żywnościowa.	Brak

35. Rolnicy.net	www.rolnicy.net	forum internetowe i ogłoszenia	Portal społecznościowy dla rolników oraz firm współpracujących z nimi. Fora, zdjęcia, ogłoszenia, nowości, porady. Ogłoszenia działły: budownictwo rolnicze , ciągniki rolnicze, części rolnicze, produkty rolne, nieruchomości, sadownictwo, zwierzęta, ogrodnictwo, warzywnictwo, środki produkcji, kombajny, maszyny rolnicze, pozostałe. Forum działły: produkcja rolna, ogrodnictwo, mechanizacja, ekonomika, pomoc na forum, wolne tematy, ogłoszenia.	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu
36. Agroplony.pl	www.agroplony.pl	portal ogólny dla rolników	W zakładce "Informacje" znaleźć można aktualności ogólne, informacje o dotacjach i dopłatach. Produkcja rolna (roślinna, zwierzęca , środki produkcji, technika rolnicza, energetyka, rolnictwo ekologiczne, produkty regionalne, agroturystyka), agrobiznes (rynki zboża, rynek mleka, rynek żywca, notowania giełdowe). Baza wiedzy (kursy i szkolenia, targi i wystawy, instytucje, wydawnictwa), ogłoszenia, katalog firm, Adresy Izb Rolniczych, doradcy rolniczy.	newsletter
37. Strona Krajowej Rady Izb Rolniczych	www.krir.pl	strona instytucji rolniczej	Informacje na temat paliwa rolniczego, aktualności (kategorie: produkcja roślinna, zwierzęca oraz pozostałe), informacje na temat działań Zarządu, Delegatów Izb Rolnych, Doradców Rolnośrodowiskowych. Podstawy prawne, nowelizacje ustawy o izbach, szkolenia, galeria, wydawnictwa, kalendarz	Brak
38. Rolnictwo.info	www.rolnictwo.info	portal ogólny dla rolników	odniesienia do portalu Farmer.pl, informacje samorządowe (PAP), Kalendarium wydarzeń, ogłoszenia o zamówieniach publicznych, informator planu rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwo ekologiczne, rolnictwo Allegro, komunikaty prasowe MRiRW, notowania	Brak

			rynkowe, kursy i wskaźniki, finanse (konta osobiste, firmowe, kredyty), pogoda.	
39. Raport Rolny	www.raportrolny.pl/	portal ogólny dla rolników	strona czasopisma, katalog firm, notowania, uprawy rolne, targi rolne, chów zwierząt, chemia rolnicza, budownictwo wiejskie, sadownictwo, wywiad Raportu Rolnego, przechowalnictwo. Forum, fotogaleria, video rolnicze, pogoda, sonda, statystyka odwiedzin, technika rolnicza	newsletter
40. Blog o rolnictwie	www.rolno.pl	blog rolniczy	blog o rolnictwie. Blog nie jest blogiem specjalistycznym. Kategorie: dofinansowania, dowcipy, gospodarstwo, informacje praktyczne, rolnicy, sadownictwo, zarobki	Brak
41. Blog rolniczy	www.blog-rolniczy.pl	blog rolniczy	blog o rolnictwie. Blog nie jest blogiem specjalistycznym. Kategorie: bezpieczeństwo, dopłaty, drób, ekologia, informacje praktyczne, maszyny rolnicze, mięso, zboża, konie	Brak
42. Rolnik24.pl	www.rolnik24.pl	blog rolniczy	blog o rolnictwie. Blog nie jest blogiem specjalistycznym. Hodowla, Innowacje w rolnictwie, uprawy, wydarzenia.	newsletter, można dodać komentarz do wpisu na blogu.
43. Blog rolniczy	www.blogrolniczy.blogspot.com	blog rolniczy	blog na którym jest kilka wpisów dotyczących zwierząt futerkowych tj. lisów, królików. Linki do sklepów rolniczych i do wydawnictw rolniczych.	można wstawić własny komentarz i własny wpis na blogu
44. Agrofoto.pl	www.agrofoto.pl	portal ogólny dla rolników	strona jest formą galerii rolnej. Aktualności, forum, chat, ogłoszenia kupna/sprzedaży, kalkulator ESU, praca. Na forum takie grupy dyskusyjne jak: produkcja roślinna, zwierzęca, ciągniki, maszyny rolnicze, informatyka. Forum aktywne	newsletter, można dodać komentarz do wpisu na stronie.
45. Wydarzenia rolnicze	www.wydarzeniarolnicze.pl	portal ogólny dla rolników	Strona obszerna. Wydarzenia dnia, zakładka "aktualności". Informacje na temat: funduszy unijnych. Maszyny rolnicze, mleczarstwo, ekologia, weterynaria, notowania giełdowe, Unia	można dodać komentarz do wpisu na stronie

			Europejska, produkcja roślinna, prawo i administracja, agroturystyka, przemysł mięsny, rybołówstwo, ekonomia, drobiarstwo	
46. Wieś polska	www.wies.com.pl	portal ogólny dla rolników	Rolniczy serwis internetowy. Na stronie nie ma wiele informacji. Informacje o giełdach internetowych. Linki do serwisów tematycznych: turystyka wiejska, czasopisma dla rolnictwa, sklepy internetowe: "Sztuka i rzemiosło ludowe", "Wszystko dla wsi", forum, Agro katalog firm, wiadomości i aktualności.	Brak
47. Polska wieś	www.wies.net.pl	portal ogólny dla rolników	Portal o rolnictwie, osadnictwie polskim. Kategorie: działalność człowieka, ogród, osadnictwo, rolnictwo, ekologia	Brak
48. Agro News	www.agronews.com.pl	portal ogólny dla rolników	strona dość obszerna, telewizja interaktywna. Zakładki: telewizja, produkcja rolna, agroinfo, agrobiznes, ochrona środowiska, rynek spożywczy. Maszyny rolnicze, notowania, prawo, ubezpieczenia, dotacje, kredyty. Forum, blog. Najnowsze informacje w zakładce "temat dnia" i "wydarzenia".	newsletter
49. rolniczy.com	www.rolniczy.com	portal ogólny dla rolników	Katalog firm, ogłoszenia bezpłatne Forum dyskusyjne(nie działa) Teksty/artykuły, Encyklopedia/słownik Opinie/komentarze Foto-Albumy ,Galeria zdjęć, Filmy/instruktażowy , Sondy, Strony informacyjne serwisem, Statystyki odwiedzin.	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu
50. zootechnik.com	www.zootechnik.com	portal ogólny dla rolników	na stronie można znaleźć : artykuły , rasy bydła, forum zootechniczne informacje na temat gatunków traw, pliki do pobrania ogłoszenia, katalog firm, organizacje i związki, galeria , słownik rolniczy A-P, słownictwo zootechniczne, adresy użytecznych stron. Ankiety.	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu

51. Gospodarz.pl	www.gospodarz.pl	portal ogólny dla rolników	Portal informacyjno-społecznościowy stworzony dla sektora rolno – spożywczego. Wiadomości, giełda, instytucje, kurs walut, pogoda, biznes, finanse (dotacja i kredyty, podatki), nieruchomości rolne prawo, produkcja roślinna, produkcja zwierzęca, środki produkcji, targi, technika rolnicza.	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu, można dodawać komentarze pod publikacjami
52. rolnicze.socjum	www.rolnicze.socjum.pl	portal ogólny dla rolników	rolniczy portal społecznościowy, słabo rozbudowany. Aktualności rolnicze (odwołania do portalu farmer.pl i do ppr.pl). Ogłoszenia, forum, pliki, filmy, zdjęcia, notowania, sonda	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu
53. Nowoczesne rolnictwo	www.nowoczesne-rolnictwo.eu	portal ogólny dla rolników	strona bardzo słabo rozbudowana, nieaktualna. Zakładka "aktualności" w której nie są na bieżąco odświeżane informacje. Fundusze UE , uprawy, hodowla, porady, zabudowa, infrastruktura.	Brak
54. Rolnik-Forum	www.rolnik-forum.pl	forum internetowe	Forum rolnicze; działy : maszyny rolnicze, hodowla zwierząt, produkcja roślinna, ogłoszenia rolnicze, video i foto album, o wszystkim i o niczym .	można dodać własne ogłoszenie po zalogowaniu
55. nasze rolnictwo	www.nasze-rolnictwo.pl/	portal ogólny dla rolników	Strona bardzo słabo rozbudowana, informacje nieaktualne. Kategorie: Rolnictwo - informacje, dopłaty dla rolników, dopłaty bezpośrednie, powódź wielką szkodą dla rolnictwa, video Agro show Bednary 2010.	Brak
56. warzywo.net	www.warzywo.net	portal specjalizowany	strona poświęcona tematyce uprawy różnego rodzaju warzyw	można dodawać komentarze
57. piagro.pl	www.piagro.pl	portal ogólny dla rolników	portal rolniczy-platforma informacyjna. Aktualności rolnicze, artykuły rolnicze, ceny rolne, szkolenia, gazety rolnicze. Kalendarz, linki rolnicze. Jest forum, ale puste, brak kategorii.	newsletter, można wypełnić formularz i wysłać pytanie do administratora, oraz wystawić komentarz do postów

Załącznik 4. Analiza wybranych stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem zakresu zawartości witryny

Lp.	Adresy stron internetowych	aktualności	pomoc merytoryczna	bazy referencyjne	notowania	umieszczanie ogłoszeń kupna/sprzedaży	społecznościowe	newsletter/subskrypcja
1	Farmer	•	•		•	•	•	•
2	Rolnicy.com	•	•		•	•	•	
3	PPR	•	•	•	•	•	•	•
4	Agroportal	•	•		•	•	•	•
5	Giełda Rolna Info					•		
6	eAgro.pl		•			•		
7	Internetowa Giełda Rolna i Towarowa Agrolinia					•		
8	Agrolinia		•			•		
9	Rolnicze24					•		
10	Portal sadowniczy-sadownictwo.com.pl	•	•	•		•	•	•
11	Agro Info		•	•		•		
12	Agro abc	•	•	•	•	•	•	•
13	agrotechnika24.pl		•					
14	agro123.pl	•	•	•		•		•
15	WPRZW	•						•
16	rolnictwo.com.pl	•			•	•		•

17	rolnictwo-agro		•		•	•	•	•
18	forumrolnik.pl					•	•	
19	Agror	•	•	•		•		•
20	Agrotrader.pl					•		
21	Portal Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich	•	•					
22	Strona Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi	•	•	•	•			
23	Strona Fundacji Programów dla Rolnictwa FAPA	•	•		•			
24	Strona Centrum Doradztwa Rolniczego	•	•	•				
25	Strona Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego	•						
26	Strona Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych	•	•					
27	Strona Głównego Inspektoratu Weterynarii	•	•					
28	Strona Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa		•					
29	Strona Agencji Nieruchomości Rolnych	•	•					
30	Top Agrar - magazyn nowoczesnego rolnictwa	•	•					•
31	Portal Twojego Lasu		•	•				
32	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa		•	•	•			
33	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	•	•					
34	Agencja Rynku Rolnego	•			•			
35	Rolnicy.net	•				•	•	
36	Agroplony.pl	•	•	•	•	•		•

37	Krajowa Rada Izb Rolniczych	•		•					
38	Rolnictwo.info	•			•				
39	Raport Rolny	•			•			•	•
40	Blog o rolnictwie								
41	Blog rolniczy		•						
42	Rolnik24.pl blog		•						•
43	blogrolniczy								
44	Agrofoto.pl	•				•		•	•
45	wydarzenia rolnicze	•	•		•				
46	Wieś polska								
47	polska wieś		•						
48	AgroNews	•			•	•		•	•
49	rolniczy.com					•		•	
50	zootechnik.com		•			•		•	
51	Gospodarz.pl	•	•	•	•	•		•	
52	http://www.rolnicze.socjum.pl/	•			•	•		•	
53	Nowoczesne rolnictwo	•							
54	Rolnik-Forum					•		•	
55	nasze rolnictwo								
56	warzywo.net		•						
57	piagro.pl	•	•		•			•	•

Załącznik 5. Zestawienie stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem branży i tematyki

Lp.	Adres strony internetowej	uprawa roli produkcja roślinna	produkcja zwierzęca	sadownictwo	środki techniczne (maszyny rolnicze)	prawo rolne	informacje o dotacjach i kredytach rolniczych	ubezpieczenia rolnicze	ochrona środowiska	żywność ekologiczna	odnawialne źródła energii
1	Farmer	•	•		•	•	•	•	•	•	•
2	Rolnicy.com	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
3	PPR	•	•		•	•	•	•	•	•	•
4	Agroportal	•	•	•	•		•		•	•	
5	Giełda Rolna Info										
6	eAgro.pl	•									
7	Internetowa Giełda Rolna i Towarowa										
8	Agrolinia	•	•	•	•		•		•		
9	Rolnicze24										
10	Portal sadowniczy-sadownictwo.com.pl			•							
11	Agro Info		•		•	•	•		•	•	
12	Agro abc		•		•		•				
13	agrotechnika24.pl	•									
14	agro123.pl	•	•		•	•	•	•			
15	WPRZW										
16	rolnictwo.com.pl										
17	rolnictwo-agro	•	•	•	•		•	•	•	•	•

[illegible]

[illegible]

Załącznik 6. Zestawienie stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem zakresu narzędzi komunikacyjnych, za pomocą których realizowana jest usługa

Lp.	Adres strony internetowej	publikacja analiz i opracowań	prezentacja dobrych praktyk	udzielanie konsultacji
1.	Farmer	•	•	
2.	Rolnicy.com	•	•	•
3.	PPR		•	
4.	Agroportal	•	•	•
5.	Giełda Rolna Info	•		
6.	eAgro.pl	•		
7.	Internetowa Giełda Rolna i Towarowa	•		
8.	Agrolinia		•	
9.	Rolnicze24			
10.	Portal sadowniczy- sadownictwo.com.pl	•	•	•
11.	Agro Info			
12.	Agro abc		•	
13.	agrotechnika24.pl			•
14.	agro123.pl	•		
15.	WPRZW	•		
16.	rolnictwo.com.pl		•	
17.	rolnictwo-agro	•		
18.	forumrolnik.pl	•		•
19.	Agror	•		
20.	Agrotrader.pl	•		
21.	Portal Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich	•	•	
22.	Strona Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi	•	•	
23.	Strona Fundacji Programów dla Rolnictwa FAPA	•		
24.	Strona Centrum Doradztwa Rolniczego	•		•
25.	Strona Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego			
26.	Strona Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych	•		
27.	Strona Głównego Inspektoratu Weterynarii	•		
28.	Strona Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa	•		
29.	Strona Agencji Nieruchomości Rolnych	•		
30.	Top Agrar - magazyn nowoczesnego rolnictwa	•		

31.	Portal Twojego Lasu	•	
32.	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa		•
33.	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	•	
34.	Agencja Rynku Rolnego	•	
35.	Rolnicy.net		•
36.	Agroplony.pl	•	
37.	Krajowa Rada Izb Rolniczych	•	
38.	Rolnictwo.info	•	
39.	Raport Rolny	•	
40.	Blog o rolnictwie		•
41.	Blog rolniczy		•
42.	Rolnik24.pl blog	•	
43.	blogrolniczy	•	
44.	Agrofoto.pl	•	
45.	wydarzenia rolnicze	•	
46.	Wieś polska	•	
47.	polska wieś		•
48.	AgroNews	•	
49.	rolniczy.com	•	
50.	zootechnik.com	•	•
51.	Gospodarz.pl	•	
52.	http://www.rolnicze.socjum.pl\	•	
53.	Nowoczesne rolnictwo		•
54.	Rolnik-Forum	•	
55.	nasze rolnictwo	•	
56.	warzywo.net		•
57.	piagro.pl	•	

Załącznik 7. Zestawienie stron internetowych o tematyce wiejskiej pod względem zakresu narzędzi komunikacyjnych, za pomocą których użytkownicy mogą współtworzyć społeczność internetową wokół strony

Lp.	Adres strony internetowej	logowanie	komentarze	video	galerie	ankiety / sondy	geolokalizacja
1	Farmer	●	●	●		●	
2	Rolnicy.com	●		●	●	●	
3	PPR	●	●			●	
4	Agroportal	●	●	●	●	●	
5	Giełda Rolna Info	●				●	
6	eAgro.pl	●			●		
7	Internetowa Giełda Rolna i Towarowa	●					
8	Agrolinia						
9	Rolnicze24	●					
10	Portal sadowniczy-sadownictwo.com.pl	●	●	●	●	●	
11	Agro Info	●				●	
12	Agro abc	●			●	●	
13	agrotechnika24.pl	●					
14	agro123.pl	●		●	●		
15	WPRZW	●			●		
16	rolnictwo.com.pl		●				
17	rolnictwo-agro	●	●	●			
18	forumrolnik.pl						
19	Agror	●					
20	Agrotrader.pl						
21	Portal Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich				●		
22	Strona Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi			●			
23	Strona Fundacji Programów dla Rolnictwa FAPA						
24	Strona Centrum Doradztwa Rolniczego						
25	Strona Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego					●	
26	Strona Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych						
27	Strona Głównego Inspektoratu Weterynarii						
28	Strona Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa						
29	Strona Agencji Nieruchomości Rolnych						
30	Top Agrar - magazyn nowoczesnego rolnictwa						
31	Portal Twojego Lasu	●					●

[illegible]

Załącznik 8. Analiza stron internetowych JST z terenów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich

Lp.	Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Województwo	Adres strony www.	Opis narzędzi komunikacyjnych udostępnionych na stronie www.
1.	Olszyna - obszar wiejski	gmina miejsko-wiejska	Dolnośląskie	http://www.olszyna.pl/	Na stronie www. umieszczona jest wyszukiwarka firm z regionu. Podlinkowany blog http://grodnica.blox.pl/html , blog podlinkowanych do facebook-a. Projekt strony współfinansowany ze środków Leader PROW 2007-2013, strona dostępna w kilku wersjach językowych, strona może tworzyć internetowe społeczności
2.	Wleń - obszar wiejski	gmina miejsko-wiejska	Dolnośląskie	http://www.wlen.pl/	Na stronie nie ma bloga sieciującego mieszkańców, strona zawiera klasyczne informacje w aktualnościach bez możliwości komentowania wydarzeń przez internautów
3.	Strzegom - obszar wiejski	gmina miejsko-wiejska	Dolnośląskie	http://www.strzegom.pl/2004/index.htm	Strona nie zawiera bloga ani podlinkowana pod portale społecznościowe, na stronie jest jedynie formularz do elektronicznego zadawania pytań Burmistrzowi, na stronie bogata informacja o lokalnych przedsiębiorcach, usługi hotelowe
4.	Dziadowa Kłoda	gmina wiejska	Dolnośląskie	http://www.dziadowakloda.pl/	Strona nie zawiera bloga, nie jest podlinkowana pod serwisy społecznościowe, linki ze strony do innych urzędów oraz do Stowarzyszenie na rzecz rozwoju gminy Dziadowa Kłoda „Libra”
5.	Kondratowice	gmina wiejska	Dolnośląskie	http://www.kondratowice.pl/	Na stronie jest link do forum dyskusyjnego lecz po wejściu pojawia się komunikat „The request /forum/ was not found on this server”.
6.	Wińsko	gmina wiejska	Dolnośląskie	http://www.winsko.pl/	Strona zbudowana tradycyjnie z linkami do innych urzędów
7.	Raciążek	gmina wiejska	Kujawsko-pomorskie	http://www.raciazek.pl/	Na stronie aktywny katalog firm lokalnych, strona podlinkowana pod serwisy Nk.pl, Facebook, YouTube. Strona posiada potencjał tworzenie społeczności internetowych. Fora służą także jedynie do udostępniania informacji z życia gminy
8.	Pruszcz	gmina wiejska	Kujawsko-pomorskie	http://www.pruszcz.pl/	Na stronie znajdują się podstawowe informacje teleadresowe urzędu gminy, brak elementów wskazujących na interakcję z użytkownikiem
9.	Łubianka	gmina wiejska	Kujawsko-pomorskie	http://www.lubianka.pl/	Strona zbudowana klasycznie jako miejsce zamieszczania informacji z życia gminy, linki do jednostek organizacyjnych gminy i podmiotów współpracujących GOKSiR Pruszcz, Stowarzyszenie Emerytów, Rencistów i Inwalidów, LGD , parafia.
10.	Płużnica	gmina wiejska	Kujawsko-pomorskie	http://www.pluznica.pl/	Na stronie interaktywny formularz http://www.badanie-urzedow.tnoik.edu.pl/ , linki do stron internetowych Komitetu Regionów UE, ZWGRP, LGD a tam użyteczne materiały tj. Przewodnik po miejscach przyjaznych dzieciom, na stronie newsletter
					Strona nie zawiera bloga, nie jest podlinkowana pod serwisy społecznościowe, linki do stron LGR i LGD, aktualne katalogi organizacji działających na terenie i firm (restauracji, agroturystyka)

					świadczących usługi lokalne,
11.	Świecie - obszar	gmina miejsko-wiejska	Kujawsko-pomorskie	http://www.swiecie.eu/	Strona na Facebook, aktywny kanał RSS, formularz kontaktu z urzędem, możliwość uzyskiwania bezpłatnych komunikatów SWS (meteo, gmina), linki na stronie do instytucji kultury i sztuki, multimedialny przekaz sesji. <u>Strona posiada potencjał tworzenie społeczności internetowych</u>
12.	Tyszowce - obszar wiejski	gmina miejsko-wiejska	Lubelskie	http://www.tyszowce.pl/	Strona nie zawiera bloga, nie jest podlinkowana pod serwisy społecznościowe, linki do stron urzędów i instytucji współpracujących z gminą, dodatkowo linki do klasztoru Mniszek Kamedulek, lokalnego pisarza i parafii rzymsko-katolickiej
13.	Rossosz	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.rossosz.eu/	Strona nie zawiera bloga, nie jest podlinkowana pod serwisy społecznościowe, linki do stron instytucji: Szkoła podstawowa, Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Rossosz, aktywny newsletter
14.	Rudnik	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.rudnik.pl/	Na stronie dużo ciekawych linków do lokalnych mediów, prasy, forum dyskusyjne http://www.padre.com.pl/forum/ Rudnickie Forum Dyskusyjne o Wiklinie (choć bez żadnych postów), rozbudowana informacja „Strefa biznesu” gdzie można pozyskać informacje o przedsiębiorcach lokalnych, elektroniczne dzienniki urzędowe, Strona posiada istotny potencjał budowania społeczności internetowej.
15.	Siennica Różana	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.siennica.pl/	Na stronie linki do OSP, Koła gospodyń wiejskich, zespołu szkół, Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Siennickiej; inne linki do niektórych przedsiębiorców lokalnych i LGD, ze strony przekierowanie do Bazy Turystyczno-Informacyjnej Powiatu Krasnostaw. <u>Strona posiada potencjał tworzenie społeczności internetowych</u>
16.	Jeziorzany	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.jeziorzany.eu/	Na stronie zamieszczone informacje z życia gminy, brak możliwości interakcji użytkowników, podlinkowana strony do klubu wędkarskiego nieaktywne
17.	Zakrzew	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.zakrzew.pl/	Na stronie zamieszczone informacje z życia gminy, brak możliwości interakcji użytkowników, podlinkowana strony do Dziennika Ustaw i Monitora, pożyteczna informacja zamieszczona na stronie dotycząca wykazu sołtysów z terenu gminy
18.	Łuków	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.lukow.pl/	Na stronie dostępne podstawowe informacje dotyczące gminy, dodatkowo plany miejscowe i planu rozwoju gminy, brak forum mieszkańców lub blogu
19.	Baranów	gmina wiejska	Lubelskie	http://www.baranow.pl/	Na stronie Kronikarz Ziemi Baranowskiej, podstawowe informacje, brak możliwości interakcji z mieszkańcami za pośrednictwem strony internetowej z zastrzeżeniem elektronicznej skrzynki podawczej

20.	Lubiszyn	gmina wiejska	Lubuskie	http://www.lubiszyn.pl	Na stronie aktywne formularze – przyjęcia dziecka do przedszkola, elementy e-administracji, lubiszyńska baza firm, użyteczne informacje rozkłady jazdy PKS, bark bloga czy forum mieszkańców, linki do lokalnej gazety i jednostek gminnych (tj. GOK), lokalne stowarzyszenia historyczne
21.	Łagów	gmina wiejska	Lubuskie	http://www.lagow.pl/	Strona zawiera przekierowanie na epuap.gov.pl, dla turystów baza turystyczna, informacja turystyczna, linki do lokalnych stowarzyszeń (Fundacja Łagowski Dom Artysty), LGD, Lotur- Lubuska organizacja turystyczna
22.	Krosno Odrzańskie - obszar wiejski	gmina miejsko-wiejska	Lubuskie	http://www.krosnoodrzanski.e.pl/	Samorządowy Informator SMS, Samorządowy Informator SMS jest systemem do przekazywania mieszkańcom Gminy komunikatów na temat zagrożeń bezpieczeństwa zbiorowego oraz innych informacji istotnych dla lokalnej społeczności. Linki ze strony do wielu instytucji gminy ale również do LGD, lokalnej spółdzielni socjalnej, klubów sportowych, klubu wędkarskiego, Pomimo braku forum dyskusyjnego i blogu <u>strona posiada potencjał tworzenie społeczności internetowych</u>
23.	Bełchatów	gmina wiejska	Łódzkie	http://www.belchatow.samorzad.pl/	Strona podlinkowana do Facebook-a, na stronie liczne linki do filmów relacji z sesji, wystąpień w mediach dotyczących gminy, linki do instytucji gminnych
24.	Grabów	gmina wiejska	Łódzkie	http://www.grabow.com.pl/	Na stronie z ciekawostek: regulamin gry w palanta, regulamin Dnia Cebulowego, standardowe informacje z życia gminy, elektroniczna skrzynka podawcza, <u>wizytówka gminy do pobrania i kolorowe tapety</u> , linki do instytucji gminnych i Centralny ŁUK Turystyczny - to wspólna inicjatywa miast i gmin regionu centralnej Polski
25.	Łyszkowice	gmina wiejska	Łódzkie	http://lyszkowice.pl/ i http://lyszkowice.bipst.pl/	Strona biuletynu informacji publicznej gminy, informacje urzędowe
26.	Gidle	gmina wiejska	Łódzkie	http://www.gidle.pl/	Ciekawa elektroniczna księga gości, wpisy w charakterze bloga, linki do zespołu szkół i GOK-u, <u>strona posiada potencjał tworzenie społeczności internetowych</u>
27.	Skierniewice	gmina wiejska	Łódzkie	http://www.gminaskierniewice.pl/	Na stronie dział poświęcony turystyce, baza kwater, park krajobrazowy, stałe imprezy i wydarzenia, wykaz lokalnych artystów, link do WUK Skierniewice, LGD, informacje o lokalnych wydarzeniach (Dni Kukurydzy – Skierniewice), szkoły, gops
28.	Ozorków	gmina wiejska	Łódzkie	http://www.ug-ozorkow.pl/	Linki do ciekawych stron: PKS i strona KRUS, podlinkowanie szkoły i jednostki gminy, biblioteki gminne, gminny ludowy klub sportowy
29.	Drzewica - obszar wiejski	gmina miejsko-wiejska	Łódzkie	http://www.drzewica.pl/	Elektroniczna księga gości na stronie internetowej, link do ludowego klubu kajakowego, klastery przemysłowy dawnych terenów centralnego okręgu przemysłowego, link do Informacje i foto o bunkrach w Jeleniu koło Spały, brak podlinkowana strony do serwisów społecznościowych

30.	Chrzanów - obszar wiejski	gmina miejsko- wiejska	Małopolskie	http://www.chrzanow.pl/	Linki na stronie do instytucji gminnych, Miejski Zarząd Zasobów Komunalnych, bankomaty, banki, link do stowarzyszenia Aktywnych Biegaczy „FALSTART” ; ciekawa inicjatywa funkcjonalność serwisu pozwalająca na wysyłanie e-kartek świątecznych z wizerunkiem pejzaży i zabytków gminy Chrzanów
31.	Słomniki - obszar wiejski	gmina miejsko- wiejska	Małopolskie	www.slomniki.pl	Linki do instytucji gminnych, szkół; strona podlinkowana pod serwis społecznościowy Facebook –tam informacje o lokalnych wydarzeniach kulturalnych V Małopolskie Święto Czosnku
32.	Borzęcin	gmina wiejska	Małopolskie	http://www.borzecin.pl/	Strona bogata z liczne materiały multimedialne (filmy promocyjne gminy), na stronie forum mieszkańców, strona gminy na Facebook-u, za pośrednictwem strony możliwość dostępu do kamery umieszczonej na budynku gminy, TVregiontarnowski.pl – regionalna internetowa telewizja, gminą zdecydowała się świadczyć za darmo usługi telekomunikacyjne (hot spot) działanie 8.3 PO Innowacyjna Gospodarka (85% dofinansowania) – 161 komputerów – nieodpłatnie przekazane mieszkańcom gminy, 11 masztów teleinformatycznych, materiały audio, materiały video, Dalsze plany zakup komputerów dla administracji i dalsze komputery dla najbiedniejszych mieszkańców gminy, świadczenie usług teleinformatycznych w zakresie dostępu do Internetu, linki do LGD i stowarzyszeń
33.	Moszczenica	gmina wiejska	Małopolskie	http://www.moszczenica.pl/	Na stronie link do sieci szerokopasmowej pozwalającej na dostęp do Internetu osobom wykluczonym cyfrowo należącym zgodnie z wytycznymi Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka Działanie 8.3 do grupy Ostatecznych Beneficjentów (OB) Konsorcjum Gmin: Moszczenica, Ujazd, Będków, Czarnocin (128 kb/s (tzw. Internet Socjalny), link do internetowej platformy szkoleniowej http://www.elearning.piotrkow.pl/ , poza tym linki do GOK-u, biblioteki gminnej
34.	Gołcza	gmina wiejska	Małopolskie	http://www.golcza.pl/	Linki do jednostek gminnych, link do LGD, OSP, PUP, parafie w gminie ze zdjęciami i informacją o obiektach zabytkowych i stronie internetowej parafii; informacje użyteczne dla turystów
35.	Osiek (2)	gmina wiejska	Małopolskie	http://www.osiek.pl/	Liczne linki i informacje o ciekawych projektach, informacje LGR i aktualne wydarzenia LGD, zaproszenia na kurs języka niemieckiego dofinansowany ze środków unijnych, linki do rozkładu PKS itp. <u>Strona posiada potencjał do budowania internetowej społeczności</u>
36.	Gdów (2)	gmina wiejska	Małopolskie	www.gdow.pl	Na stronie panoramy 3d gminy i słynne krajobrazy, multimedia, galerie i filmy, sonda z aktualnymi pytaniami, gmina Gdów na facebook-u, linki do miast partnerskich z Niemiec i Ukrainy, elektroniczny zbiór aktów prawa miejscowego. <u>Strona posiada potencjał do budowania internetowej społeczności</u>

37.	Gołymin-Ośrodek (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.golymin-osrodek.pl/	Linki do LGD, fotogaleria, materiały foto i video, informacje o lokalnych wydarzeniach kulturalnych MAJOWE MAZOWIECKIE MUZYKOWANIE, link do zespołu szkół
38.	Ciepielów (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.ciepielow.pl/	Funkcjonalność pozwalająca na zadawanie pytania wójtowi za pośrednictwem Internetu, link do Stowarzyszenia Dziedzictwa i Rozwoju ziemi Jana Kochanowskiego, link do MODRu i instytucji gminnych
39.	Rzeczniów (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.rzeczniow.pl	Linki do Urzędu Wojewódzkiego, Urzędu Marszałkowskiego, KRUS, ZUS, informacje na temat gminy, aktualności, za pośrednictwem strony można zadać pytanie wójtowi
40.	Baranowo (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.baranowo.pl/	Linki do Tygodnika Ostrołęckiego, Związku Kurpiów, LGD „Kurpsie Razem”, praca.pl, PKS-Ostrołęka, informacje o lokalnych wydarzeniach kulturalnych, odniesienia do KRUS i mazovia.pl, Gmina jest na Facebooku
41.	Michałowice (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.michalowice.pl/	Odniesienia do stron internetowych miasta partnerskiego Vico nel Lazio, system rezerwacji boiska ORLIK, system oddawania głosów w sądach, odniesienie do strony mieszkańców Komorowa, wyraźne odniesienie do numerów alarmowych zebranych w jednym miejscu, Link do świetlicy dla mieszkańców, Ligi szóstek, Stowarzyszenia Gmin Zachodniego Mazowsza, aktualności
42.	Domanice (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://domanice.i-gmina.pl/	Link do Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska, aktualności, podstawowe dane
43.	Kotuń (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.kotun.pl/	Link do organizacji pozarządowych, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, ankiety on-lin, konsultacje społeczne za pośrednictwem poczty internetowej, link do Telewizji TV Powiat, aktualności
44.	Sierpc (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.sierpc.pl	Aktualności zapytaj burmistrza linki do stron stowarzyszeń, parafii, szkół http://www.sierpc.com.pl/ strona prywatna forum dyskusyjne, księga pozdrowień, hyde park, chat, tablica ogłoszeń, aktualności
45.	Kampinos (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://www.kampinos.pl/	Link do Radio Niepokalanów Kampinos TV, Fama radio Sochaczew, LGD Między Wisłą a Kampinosem, tablica ogłoszeń odniesienia do stron urzędowych
46.	Jadów (2)	gmina wiejska	Mazowieckie	http://jadow.az.pl/01/	Informacje na temat organizacji Stowarzyszenia miłośników Urli, Stowarzyszenia Przyjaciół Kultury w Urlach, Stowarzyszenia „Spokojna Jesień”, gmina na Facebooku, konsultacje społeczne przez stronę, Link do LGD „Równiny Wołomińskiej”, aktualności, informacje na temat gminy
47.	Kałużyn -	gmina	Mazowieckie	http://kaluszyn.pl/	

48.	obszar wiejski (5) Pułtusk - obszar wiejski (5)	miejsko-wiejska gmina miejsko-wiejska	Mazowieckie	http://www.pultusk.pl/	aktualności, możliwość zgłoszenia imprezy dla mieszkańców przez stronę internetową, hotspot, linki do miast partnerskich, stowarzyszeń
49.	Bierawa (2)	gmina wiejska	Opolskie	http://www.bierawa.pl/	Aktualności, Link do Głos Bierawy, stowarzyszeń, urzędów, informację na temat szkół przedszkola działających na terenie gminy
50.	Zębowice (2)	gmina wiejska	Opolskie	http://www.zebowice.pl/	Aktualności linki do sąsiednich gmin urzędów, stowarzyszeń na terenie gminy: Wspólnota Kałuż Wolny, Igropolszczyzna.com
51.	Ujazd - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Opolskie	http://www.ujazd.pl	Aktualności, link do Ujazdowskiego Inkubatora Przedsiębiorczości, urzędów, możliwość zadania pytania Burmistrzowi
52.	Domaradz (2)	gmina wiejska	Podkarpackie	http://www.domaradz.pl/	Aktualności, ogłoszenia, ankiety, linki do stron urzędowych
53.	Roźwienica (2)	gmina wiejska	Podkarpackie	http://www.rozwienica.itl.pl	Aktualności , linki do stron urzędowych, szkół na terenie gminy
54.	Białobrzegi (2)	gmina wiejska	Podkarpackie	http://www.gmina-bialobrzegi.pl/	Aktualności, e-formularze, e-kartki, newsletter
55.	Kamień (2)	gmina wiejska	Podkarpackie	http://www.gminakamien.pl	Aktualności e-kartki, pytanie do wójta
56.	Zarszyn (2)	gmina wiejska	Podkarpackie	http://www.zarszyn.pl	Aktualności e-kartki, pytanie do wójta, linki do szkół, urzędów, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń,
57.	Cieszanów - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Podkarpackie	http://www.cieszanow.org	Aktualności, informacje na temat gminy
58.	Juchnowiec Kościelny (2)	gmina wiejska	Podlaskie	http://www.juchnowiec.gmina.pl/	Aktualności, Informator Oświatowy, Portal Społecznościowy Wsi Brończany, Portal Społecznościowy Miejscowości Olmonty, jedno okienko interaktywne, linki do urzędów stowarzyszeń organizacji
59.	Narew (2)	gmina wiejska	Podlaskie	http://www.narew.gmina.pl	Aktualności linki do szkół przedszkoli chórów stowarzyszeń
60.	Wysokie Mazowieckie (2)	gmina wiejska	Podlaskie	http://bip.um.wysmaz.wrota.podlasia.pl/	Polskie radio Białystok Travel Polska, nad Bugiem com.pl, TVP3 Białystok, elektroniczna skrzynka pocztowa, link do urzędów i stowarzyszeń, instruktarz pierwszej pomocy
61.	Czyżew-Osada obszar	gmina miejsko-wiejska	Podlaskie	http://www.umczyzew.pl	Aktualności, mobilny urząd, elektroniczna skrzynka podawcza, subskrypcja, linki do stowarzyszeń, szkół przedszkoli, urzędów

	wiejski (5)				
62.	Skarszewy - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Pomorskie	http://www.skarszewy.pl/	Aktualności linki do parafii, stowarzyszeń, ogłoszenia, baza danych instytucji i firm
63.	Malbork (2)	gmina wiejska	Pomorskie	http://malbork.mserwer.pl/	Aktualności, codzienna gazeta internetowa, TV Malbork, radio Malbork, ankiety, katalog firm, w zakładce odniesienie do stowarzyszeń, szkół
64.	Ostaszewo (2)	gmina wiejska	Pomorskie	http://www.ostaszewo.pl/	Aktualności, informacje na temat gminy
65.	Wejherowo (2)	gmina wiejska	Pomorskie	http://www.wejherowo.pl/	Aktualności , Wejherowo.pl -magazyn, informacje na temat gminy
66.	Stary Targ (2)	gmina wiejska	Pomorskie	http://www.starytarg.com	Ogłoszenia, forum, aktualności
67.	Szczekociny - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Śląskie	http://www.szczekociny.pl/	Aktualności, Serwis informacyjny wsi Goleniowy, gmina na Facebooku, linki do urzędów i organizacji pozarządowych, informacje na temat gminy
68.	Janów (2)	gmina wiejska	Śląskie	http://www.janow.pl/	Aktualności , gmina na Facebooku, interaktywny kalendarz imprez, linki do urzędów, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, informacje na temat gminy
69.	Rudziniec (2)	gmina wiejska	Śląskie	http://www.biuletyn.net	BIP
70.	Kobiór (2)	gmina wiejska	Śląskie	http://www.kobior.pl	Aktualności, informacje na temat gminy, link do LGD Ziemia Pszczyńska
71.	Pietrowice Wielkie (2)	gmina wiejska	Śląskie	http://www.pietrowicewielkie.pl	Aktualności, elektroniczna skrzynka podawcza, linki do miast partnerskich,
72.	Nagłowice (2)	gmina wiejska	Świętokrzyskie	http://www.naglowice.pl/	Aktualności, informacje na temat gminy
73.	Słupia (Jędrzejowska) (2)	gmina wiejska	Świętokrzyskie	http://www.slupia.pl/	aktualności
74.	Bodzechów (2)	gmina wiejska	Świętokrzyskie	http://www.bodzechow.eu/	aktualności
75.	Staszów - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Świętokrzyskie	http://www.staszow.pl/	Aktualności, gmina na Facebooku
76.	Rybno (2)	gmina wiejska	Warmińsko-mazurskie	http://gminarybno.pl/	Link do LGD ziemia Lubawska, ogłoszenia, aktualności

77.	Godkowo (2)	gmina wiejska	Warmińsko-mazurskie	http://www.uggodkowo.bip.doc.pl/	BIP
78.	Gietrzwałd (2)	gmina wiejska	Warmińsko-mazurskie	http://gietrzwald.pl	Gazeta Gietrzwałdska, zakładka stowarzyszenia ale tylko jedno ma stronę na Facebooku, aktualności
79.	Orneta - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Warmińsko-mazurskie	www.orneta.pl	ZAKŁADKA Linki mało widoczna powyżej do TV Ornet oraz do nieoficjalnego serwisu internetowego (wystawy, zabytki, przyroda trasy rowerowe
80.	Krzywiń - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Wielkopolskie	http://www.krzywin.pl/	Trasy rowerowe ziemi kościeliskiej gmina na Facebooku, linki do stowarzyszeń w zakładce ciekawe linki również linki do parafii szkół stowarzyszeń, bogata strona dużo informacji dla mieszkańców, kurier Krzywiński wydawany przez gminę
81.	Opalenica - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Wielkopolskie	http://www.opalenica.pl/	Aktualności gmina na Facebooku, - zapytaj burmistrza (Internet) wydawane echo opalenickie, brak linków do stowarzyszeń a jedynie relacja ze współpracy ze stowarzyszeniami, konkurencyjna prywatna strona http://opalenica.naszemiasto.pl
82.	Bojanowo - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Wielkopolskie	www.gminabojanowo.pl	Aktualności elektroniczna skrzynka podawcza, zakładka linki a w niej linki do stron szkół stowarzyszeń, organizacji, przewijający się pasek z odnośnikami do rozkładu LOT, POKP. PKS wiadomości przechodzimy wówczas na stacje TVN 24 bardzo ciekawa funkcjonalność
83.	Wronki - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Wielkopolskie	http://www.wronki.pl/	Newsletter, Wronki Forum dyskusyjne, zapytaj Burmistrza możliwość dodawania komentarzy, gmina jest na Facebooku, dobrze rozplanowana strona
84.	Kotlin (2)	gmina wiejska	Wielkopolskie	http://www.kotlin.com	Elektroniczna skrzynka podawcza, linki do szkół stowarzyszeń, aktualności
85.	Brzeziny (2)	gmina wiejska	Wielkopolskie	http://www.brzeziny-gmina.pl	Aktualności elektroniczna skrzynka podawcza
86.	Ostrów Wielkopolski (2)	gmina wiejska	Wielkopolskie	http://www.ostrowwielkopolski.pl	Aktualności , zadaj pytanie wójtowi, zaproszenia dla mieszkańców do współredagowania serwisu, rozkład PKS, MZK, PKP http://www.ostrowwlkp.info niezależny portal o minie
87.	Czajków (2)	gmina wiejska	Wielkopolskie	http://czajkow-gmina.pl/	Aktualności, link do LGD
88.	Tarnowo Podgórne (2)	gmina wiejska	Wielkopolskie	http://www.tarnowo-podgorne.pl	Zadaj pytanie wójtowi, forum, internetowa telewizja, oferty pracy Tarnowo24/7 możliwość zamieszczania informacji na temat wydarzeń przez mieszkańców, linii do stowarzyszeń, parafii, system powiadamiania SMS

89.	Stare Czarnowo (2)	gmina wiejska	Zachodniopomorskie	http://stareczarnowo.pl/	Aktualności, link do stowarzyszenia e-urząd
90.	Marianowo (2)	gmina wiejska	Zachodniopomorskie	http://marianowo.pl/	Aktualności linki do stowarzyszeń e-urząd link do rzędu pracy
91.	Police - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Zachodniopomorskie	http://www.police.pl	Aktualności, dużo linków do stowarzyszeń, link dla osób doznających przemocy domowej, informacje na temat darmowych szczepień i badań
92.	Borne Sulinowo - obszar wiejski (5)	gmina miejsko-wiejska	Zachodniopomorskie	http://www.bornesulinowo.pl/	Aktualności film instruktażowy „nie dla czadu”, link do podstrony pomoc bezdomnym, dobrze wyeksponowane telefony alarmowe

Załącznik 9. Studium przypadku platformy internetowej Witryna Wiejska

Studium przypadku	
Nazwa platformy:	Witryna Wiejska
Adres WWW:	http://www.witrynawiejska.org.pl/
Właściciel:	Witryna tworzona i redagowana jest przez zespół Fundacji Wspomagania Wsi, http://www.fundacijawspomaganiawsi.pl/
Grupa docelowa:	Portal zdaniem twórców skierowanych jest przede wszystkim do mieszkańców wsi oraz osób zainteresowanych tematyką wiejską i inicjatywami podejmowanymi na wsi. Nie jest kierowany do konkretnej grupy odbiorców np. rolnicy czy sołtysi. Jest ogólnym medium gdzie informacje znajdują różne grupy społeczne.
Sposób działania:	
Portal jest platformą złożoną z kilku elementów. W jej skład wchodzi: ➔ serwis informacyjny podzielony na działy tematyczne; • przedsiębiorczość (Serwis dla osób prowadzących działalność gospodarczą) – znajdują się tu głównie artykuły dla osób, które prowadzą lub chcą prowadzić własną działalność gospodarczą na wsi • działania społeczne (serwis dla organizacji pozarządowych) – znajdują się tu artykuły z tematyki działalności organizacji pozarządowych oraz porady prawne i finansowe • Internet na wsi (wykorzystanie, metoda e-VITA), - akcja promująca Internet na wsi • zwierzęta na wsi (serwis dla przyjaciół zwierząt) • dziedzictwo (kultura, krajobraz, architektura) ➔ bazy danych; atlas inicjatyw wiejskich (bazą danych dotyczącą aktywności społecznych na terenach wiejskich i wiejsko-miejskich), filmoteka witryny wiejskiej, fotostory, moja wieś (każdy może zamieścić informacje oraz zdjęcia o swojej wsi), ➔ forum ➔ pytanie do eksperta – każdy może zadać pytanie ekspertowi i uzyskać na nie odpowiedź Serwis oferuje bardzo szeroką treść, przez co nie specjalizuje się w konkretnych działach tematycznych.	
Aktywność witryny:	
W serwisach informacyjnych odnajdziemy sporą liczbę artykułów na różne tematy, są co jakiś czas dodawane nowe. W atlasie inicjatyw ok. raz w miesiącu pojawia się nowy wpis. Ostatnie dodane pytania do eksperta są datowane na maj 2012, ogólnie w serwisie jest ich dosyć sporo. Forum witryny wiejskiej jest dość mocno „zaspamowane” mimo to na forum pojawiają się co jakiś czas aktualne tematy i jest aktywna grupa osób wypowiadających się. Na stronach serwisu odnajdziemy także sporo zdjęć oraz filmów. Strona nie wykorzystuje w pełni swojego potencjału, jest dosyć chaotyczna i trudno na niej coś odnaleźć.	

Na potrzeby studium została wykonana analiza ruchu na stronie za pomocą alexa.com. W rankingu polskich stron internetowych zajmuje 28 951 miejsce, dla porównania strona internetowa miasta stołecznego warszawy zajmuje 1712 a strona ministerstwa rolnictwa 3641 miejsce. Na 171 innych stronach odnajdziemy link do strony Witryny Wiejskiej. Wg statystyk stronę odwiedzają głównie kobiety w wieku pomiędzy 25 a 34 lata z wyższym wykształceniem. Do serwisu najczęściej trafia się po wyszukaniu haseł związanych z szukaniem odpowiedzi na konkretne pytania dotyczące prowadzenia agroturystyki, pozyskiwania funduszy, popularne są takie hasła jak Internet, zwierzęta itp.

Podsumowanie

Portal jest adresowany do dość szerokiej grupy osób, nie do konkretnej społeczności lokalnej. Łączy w sobie różnego rodzaju formy przekazu. Portal w głównej mierze stawia na interakcje z jego odbiorcami. Wszystkie bazy danych są tworzone przez użytkowników. Jest to jedna z niewielu witryn w Internecie poświęcona tematyce wiejskiej, która jest dosyć „żywa” i znajdują się na niej jakieś informacje.

Załącznik 10. Studium przypadku sołtys w sieci

Studium przypadku	
Nazwa:	Sołtys w sieci
Adresy WWW:	http://www.opypy.com.pl/?page_id=1235 http://aktywnewegorzewo.blogspot.com/ http://www.ulaszewoludwikowo.strefa.pl/start.html http://gniezdzewo.blogspot.com/ http://www.karczowiska.com.pl/
Grupa docelowa:	
Mieszkańcy wsi, w których działają sołtysi. Na strony, blogi itp. wchodzi również mieszkańcy sąsiednich wsi oraz władze lokalne.	
Sposób działania:	
Głównym celem sołtysów prowadzących swoją stronę/ bloga w Internecie jest informacja mieszkańców wsi o swojej działalności. Rozmówcy zgodnie uważali, że w XXI należy wykorzystywać nowe technologie, obecnie na wsiach nie tylko młodzi potrafią korzystać z Internetu, zdaniem jednej rozmówczyni każdy poświęca min. 5 min dziennie na przejrzenie najświeższych informacji w sieci. Sołtysi w ramach swojej działalności prowadzą: ➔ Informacyjne strony internetowe ➔ Blogi ➔ Siatki e-mailowe mieszkańców – jeden sołtys dodatkowo stworzył sieć powiadamiania sms-owego. ➔ Kanały w serwisie YouTube, służą one głównie za multimedialne kroniki wsi. ➔ Fanpage w serwisie Facebook. ➔ Forum dla mieszkańców W większości przypadków tego typu działalność jest prowadzona za pomocą gotowych darmowych narzędzi dostępnych w Internecie np. szablon strony na wordpress. Wyjątkiem jest jeden rozmówca, który sam zaprojektował stronę WWW, postuluje on jednak stworzenie <u>ogólnopolskiego serwisu dla sołtysów</u> z gotowymi narzędziami do prowadzenia takiej działalności. Drugi nasz rozmówca popiera ten pomysł pod warunkiem braku standaryzacji w wyglądzie i w funkcjonalności – jej zdaniem sołtys sam powinien wybrać szablon oraz z listy gotowych narzędzi te narzędzia, z których chce korzystać. Pada także głos, że aby zaistniała taka platforma musi znaleźć się na początku ok. 20 sołtysów, którzy by ożywili taki serwis. Ważną rzeczą przy działaniu tych portali jest interaktywność z użytkownikami. Komunikacja musi być dwustronna. Stąd właśnie fora internetowe czy strony na Facebook’u. To właśnie możliwość aktywnego uczestniczenia mieszkańców wsi powoduje sukces takich inicjatyw. Jednak ta interakcja zdaniem rozmówców musi być w jakiś sposób monitorowana i kontrolowana. Blog ma być uzupełnieniem strony. Zdaniem jednego rozmówcy sama strona jest martwa i służy jako kronika. Za stronę nikt personalnie nie stoi i nie niesie to żadnych emocji. Blog jest prowadzony przez konkretną osobę. Informacje na blogu mogą być mniej formalne mają charakter „lajfstajlowy”, sołtys w ten sposób może przybliżyć swoją osobę i przybliżyć się do mieszkańców wsi.	

Aktywność w serwisach

Portale, strony na FB, kroniki itp. prowadzone przez sołtysów bądź przez osoby bezpośrednio zaangażowane przez sołtysów są bardzo często aktualizowane, pojawiają się na nich informacje co kilka dni. Zdaniem rozmówców teksty cieszą się sporym zainteresowaniem. Fora internetowe bądź funpage na FB przyciągają sporo odbiorców, nieraz tworzą się na nich ciekawe dyskusje. Są to bardzo „żywe” miejsca w sieci.

W badaniu zostały uzyskane statystyki z jednego bloga. Przez 3 lata jego działalności miał ok. 75 tys. odwiedzin. Dziennie wchodzi ok. 100 osób. W bazie danych znajduje się ok. 540 komentarzy. Rekordowa liczba komentarzy pod wpisem to 100 postów.

Rola serwisów

Główną funkcję jaką pełnią te serwisy to rola informacyjna. Zastępują one tablice sołeckie – mimo wszystko w dalszym ciągu na tablicach pojawiają się te same informacje. Nasi rozmówcy podkreślają dodatkowe funkcje. Mieszkańcy dostają przestrzeń wymiany poglądów, we wzajemnych dyskusjach na siatkach e-mailowych mobilizują się do wspólnego działania, potrafią rozwiązać pewne problemy. Dobrym przykładem jest na jednej ze stron zakładka „tego się wstydzimy” – było tam zdjęcie nieuporządkowanych koszy na śmieci, jakiś czas po opublikowaniu tego zdjęcia ukazało się drugie z już uporządkowaną przestrzenią.

Taka działalność zdaniem jednego z rozmówców jest dobrym narzędziem kształtowania postaw obywatelskich. Lokalne media nie interesują się życiem bardzo małych społeczności. Poruszenie pewnych problemów w Internecie szybko trafia do opinii publicznej mieszkańców wsi. Samo opisanie problemu przyczynia się już do zmian. Jak informuje jeden rozmówca, kiedyś opisał problem opóźnień na budowie nowej biblioteki na wsi. Następnego dnia był to główny temat rozmów i komentarzy mieszkańców. Było to na tyle silne oddziaływanie, że budowa posunęła się szybko zdecydowanie na przód. Gdy sołtys ma wypracowaną silną pozycję w Internecie i jego strona/ blog cieszy się sporą popularnością ma sporą siłę oddziaływania na lokalne władze.

Problemy działalności internetowej

Taka działalność jest narażona na liczne problemy i głosy sprzeciwu. Nasi rozmówcy zwrócili uwagę na osoby starsze, które nie potrafią korzystać z Internetu - co prawda ich odsetek na wsiach jest już niewielki. Nie można jednak powodować wykluczenia informacyjnego tych osób. Dlatego obecnie nie można przenieść całej komunikacji i informacji do Internetu, w dalszym ciągu należy posługiwać się tradycyjnymi metodami informowania mieszkańców.

Drugim problemem jest anonimowość sieci. Jak wspomniał jeden rozmówca anonimowość na utworzonym kiedyś forum przyczyniła się do bardzo niemiłych wręcz wulgarnych rozmów, nie chodziło tu o krytykę poczynąń sołtysa ale o standardy kulturalne rozmowy. Podobno sytuacja dotyczy możliwości komentarzy pod informacjami na stronach internetowych czy to na blogach. Różnie Sołtysowie tę kwestię rozwiązują. Zdaniem rozmówców należy wyeliminować anonimowość. Jak wspomniała jedna pani sołtys dobrym miejscem jest Facebook gdzie w jakimś stopniu ta anonimowość jest zmniejszona.

Jeden rozmówca napotkał się z głosami krytyki ze strony władz gminy. Ich zdaniem miejsce sołtysa jest na miejscu a nie „w Internecie”. Jednak w innej gminie działania Pani sołtys spotkały się z uznaniem ze strony gminy, która dąży do utworzenia gminnego serwisu dla sołtysów gdzie sołtysi będą mogli zamieszczać informację. Dostaną także wsparcie informatyka.

Podsumowanie

Podsumowując internetowe inicjatywy sołtysów spotykają się raczej z pozytywnym odbiorem

większości mieszkańców wsi. Zdecydowanie ułatwia to komunikację. Jest potrzeba przenoszenia informacji do Internetu. Mieszkańcy wsi chętnie z tego korzystają.

Czy tego typu działalność można przenieść na dowolną wieś? Zdaniem rozmówców tak, wszędzie istnieją takie potrzeby, a mieszkańcy wsi potrafią i chcą korzystać z Internetu. Najważniejszym warunkiem zaistnienia „sołtysa w sieci” są jego chęci. Nasi rozmówcy zachęcają do tworzenia swoich stron. Na początku można skorzystać z gotowych darmowych szablonów stron szeroko dostępnych w Internecie. Jak doradza jeden rozmówca „jeśli ktoś nie ma lekkiego pióra może zaangażować w tą działalność chętnych mieszkańców wsi”. Inny rozmówca mówi, że należało by przeprowadzić warsztaty z pisania tekstów/ artykułów internetowych, które można zamieścić na blogu bądź stronie.

Wnioski ze studium:

- ➔ Jest potrzeba działalności internetowej sołtysów, znajduje to odbiorców, ułatwia działanie. Można implementować na każdy obszar, gdzie żyje mała społeczność lokalna.
- ➔ Sołtysi za pomocą mediów mogą promować swoje działania oraz rozwiązywać bieżące problemy.
- ➔ Działalność internetowa przyczynia się do tworzenia kapitału społecznego poprzez integrację i mobilizację ludzi do działania.
- ➔ Powinno się utworzyć platformę umożliwiającą podjęcie takiej działalności większej liczbie sołtysów.
- ➔ Należy prowadzić szkolenia z obsługi nowych mediów oraz szkolenia dotyczące redagowania oraz pisania artykułów, tekstów czy news'ów.
- ➔ Strony/ blogi pełnią rolę mediów lokalnych, ponieważ inne media nie interesują się życiem małych społeczności lokalnych.

Załącznik 11. Studium przypadku agroturystyka w sieci

Studium przypadku	
Nazwa:	Agroturystyka w sieci
Adresy WWW:	www.agroturystyka.pl www.agroturystyka.edu.pl www.agroturystyka.kpodr.pl
Właściciel:	Portal www.agroturystyka.pl jest administrowany przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” (NGO), natomiast strona www.agroturystyka.edu.pl prowadzona jest przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Krakowie (instytucja publiczna), administratorem serwisu www.agroturystyka.kpodr.pl jest Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie
Grupa docelowa:	
Zasięg portali internetowych jest ogólnokrajowy i skierowany do potencjalnych turystów planujących krótki wyjazd poza miasto w tereny wiejskie. Dodatkowo serwisy mają na celu sieciowanie właścicieli gospodarstw agroturystycznych dzięki wspólnemu zamieszczeniu ich oferty na stronie i możliwość szkoleń (szczególnie www.agroturystyka.edu.pl) i informowanie o istotnych wydarzeniach (sympozja, zmiany w przepisach). W przypadku serwisu www.agroturystyka.pl dodatkowo jego działalność dotyczy 45 organizacji pozarządowych turystyki wiejskiej z całego kraju zrzeszonych w Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”.	
Sposób działania:	
Strony oferują: ➔ wyszukiwania gospodarstw agroturystycznych ➔ ranking kwater / kaloryzację kwater agroturystycznych ➔ możliwość logowania do serwisu ➔ Funpage w serwisie Facebook ➔ Kanał na YouTube – oferujący promocyjne filmy pokazujące aktywności podczas wypoczynku na wsi ➔ Oferta produktów sieciowych (w siodle – oferta aktywnego spędzenia czasu i jazdy konnej, ze smakiem – dodatkowa bogata oferta regionalnej kuchni, w tradycji – kwatery w regionalnych obiektach lub w pobliżu skansenu wsi). Serwis angażuje przedsiębiorców rolnych (kwaterodawców) udostępniających kwatery agroturystyczne na terenie kraju. Organizator tworzy zasady i wymogi kategoryzacji kwater agroturystycznych (przyznając od jednego do maksymalnie czterech słoneczek) kwaterom na wzór gwiazdek w obiektach hotelowych. W przypadku Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” tworzą je lokalne stowarzyszenia agroturystyczne i turystyki wiejskiej. Podczas oceny obiektu na ostateczną kategorię wpływają: ocena obiektu i oferowanych usług, ocena rodzaju zakwaterowania w danym obiekcie (pokój gościnny, SJM, pokój grupowy), ocena wężła higieniczno-sanitarnego.	
Aktywność w serwisach	
Popularne serwisy odwiedzane często przez użytkowników sieci; strona www.agroturystyka.pl ma	

blisko 3 mln odnotowanych wejść od początku działalności. Serwis www.agroturystyka.edu.pl odwiedziło od 2006 roku blisko 800 tyś. użytkowników sieci. Serwis www.agroturystyka.pl umiejscowiony został na wysokiej pozycji w rankingu stron Alexa.com⁷⁷ (37.613 ranking krajowy – tymczasem np. strona Telewizji TVR telewizja rolnicza www.tvr24.pl znajduje się na 34.216 pozycji w kraju; dla porównania strona Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi www.minrol.gov.pl sklasyfikowana została na 3.631 pozycji w kraju).

Rola serwisów

Główną funkcję jaką pełnią te serwisy to promocja i rozwoju polskiej turystyki obszarów wiejskich. Serwis sieciuje właścicieli gospodarstw agroturystycznych pozwalając na skategoryzowanie świadczonej usługi (w zależności od standardu kwatery otrzymuje od 1 do 4 słoneczek). Istotną rolę serwisów prezentujących ofertę turystyki wiejskiej potwierdzają badania – wpis z bloga badania www.wiesczyglobalnawioska.pl - *Mieszkam na wsi, praktycznie nad morzem, mieszkańcy jak inni ludzie korzystają z Internetu, całkiem fajnie funkcjonuje zarobkowanie pozarolnicze np. agroturystyka, bo kto pojedzie do gospodarstwa jeśli nie sprawdzi w necie jak ono wygląda? teraz każdy ogląda gospodarstwo, dostępność do innych miast, ciekawych miejsc. Istnieje cały mechanizm współpracy mieszkańców, jedni wynajmują pokoje, inni u nich pracują, jeszcze inni coś produkują co można wykorzystywać w tym gospodarstwie lub kupują to wczasowicze.... jest teraz moda na produkty regionalne, sprzedawane na miejscu i przez Internet (Agnik).*

Problemy działalności internetowej

Projekt rozwojowy, lecz borykający się problemami finansowymi związanymi z ograniczonymi dochodami kwaterodawców kwater agroturystycznych (wzorowany na portalach zachodnich) serwisach internetowych Europejskiej Federacji Turystyki Wiejskiej <http://www.eurogites.org/> Serwis www.agroturystyka.pl finansowany ze środków Urzędu Marszałkowskiego Woj. Lubelskiego. Natomiast pozostałe dwa serwisy finansowane są również ze środków publicznych. Strony nie pozwalają na aktywny udział użytkowników w tworzeniu społeczności skupionej wokół tematyki agroturystyki. Zawierają głównie informacje, bogatą galerię zdjęć. Brak jest praktycznej możliwości wymiany opinii pomiędzy kwaterodawcami, w efekcie nie mogą być rozwijane umiejętności debaty i formułowania opinii z wykorzystaniem nowoczesnych technik komunikacyjnych. Publikacja ogłoszenia na serwisie przez kwaterodawcy pozwala na podnoszenie umiejętności tworzenia własnego przekazu w mediach.

Podsumowanie

Podsumowując, spójna oferta gospodarstw agroturystycznych na tematycznych portalach zapewnia ułatwienie dostępu potencjalnych klientów do oferty, w efekcie wzrost dochodów z agroturystyki. Stałym problemem jednak jest promocja portalu w masmediach, Internecie. Nie są również wykorzystywane możliwości jakie dają serwisy społecznościowe (facebook). Najnowsze wiadomości w serwisie Agroturystyka.edu.pl stanowią spójne uzupełnienie portali internetowych mających charakter komercyjny. Oferowana wiedza, informacje branżowe i szkolenia przez CDR Kraków pozwalają podnosić jakość świadczonych usług przez rolników, właścicieli gospodarstw agroturystycznych.

⁷⁷ Portal Alexa.com udostępnia między innymi takie dane jak: miejsce w rankingu, miejsce w rankingu w danym kraju, zasięg, liczba odsłon strony, liczba odsłon strony przypadająca na jedną wizytę na stronie, średni czas spędzony na stronie, liczba stron, które mają link do danej strony.

Wydawca
 Agrotec
POLSKA Sp. z o.o.
doradztwo ekspertyzy ewaluacje szkolenia

Dzika 19/23 lok. 55, 00-172 Warszawa
tel.: +48 22 403-80-26
fax.: +48 22 403-80-25
www.agrotec.pl
www.agrotec-spa.net
agrotec@agrotec.pl